

KONINKRIJK BELGIË

Zevende periodiek verslag over de toepassing van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen - CEDAW

(januari 2007- juni 2012)

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Overzicht van de maatregelen om de verschillende Verdragsartikelen in de praktijk om te zetten en aan de aanbevelingen van het CEDAW-comité te voldoen	3
Artikel 1 - Discriminatie.....	3
Artikel 2 - Beleidsmaatregelen.....	3
Artikel 3 - Eerbiediging van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden	6
Artikel 4 - Bijzondere maatregelen	17
Artikel 5 - Stereotiepe rollen per geslacht en vooroordelen.....	17
Artikel 6 - Mensenhandel	23
Artikel 7 - Het politieke en openbare leven.....	25
Artikel 8 - Vertegenwoordiging	28
Artikel 9 - Nationaliteit	30
Artikel 10 - Onderwijs.....	30
Artikel 11 - Tewerkstelling	35
Artikel 12 - Gezondheid.....	39
Artikel 13 - Economische en maatschappelijke prestaties	42
Artikel 14 - Vrouwen op het platteland.....	42
Artikel 15 - Mannen en vrouwen gelijk voor de wet.....	44
Artikel 16 - Huwelijk en gezinsleven.....	44
Bijlagen	46
Bijlage 1 – Recente internationale verbintenissen van België inzake de fundamentele rechten.....	46
Bijlage 2 - Statistieken over klachten van discriminatie op grond van geslacht ingediend bij het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM)	47
Bijlage 3 – Statistieken over bepaalde vormen van geweld	49

Bijlage 4 - Statistieken over mensenhandel (MH).....	51
Bijlage 5 - Deelname van vrouwen aan de besluitvorming.....	54
Bijlage 6 - Participatie van vrouwen op internationaal niveau.....	55
Bijlage 7 - Verdeling van vrouwen en mannen in de bevolking op beroepsactieve leeftijd (15-64 jaar) volgens werksituatie (2010)	59

Inleiding

1. Dit verslag wordt voorgelegd krachtens artikel 18, §1 van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, door België bekrachtigd op 10 juli 1985.
2. We herinneren eraan dat het vijfde en het zesde periodiek verslag van België (CEDAW/C/BEL/6) werden gecombineerd in één document, dat tijdens een hoorzitting op 21 oktober 2008 onder de loep werd genomen. De slotopmerkingen van het Comité (CEDAW/C/BEL/CO/6) met betrekking tot deze verslagen werden officieel meegedeeld op 7 november 2008.
3. Gelet op paragraaf 53 van deze slotopmerkingen heeft België in september 2011 bijkomende informatie gepubliceerd over het gevolg dat werd gegeven aan de bekommernissen uit paragrafen 28 en 30.
4. Het verslag vermeldt wetwijzigingen, wijzigingen in wettelijke en administratieve regelingen en nieuwe beleidsmaatregelen met betrekking tot de artikelen uit het Verdrag, goedgekeurd sinds België zijn vijfde en zesde verslag heeft voorgelegd. Het is tevens belangrijk om te verwijzen naar de algemene beschrijving van de werking van België zoals uiteengezet in zijn Gemeenschappelijk Basisdocument (HRI/CORE/BEL/2011), dat op 29 juli 2011 werd ingediend en in juli 2012 geactualiseerd werd.
5. Dit verslag wil een antwoord zijn op de bekommernis van het Comité om de nadruk te leggen op de systematische toepassing van de getroffen maatregelen en de behaalde resultaten bij de uitvoering van het Verdrag, en dat op alle bevoegdheidsniveaus.
6. Het maatschappelijk middenveld werd officieel geraadpleegd (verzending van het verslag naar negentien representatieve verenigingen en adviesorganen op het vlak van de rechten van vrouwen of de gelijkheid van mannen en vrouwen).¹ Zes daarvan hebben deelgenomen aan de vergadering van 10 september 2012 met vertegenwoordigers van de betrokken Belgische overheden, om het verslag te bespreken of hun schriftelijke opmerkingen over te maken.

Synthese van de maatregelen om de verschillende Verdragsartikelen in de praktijk om te zetten en aan de aanbevelingen van het CEDAW-comité te voldoen

Artikel 1 - Discriminatie

7. België beschikt over een heel arsenaal aan maatregelen van grondwettelijke, wetgevende, reglementaire en decretale aard, die erop gericht zijn om de strijd aan te binden met discriminatie op grond van geslacht en de naleving van het beginsel van de gelijkheid van vrouwen en mannen te waarborgen, zowel in het economische, het maatschappelijke, het culturele als het politieke leven in ons land. Algemeen gezien verbieden de bestaande bepalingen zowel directe als indirecte discriminatie, seksuele intimidatie en intimidatie op grond van geslacht, alsook het aanzetten tot discriminatie op grond van geslacht. De huidige wetgeving voorziet in rechtsmiddelen voor de slachtoffers en sancties voor de daders van discriminatie.

Artikel 2 - Beleidsmaatregelen

I. Wetgevende maatregelen om discriminatie op grond van geslacht te bestrijden

8. België heeft zijn verbintenissen inzake de strijd tegen discriminatie op internationaal en Europees vlak voortgezet² en de politieke wil benadrukt om de wetgevende maatregelen ter bestrijding van discriminatie op grond van geslacht en bevordering van de gendergelijkheid aanzienlijk uit te breiden.
9. Op federaal niveau werden er op 10 mei 2007 drie nieuwe antidiscriminatiewetten goedgekeurd, met als doel om het hoofd te bieden aan een reeks van discriminatiegronden, meer bepaald op de arbeidsmarkt en op het vlak van sociale zekerheid, het goederen- en dienstenaanbod en de toegang tot economische, maatschappelijke en

¹ Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen, Commissie Vrouwen en Ontwikkeling, Conseil wallon de l'Égalité entre Hommes et Femmes, Conseil des Femmes Francophones de Belgique, Nederlandstalige Vrouwenraad, Vrouwen Overleg Komitee, Femma (KAV), Socialistische Vooruitziende Vrouwen, Comité de liaison des femmes, Socialistische Vooruitziende Vrouwen, Vie Féminine, Liga voor mensenrechten, Amnesty International Franstalig, Amnesty International Nederlandstalig, Ella vzw, PAG-ASA asbl, Surya asbl, Payoke vzw en het Réseau pour l'élimination de la violence entre partenaires.

² Zie bijlage 1 (internationale verbintenissen).

culturele activiteiten. Het gaat onder meer om een specifieke wet³ die gericht is op de strijd tegen discriminatie tussen mannen en vrouwen in deze materies. Deze wet is een omzetting van verschillende Europese richtlijnen. Het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, hierna het Instituut genoemd, is bevoegd om tussen te komen bij schending van deze wetgeving.⁴

10. De gefedereerde entiteiten hebben ook een aantal wetgevende maatregelen genomen om alle vormen van discriminatie, in het bijzonder tegen vrouwen, uit te bannen en de Europese richtlijnen om te zetten. De Vlaamse overheid keurde op 10 juli 2008 het Decreet houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid goed, de Franse Gemeenschap⁵ op 12 december 2008 het Decreet houdende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie en de Duitstalige Gemeenschap het Decreet van 19 maart 2012 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie. Het Waals Gewest keurde op 6 november 2008 het Decreet goed ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, gewijzigd door het Decreet van 19 maart 2009. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest koos voor een aanpak per bevoegdheidsdomein met de goedkeuring van de Ordonnantie van 4 september 2008 ter bevordering van diversiteit en ter bestrijding van discriminatie in het Brussels gewestelijk openbaar ambt, de Ordonnantie van 4 september 2008 betreffende de strijd tegen discriminatie en de gelijke behandeling op het vlak van tewerkstelling en de Ordonnantie van 19 maart 2009 tot wijziging van de Brusselse Huisvestingscode.

II. De wapens in de strijd tegen discriminatie op grond van geslacht

11. Het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen heeft als opdracht om de gelijkheid van vrouwen en mannen te bevorderen en elke vorm van discriminatie en ongelijkheid op grond van geslacht tegen te gaan. Het Instituut staat zodoende in voor de behandeling van klachten die slachtoffers van dit type discriminatie indienen, verstrekt informatie, verleent bijstand, brengt de slachtoffers in contact met de bestaande diensten en organiseert bemiddelingen. Indien nodig kan het Instituut gerechtelijke stappen ondernemen, in overleg met het slachtoffer.

12. Het Instituut zette in 2010 een eerstelijnsdienst op voor de vertrouwelijke en kosteloze behandeling van klachten. Dit kan via het gratis telefoonnummer 0800 12800, per brief of via e-mail. Zo wordt er sneller en doeltreffender gevolg gegeven aan een klacht. De klachten worden bovendien bijgehouden in een databank om hun evolutie in de tijd op te volgen.⁶

13. Tussen 2008 en 2011 steeg het aantal klachten dat het Instituut ontving met iets meer dan 50% (van 125 naar 191). Globaal gezien nemen vrouwen twee keer zo vaak dan mannen contact op met het Instituut (voor een klacht of om informatie te vragen), wat een weerspiegeling is van de realiteit op het vlak van discriminatie. Ook in 2011 werden de meeste discriminatiegevallen nog steeds vastgesteld in het arbeidsleven (42,4%), waarvan de dossiers rond “zwangerschap en moederschap” het grootste aandeel uitmaakten. Het verschijnsel trok de aandacht van het Instituut, dat prompt een enquête liet uitvoeren naar de hinderpalen waar vrouwen mee geconfronteerd worden tijdens de zwangerschap⁷. De studie bracht heel wat nuttige informatie voort over de ervaringen van vrouwen en diende als uitgangspunt om aanbevelingen tot verbetering te formuleren voor zowel werkneemsters, werkgevers als HR-verantwoordelijken.

14. Sinds 2008 is de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg op het vlak van arbeidsrelaties belast met het toezicht op de federale antidiscriminatie wetten van 10 mei 2007 en hun bijhorende uitvoeringsbesluiten. Deze dienst ontvangt de klachten en gaat na of ze onder een van de discriminatiegronden vallen. Vervolgens kan de dienst een gerechtelijke procedure inleiden of eerder de voorkeur geven aan een buitengerechtelijke regeling van het geval.

15. Uit een onderzoek van de Belgische rechtspraak blijkt dat het de verschillende bepalingen van Belgisch of Europees recht op het vlak van discriminatie tussen vrouwen en mannen zijn die voor het gerecht worden ingeroepen.

³ Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen.

⁴ Bijkomende informatie is beschikbaar via volgende link: http://igvm-iefh.belgium.be/nl/klacht_melden/index.jsp

⁵ Het gebruik van de benaming “Federatie Wallonië-Brussel” sinds het voorstel van resolutie betreffende die benaming in de mededelingen van de Franse Gemeenschap, aangenomen door het parlement van de Franse Gemeenschap op 25 mei 2011, is niet van toepassing op dit verslag.

⁶ Zie bijlage 2 (klachtenstatistieken voor discriminatie op grond van geslacht)

⁷ “Zwanger op het werk, de ervaringen van werkneemsters in België”, IGVM, 2010. Meer informatie via de volgende link: http://igvm-iefh.belgium.be/nl/publicaties/zwanger_op_het_werk_de_ervaringen_van_werkneemsters_in_belgi_.jsp

16. Het Instituut kan in rechte optreden. Zo stelde het zich burgerlijke partij in een proces dat in juli 2011 gewonnen werd, waarbij de werkgever weigerde om de arbeidsovereenkomst van zijn werknemster te verlengen omdat ze zwanger was. Een duidelijk geval van discriminatie op grond van geslacht dus. In het vonnis werd ook nog eens gewezen op het mechanisme van de omkering van de bewijslast. Het besloot daarnaast om zich burgerlijke partij te stellen in de zogeheten zaak “Sadia”⁸, naar de naam van het jonge meisje dat door haar broer om het leven werd gebracht omdat ze een gearrangeerd huwelijk weigerde. Het Instituut voelde zich bijzonder betrokken bij deze zaak, omdat eermisdrijven een heel specifieke vorm van gendergeweld zijn. De rechtszaak leidde tot de eerste veroordeling op basis van artikel 405^{quater} van het Strafwetboek (verzwarende omstandigheid op basis van de drijfveer van de misdaad, in dit geval de haat jegens een persoon wegens diens geslacht).

17. In Vlaanderen vormt het Decreet van 10 juli 2008⁹ het overkoepelende decreet op het vlak van gelijke kansen en non-discriminatie. Het is van toepassing in alle bevoegdheidsdomeinen van de Vlaamse overheid, zowel in de openbare sector als in de privésector, en dit op het vlak van arbeid, beroepsopleiding, arbeidsbemiddeling, gezondheidszorg, cultuur, sport, de media, huisvesting, het diensten- en goederenaanbod en de deelname aan activiteiten buiten de privésfeer. Het omvat sancties en procedures om de naleving ervan op te leggen. Bovendien voorziet het antidiscriminatieluik van het Gelijkekansendecreet in de oprichting van 13 lokale Vlaamse contactpunten om klachten over discriminatie te behandelen en als bemiddelaar op te treden tussen de betrokken partijen, en in de oprichting van een bevoegd orgaan dat in rechte kan optreden en slachtoffers van discriminatie kan bijstaan. De registratie van klachten gebeurt via de centrale databank METIS, waaraan ook het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding verbonden is. Het percentage meldingen van discriminatie op grond van geslacht is ongeveer 4%.

18. In de Franse Gemeenschap en het Waals Gewest werden samenwerkingsprotocollen gesloten met het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, om het de bevoegdheid te verlenen om individuele gevallen van gendergerelateerde discriminatie te behandelen¹⁰, het grote publiek te informeren en te sensibiliseren, het personeel op te leiden, advies en aanbevelingen te verstrekken aan de gemeenschapsoverheden en studies aan te sturen rond onderwerpen die verband houden met de bestrijding van discriminatie. De coördinatie van de implementatie van deze samenwerkingsprotocollen wordt waargenomen door de Direction de l'Égalité des Chances van het Ministerie van de Franse Gemeenschap en de Direction de l'Action Sociale van het Waals Gewest wat hun respectievelijke bevoegdheden betreft. Concreet brengen ze de verschillende actoren in contact, om zo hun middelen en potentieel in het kader van de strijd tegen discriminatie te maximaliseren. Tussen 2009 en 2011 werden er in het kader van deze protocollen 45 dossiers behandeld in de Franse Gemeenschap en 17 in het Waals Gewest. Bovendien zijn er, bij wijze van meldpunt voor het indienen van klachten over discriminatie op basis van geslacht, lokale contactpunten bij de “Espaces Wallonies” in 11 grote steden.

III. De sensibilisering rond de strijd tegen discriminatie op grond van geslacht

19. In juni 2010 lanceerde het Instituut een sensibiliseringscampagne (met affiches, meer bepaald op het openbaar vervoer, brochures en een website) om zijn naambekendheid te verhogen en de aandacht te vestigen op 4 thema's: partnergeweld, de loonkloof, discriminatie van zwangere vrouwen op het werk en seksistische stereotypen in reclame.

20. In 2010 creëerde het Instituut een online databank met informatie over alle wetgeving die in België van toepassing is inzake de gelijkheid van vrouwen en mannen (met inbegrip van internationale teksten zoals het CEDAW-verdrag).

21. Het stippelde in 2010 ook zijn strategie voor externe communicatie 2011-2013 uit, waarvan bepaalde strategische doelstellingen in het bijzonder gericht zijn op sensibiliseren en informeren. Vergeleken met 2010 is de zichtbaarheid van het Instituut, op basis van het aantal vermeldingen in de pers, met 32% toegenomen en met 36% sinds 2009. Er is dus een voortdurende verbetering.

⁸ Voor meer informatie over deze zaak: http://igvm-iefh.belgium.be/nl/actiedomeinen/geweld/proces_sadia

⁹ Hierna Gelijkekansendecreet genoemd.

¹⁰ Er werden ook samenwerkingsprotocollen ondertekend tussen de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest en het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding op het vlak van discriminatie op grond van nationaliteit, een zogenaamd ras, huidskleur, afkomst of nationale of etnische afstamming, leeftijd, seksuele geaardheid, religieuze of filosofische overtuiging, een handicap, de burgerlijke staat, de geboorte, het vermogen, de politieke overtuiging, de huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een bepaald fysiek of genetisch kenmerk of de sociale afkomst.

22. In 2010 namen het Instituut, het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, de Franse Gemeenschap en het Waals Gewest het initiatief om een gemeenschappelijke sensibiliseringscampagne op te starten die het kader voor de aanpak van discriminatie moest uitbreiden. Deze campagne, die de naam “Stop Discrimination” kreeg, paste in de samenwerkingsprotocollen die ze onderling afsloten. De bedoeling was om ambtenaren uit overheidsdiensten en instellingen van openbaar nut van het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap, en mensen uit het verenigingsleven te sensibiliseren rond de problematiek van discriminatie. Daarnaast wilde men ook de ambtenaren en gebruikers van overheidsdiensten informeren over de bevoegde instanties waartoe ze zich kunnen richten wanneer ze met een geval van discriminatie geconfronteerd worden. De website van de campagne¹¹ biedt meer informatie over de verschillende soorten discriminatie en de van kracht zijnde wetgeving.

23. In oktober 2010 bedacht en lanceerde de Franse Gemeenschap de campagne *Discrimination toi-même*, die zich in het bijzonder richtte tot meisjes en jongens tussen 12 en 18 jaar. De campagne legt op concrete en ludieke wijze uit wat discriminatie inhoudt, vrijheid van meningsuiting, het aanzetten tot haat, de opdracht geven tot discriminatie, racisme, seksisme, pesterij, homofobie, een handicap enz. Ze is ook onrechtstreeks bedoeld voor onderwijzers en onderwijzeressen, opvoeders en opvoedsters, verenigingen en actoren op het terrein, en wil iedereen, zowel jong als oud, enerzijds wijzen op het belang van een wetgeving die bepaalde vormen van discriminatie aanpakt, en anderzijds laten kennismaken met de wettelijke bepalingen in de strijd tegen bepaalde vormen van discriminatie.¹² In april 2012 verspreidde de Franse Gemeenschap een audiovisuele versie van deze campagne via de Franstalige openbare televisieomroep en op dvd¹³.

24. Verder organiseerde het Instituut in het kader van het Europese project “sensibiliseringsprogramma inzake discriminatie en wetgeving ter bestrijding van discriminatie”, in samenwerking met het Centrum en de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO), een reeks seminars in het hele land om de uitwisseling van kennis en ervaringen in de strijd tegen discriminatie te bevorderen en het grote publiek te sensibiliseren. De hoofddoelgroep bestond voornamelijk uit inspectiediensten, preventieadviseurs, vakbonden, socio-juridische actoren, politieagenten en magistraten. Het Instituut kon zo de specifieke kenmerken van gendergerelateerde discriminatie benadrukken en toelichten en de beschikbare internationale instrumenten in dat kader voorstellen, zoals CEDAW.

IV. Discriminatie van transgender personen

25. België voorziet uitdrukkelijk in de bescherming van discriminatie op basis van geslachtsverandering in alle wetgeving die betrekking heeft op de gelijkheid tussen man en vrouw.¹⁴ Sinds 2009 werden er verschillende studies verricht en sensibiliseringsacties gehouden om een beter inzicht te krijgen in de problematiek van transgender personen. Verschillende bevoegdheidsniveaus plannen nu wetswijzigingen (in het bijzonder door een denkoefening te houden rond het begrip genderidentiteit), om de huidige bescherming uit te breiden. Die is nu immers enkel gericht op transseksuele personen.

Artikel 3 - Eerbiediging van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden

I. Nationale opvolgingsmechanismen

1. Organen ter bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen

26. Met de wet van 16 december 2002¹⁵ werd het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen in het leven geroepen¹⁶, een autonome instelling van openbaar nut die de strijd aanbindt met discriminatie op grond van geslacht, de gelijkheid van vrouwen en mannen bevordert en instrumenten en strategieën ontwikkelt om het genderperspectief te verwerken in de federale beleidslijnen. Het verzekert bovendien de opvolging van het nationale en internationale beleid inzake gelijkheid voor vrouwen en mannen. Daarnaast kan het Instituut klachten behandelen van iedereen die het slachtoffer is geworden van discriminatie op grond van geslacht, onderzoeken uitvoeren en advies verstrekken, en dat op onafhankelijke wijze.

¹¹ Zie <http://www.stop-discrimination.be/fr/index.php>

¹² Zie <http://www.egalite.cfwb.be/index.php?id=9032>

¹³ Zie <http://www.egalite.cfwb.be/index.php?id=discrimal>

¹⁴ Zie de opsomming van de bestaande wetgeving in paragrafen 9 en 10.

¹⁵ Wet van 16 december 2002 houdende de oprichting van het Instituut voor gelijkheid van vrouwen en mannen (B.S. 31 december 2002).

¹⁶ Voor meer informatie over de activiteiten van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen: <http://igvm-iefh.belgium.be/>

In 2011 had het Instituut 38 ambtenaren en één mandataris in dienst en kreeg het een budget van 4.722.000 euro, waarvan 33% werd besteed aan de ondersteuning van organisaties uit het maatschappelijk middenveld die zich inzetten voor de gelijkheid van mannen en vrouwen.¹⁷

27. De Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen is een federaal adviesorgaan dat werd opgericht door het koninklijk besluit van 15 februari 1993, vervangen door dat van 4 april 2003. De voorbije jaren verstrekte het advies¹⁸ rond thema's inzake moederschap en betaalde arbeid (advies 117 uit 2008, adviezen 118 en 126 uit 2009), de evenwichtige vertegenwoordiging van vrouwen en mannen in adviesorganen (advies 116 uit 2008 en advies 121 uit 2009) en genderspecifieke discriminatie op het vlak van levensverzekeringen (advies 124 uit 2009 en advies 131 uit 2011). Het besteedde ook bijzondere aandacht aan twee belangrijke en complexe thema's: het aanmoedigen van vrouwen om te participeren in de arbeidsmarkt en het pensioenstelsel.

28. De Commissie Vrouwen en Ontwikkeling (CVO) is een federaal adviesorgaan bij het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking. Het werd opgericht bij koninklijk besluit van 14 december 1993, gewijzigd door het koninklijk besluit van 3 juni 2007, en moet de integratie van de gelijkheid tussen vrouwen en mannen bij de formulering en tenuitvoerlegging van het Belgische ontwikkelingssamenwerkingsbeleid ondersteunen en versterken.

De Commissie Vrouwen en Ontwikkeling vervult drie kerntaken: raad geven en adviseren, sensibiliseren en aan politieke pleitbezorging doen, en informatie uitwisselen en overleg plegen. Gezien haar samenstelling is de Commissie een overlegplatform tussen de verschillende politieke niveaus, de besturen bevoegd voor ontwikkelingssamenwerking en het maatschappelijk middenveld. Ze spant zich in om mensen uit landen van het Zuiden als experts te betrekken bij haar werkzaamheden. Ze krijgt een budget en administratieve ondersteuning van het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking.

29. De Direction de l'Égalité des Chances¹⁹ valt rechtstreeks onder de bevoegdheid van het Secretariaat-generaal van het Ministerie van de Franse Gemeenschap en de minister voor Gelijke Kansen van de Franse Gemeenschap. Ze staat in voor de voorbereiding, uitvoering en beoordeling van het Franstalige gelijkekansenbeleid, voor rekening van de minister²⁰. Ze beschikt daarvoor over een team van 5 mensen en een jaarbudget - met uitzondering van lonen en werkingskosten - van ongeveer 800.000 euro. In dat kader worden projecten van het verenigingsleven gesubsidieerd, wetenschappelijk onderzoek verricht en sensibiliserings- en informatiecampaagnes op poten gezet, in samenwerking met het maatschappelijk middenveld, provinciale en lokale besturen, experts en wetenschappelijke onderzoeksinstituten. De minister van Gelijke Kansen speelt ook een coördinerende rol in de implementatie van een gelijkekansenperspectief op het niveau van de Franstalige overheden (transversaal beleid).

30. Voor de Vlaamse overheid is "Gelijke Kansen in Vlaanderen" de officiële eenheid die het Vlaamse gelijkekansenbeleid voorbereidt, uitvoert en evalueert, in opdracht van de Vlaamse minister van Gelijke Kansen. Deze heeft, naast het mogelijk maken van verschillende gesubsidieerde projecten en informatie- en sensibiliseringscampagnes, een coördinerende taak bij de implementatie van een gelijkekansenperspectief binnen de beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid (transversaal beleid) via de "open coördinatiemethode" (OCM) (zie *infra*).

Het team van "Gelijke Kansen in Vlaanderen" telt 12 mensen en beschikt over een budget van ongeveer 5.000.000 euro (gemiddelde voor de periode 2007-2012). In 2011 werd 345.000 euro toegekend aan projecten, waarvan 131.000 voor gendergerelateerde projecten en 53.900 euro voor culturele minderheden op grond van etnische afkomst/geslacht. Daarnaast werd er ook een subsidie van 3.038.000 toegekend aan het maatschappelijk middenveld, waarvan 1.172.000 euro voor de vrouwenverenigingen.

De Vlaamse overheid onderhoudt ook nauwe relaties met de academische wereld. Naast de organisatie van ad-hoconderzoek ondersteunt ze ook financieel een Steunpunt Gelijkekansenbeleid, dat langetermijnstudies uitvoert rond de thema's en doelgroepen van het Vlaamse gelijkekansenbeleid²¹.

¹⁷ Voor meer informatie over de oprichting van het Instituut, zie vorig verslag (CEDAW/C/BEL/6).

¹⁸ De volledige lijst met adviezen van de Raad kan geraadpleegd worden via de volgende link:

<http://www.raadvandegelijkekansen.be/nl/publicaties/onze-adviezen>

¹⁹ Voor meer informatie over de activiteiten van de Direction de l'Égalité des chances: <http://www.egalite.cfwb.be/>

²⁰ Opdrachten en verwezenlijkingen van de Direction de l'Égalité des Chances sinds 2006 zijn onder andere: het bestrijden van geweld tegen vrouwen, het bestrijden van seksistische stereotypen in de audiovisuele sector en de media, een goede mix en gelijkheid van geslachten in onderwijs en opleiding; opvoeding op het vlak van relatie-, gevoels- en seksleven; evenwichtige deelname van vrouwen en mannen in de besluitvorming; cultuur; voorbereiding en uitvoering van het decreet van de Franse Gemeenschap ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie; lokaal beleid voor gelijke kansen tussen vrouwen en mannen.

²¹ De lijst met onderzoeken is beschikbaar via de volgende link:

http://www.steunpuntgelijkekansen.be/main.aspx?c=*SGK&n=106644

31. In het Waals Gewest staat de Direction de l'Intégration des personnes étrangères et de l'Egalité des chances (Directoraat-generaal plaatselijke besturen, sociale actie en gezondheid) in voor de coördinatie en de opvolging van het Waalse gelijkekansenbeleid, voor rekening van de minister van Gelijke Kansen. Ze staat samen met een specifieke werkgroep in voor de opvolging van het Waalse gelijkekansenplan, dat in februari 2011 werd goedgekeurd. In dit transversale plan verbindt elke minister van de regering zich ertoe om maatregelen te nemen tegen vormen van discriminatie, in het bijzonder op grond van geslacht.

32. De Conseil Wallon de l'Égalité entre Hommes et Femmes (Waalse Raad voor de Gelijkheid tussen Mannen en Vrouwen), in het leven geroepen in 2003, is een adviesorgaan met als opdrachten het formuleren van adviezen en aanbevelingen in kwesties met betrekking tot de gelijkheid van mannen en vrouwen op het niveau van het Waals Gewest, en in het bijzonder rond reglementaire maatregelen. Zo verstrekten deze raad advies bij diverse ontwerpbesluiten (meer bepaald betreffende de strijd tegen discriminatie), regionale en gemeenschapsgebonden beleidsmaatregelen en de "Peking-rapporten"²².

33. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschikt over een Cel Gelijke Kansen, die bestaat uit een team van acht ambtenaren. Zeven van hen staan in voor diverse dossiers, waaronder de gelijkheid van mannen en vrouwen. De achtste ambtenaar houdt zich uitsluitend bezig met intrafamiliaal geweld, waaronder partnergeweld. Op het Ministerie zijn vijf ambtenaren, gespreid over de verschillende diensten, naast hun hoofdopdracht belast met het toezicht op *gender mainstreaming*.

Het budget dat uitsluitend is vrijgemaakt voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, bedraagt € 59.000. Bovendien is er een budget van € 1.282.000 voorzien voor maatregelen op het vlak van gelijke kansen (met inbegrip van de gendergelijkheid).

Dankzij die middelen kan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in deze materie een gediversifieerd beleid voeren, aan de hand van een reeks terugkerende acties. Zo lanceert het elk jaar, via de Administratie voor lokale besturen, projectoproepen die het publiek op gemeentelijk niveau aanspreken. Het Gewest organiseert ook elk jaar een Veertiendaagse van de Gelijke Kansen en de Diversiteit. Het pakt ook actief stereotypen aan door gewest- en gemeentepersoneel voortdurend op te leiden. Tot slot worden er ook subsidies toegekend aan talrijke projecten van verenigingen die actief zijn op het terrein.

34. En dan is er nog het lokale beleid op het vlak van gelijkheid tussen mannen en vrouwen, dat opgedeeld kan worden in twee grote luiken: enerzijds de strijd tegen geweld op vrouwen en anderzijds de bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen op socio-economisch vlak, in het sociale leven en in de toegang tot beslissingsfora. Om dat lokale beleid naar de praktijk te vertalen, werkt België samen met de provincies, en meer bepaald met de provinciale coördinatrices bevoegd voor gelijke kansen en/of geweld tegen vrouwen. Ze worden gefinancierd door de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten, en hebben als taak om lokale projecten te ondersteunen die draaien rond een van de vele jaarlijkse prioritaire thema's (de strijd tegen partnergeweld, socio-economische gelijkheid).

2. De oprichting van een nationaal instituut voor de mensenrechten

35. België heeft nog geen nationaal instituut voor de mensenrechten de zin van de Principes van Parijs, maar wel verschillende specifieke instellingen²³ die reeds deels de bijhorende taken vervullen. Al sinds verschillende jaren rijst in België de vraag naar de oprichting van een dergelijk instituut. Er was het overleg naar aanleiding van het Regeerakkoord van 2003, en in 2006 werd het Hoog Commissariaat voor de Rechten van de Mens om advies gevraagd over twee opties: 1) de uitbreiding van het mandaat van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding of 2) de oprichting van een Belgische Commissie voor grondrechten, voorgesteld door een reeks niet-gouvernementele organisaties. Het verstrekte advies bevatte een beoordeling van beide opties, zonder specifieke voorkeur voor één van de twee. De oprichting van een nationaal instituut voor de mensenrechten werd opgenomen in het jongste regeerakkoord van 1 december 2011, dat voorziet dat "*om onze internationale verbintenissen na te leven, er in overleg met de Gemeenschappen en de Gewesten een nationale mensenrechtencommissie moet worden opgericht. Zij zal met de bestaande instellingen rekening houden*". Deze verbintenis vloeit voort uit een aanbeveling die het Comité voor de Mensenrechten in 2010 aan België deed, en uit een reeks aanbevelingen rond dit thema naar aanleiding van zijn eerste Universeel Periodiek Onderzoek (Universal Periodic Review of UPR) in mei 2011.

²² Voor meer informatie: <http://www.cesw.be/index.php?page=avis>

²³ Die instellingen zijn onder andere: het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, opgericht in 1993 (cf. statuut B van het Subcomité voor accreditatie van het Internationaal coördinatiecomité voor nationale mensenrechteninstellingen); het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, opgericht in 2002; de Nationale commissie voor de rechten van het kind (vertegenwoordiging van alle bevoegdheidsniveaus en het maatschappelijk middenveld); het College van federale ombudsmannen, opgericht in 1997, en de Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, opgericht naar aanleiding van de wet van 8 december 1992.

36. In de lijn van het Regeerakkoord werd besloten om, in overleg met de Gemeenschappen en de Gewesten, een interfederaal mensenrechtenorgaan op te richten. In september 2012 werd op initiatief van de minister van Gelijke Kansen en de minister van Justitie een werkgroep in het leven geroepen met vertegenwoordigers van de eerste minister, de vice-eerste ministers, de Gewesten en de Gemeenschappen. Die kan een raadpleging organiseren met actoren uit het verenigingsleven en specialisten uit de academische wereld, die over erkende expertise beschikken op het vlak van mensenrechten. De werkgroep heeft als opdracht om, onder toezicht van de ministers voor Gelijke Kansen en Justitie, een ontwerp van samenwerkingsakkoord uit te werken voor de oprichting van een federaal overkoepelend Mensenrechteninstituut. Het voorstel moet ten laatste op 30 juni 2013 klaar zijn. Deze instelling zal het Interfederaal Centrum voor gelijke kansen en bestrijding van discriminatie en racisme in zich opnemen, naast het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen en het Federaal Centrum voor de analyse van de migratiestromen, de bescherming van de grondrechten van de vreemdelingen en de strijd tegen mensenhandel. Voorts moet ze de zichtbaarheid verhogen van doelgroepen zoals kinderen, personen met een handicap enz. Er wordt ook rekening gehouden met de andere bestaande organen, zowel op federaal niveau als op het niveau van de gefedereerde entiteiten.

II. Gender mainstreaming

37. Op federaal niveau heeft de “Wet Gender Mainstreaming” van 12 januari 2007²⁴ als doel de structurele integratie van de genderdimensie in alle beleidsmaatregelen van de federale regering te verzekeren. Het Instituut moet dat integratieproces begeleiden en ondersteunen.

Op 26 januari 2010 werd een koninklijk besluit goedgekeurd²⁵ dat de samenstelling, opdrachten en werkingsregels van een interdepartementale coördinatiegroep (ICG) vastlegt. De ICG bestaat uit vertegenwoordigers van de federale ministers, ambtenaren en leden van het Instituut. De belangrijkste taken van deze groep zijn het bevorderen van de samenwerking tussen de verschillende departementen, het verspreiden van instrumenten en methodes die nuttig zijn voor de toepassing van de wet, het aannemen van een “federaal plan” bij het begin van de legislatuur en de goedkeuring van de wettelijke verslagen. De leden van deze groep krijgen een opleiding *gender mainstreaming*.

Bij *gender budgeting* worden de overheidsuitgaven en -inkomsten geanalyseerd vanuit een genderperspectief. In 2010 werd een specifieke omzendbrief over *gender budgeting* goedgekeurd door de Ministerraad. Sinds 2008 wordt *gender budgeting* ook expliciet vermeld in de omzendbrief over de federale begroting. Het Instituut heeft een handleiding over *gender budgeting* gepubliceerd, die de basisbegrippen toelicht en de wetgeving en richtlijnen ter zake uiteenzet.

Binnenkort wordt een koninklijk besluit uitgevaardigd tot invoering van de door de wet voorziene “*gendertest*”. Deze test moet het mogelijk maken om de impact op de respectievelijke situatie van vrouwen en mannen te evalueren van dossiers die bij de Ministerraad worden ingediend. Bij de test hoort een handleiding om de toepassing ervan te vergemakkelijken.

Het Instituut publiceerde in 2012 bovendien een brochure²⁶ met tal van statistische gegevens over de verschillen tussen mannen en vrouwen in de Belgische samenleving. Deze brochure is een instrument voor de uitvoering van *gender mainstreaming* op het Belgische federale niveau.

In 2008 organiseerde het Instituut een cyclus van vijf seminars gefinancierd door de Europese Commissie, met als doel de politieke en bestuurlijke verantwoordelijken die betrokken zijn bij de tenuitvoerlegging van de wet van 12 januari 2007 te sensibiliseren, informeren en op te leiden.

Het Instituut bracht ook een handleiding uit voor de toepassing van *gender mainstreaming* op het federale niveau, en een brochure over de integratie van de genderdimensie in overheidsopdrachten.

En in 2008 publiceerde en verspreidde het Instituut het document *Leidraad voor een basisopleiding rond gender*, als ondersteuning voor personen die instaan voor opleiding. Dit document is bedoeld als ondersteuning voor de voorbereiding van een opleidingsprogramma rond de genderaanpak. Het legde ook een databank aan met deskundige vrouwen en mannelijke en vrouwelijke genderexperts in verschillende domeinen (VEGA).

²⁴ Wet van 12 januari 2007 strekkende tot controle op de toepassing van de resoluties van de Wereldvrouwenconferentie die in september 1995 in Peking heeft plaatsgehad en tot integratie van de genderdimensie in het geheel van de federale beleidslijnen (B.S. van 13 februari 2007).

²⁵ Koninklijk besluit van 26 januari 2010 tot vastlegging van de samenstelling, de opdrachten en de werkingsregels van een ‘interdepartementale coördinatiegroep’ alsook van het niveau van minimale kwalificaties van zijn leden in uitvoering van artikel 8 van de wet van 12 januari 2007 strekkende tot controle op de toepassing van de resoluties van de Wereldvrouwenconferentie die in september 1995 in Peking heeft plaatsgehad en tot integratie van de genderdimensie in het geheel van de federale beleidslijnen (B.S. van 8 februari 2010).

²⁶ “Vrouwen en mannen in België. Genderstatistieken en genderindicatoren, tweede editie”, IGVM, 2011. Dit document kan geraadpleegd worden via de volgende link:

http://igvm-iefh.belgium.be/nl/publicaties/vrouwen_en_mannen_in_belgi_genderstatistieken_en_indicatoren_editie_2011.jsp

38. Sinds 2005 steunt het Vlaamse gelijkekansenbeleid op de open coördinatiemethode (OCM) om een gelijkekansenperspectief te integreren in alle Vlaamse beleidsdomeinen. De leden van de Vlaamse Regering moeten deze methode toepassen in het kader van het Gelijkekansendecreet²⁷ van 2008. Via de OCM leggen de leden van de regering samen doelstellingen vast, die ze vervolgens binnen hun respectievelijke bevoegdheidsdomein moeten trachten te verwezenlijken. De Vlaamse minister voor Gelijke Kansen speelt een coördinerende rol in dit proces.

De ambtelijke Commissie Gelijke Kansen neemt in het proces een centrale plaats in. De Commissie komt 5 keer per jaar samen en bestaat uit vertegenwoordigers van alle Vlaamse beleidsdomeinen. Ze werkt actieplannen uit, controleert de vooruitgang en evalueert de OCM-doelstellingen.

De eerste OCM-cyclus ging in 2006 van start met de bepaling van een doelstellingenkader voor de periode 2006-2009, dat uitmondde in twee actieplannen. Ondertussen loopt de tweede cyclus voor de periode 2010-2014. Er werd een set indicatoren vastgelegd om de geboekte vooruitgang te meten.

39. Het transversaal genderbeleid richt zich op de volgende strategische doelstelling: het wegwerken van “gender” als ordeningsprincipe van onze samenleving. Er werden drie operationele doelstellingen vastgelegd:

- 1) De verwezenlijking van de gelijke participatie van vrouwen en mannen in de verschillende maatschappelijke domeinen;
- 2) De bevordering van een genuanceerde, niet-stereotiepe beeldvorming;
- 3) Een beter inzicht in de situatie van vrouwen en mannen en in de werking van gendermechanismen.

Aan elk van die doelstellingen werden de nodige actieplannen gekoppeld. Enkele voorbeelden:

- 1) * Bestuur: minstens 33% vrouwen in het topmanagement tegen 2015.
* Onderwijs: uitbannen van de seksesegregatie in de studiekeuze.
* Welzijn: de combinatie tussen beroeps- en gezinsleven vergemakkelijken door de voorschoolse opvangmogelijkheden uit te breiden, met bijzondere aandacht voor kwetsbare groepen (zoals eenoudergezinnen).
* Werkgelegenheid: naar een hogere participatie op de arbeidsmarkt van alleenstaande ouders, herintreders en allochtone vrouwen.
- 2) * Media: bevorderen van een genuanceerde en niet-stereotiepe beeldvorming, door mediamakers te informeren, te sensibiliseren en aan te moedigen.
* Welzijn: Kind en Gezin kiest voor een communicatiestrategie waarbij moeders en vaders een gelijkwaardige plaats innemen in de opvoeding van hun kind(eren).
- 3) * Algemeen Regeringsbeleid: via de enquête over socioculturele veranderingen, om gegevens te verzamelen over de perceptie van de maatschappelijke taak van vrouwen en mannen.
* Economie: de gegevens op het vlak van gender in het ondernemerschap (carrière, slaagkansen enz.) worden systematisch bijgewerkt.
* Welzijn: een beter inzicht in de feminisering van armoede en dat inzicht vertalen naar een plan van aanpak.

Deze subdoelstellingen worden omgezet in actieplannen, die geëvalueerd worden door de Commissie Gelijke Kansen.

40. In alle ministeries van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd een project opgezet om de genderdimensie te integreren in de inhoud van het overheidsbeleid. In 2008 bestelde de staatssecretaris voor Gelijke Kansen een studie om te onderzoeken wat de beste manier is om de genderdimensie te verwerken in de beleidsmaatregelen van het gewest. Naar aanleiding van die studie werd er een pilootproject opgezet bij een aantal bestuurlijke eenheden, om *gender mainstreaming* in hun activiteiten te implementeren. Het project is in volle gang.

Op wetgevend vlak heeft de Gewestregering op 16 maart 2012 op één stem na unaniem de ordonnantie goedgekeurd houdende de integratie van de genderdimensie in de beleidsmaatregelen van het gewest. Deze ordonnantie is de concrete omzetting van de denkoefening in het kader van het project *gender mainstreaming*. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest lanceert bovendien jaarlijks oproepen voor projecten die gericht zijn op de bevolking op gemeentelijk niveau en oog hebben voor de genderdimensie.

41. In haar verklaring inzake het gemeenschapsbeleid 2009-2014 verduidelijkt de Franse Gemeenschapsregering dat ze de genderdimensie zal integreren in al haar beleidsmaatregelen.

42. Het Waals Gewest beschrijft in zijn Marshallplan 2.Groen, goedgekeurd op 3 december 2009 en bedoeld om de Waalse economie nieuw leven in te blazen, maatregelen ten gunste van de gelijkheid tussen vrouwen en mannen, zoals de ondersteuning van vrouwelijke ondernemers of de strijd tegen stereotypen in opleiding en tewerkstelling.

²⁷ Decreet van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid (B.S. van 23 september 2008).

In juni 2012 keurde de Waalse Regering een Globaal Plan voor Gelijke Kansen goed. Met dit transversale plan verbinden alle ministers van de regering zich ertoe om binnen hun respectievelijke bevoegdheidsdomeinen maatregelen te treffen die bevorderlijk zijn voor de gelijkheid van mannen en vrouwen. Het plan telt 101 maatregelen op het vlak van wetgeving, subsidies, pilootprojecten, onderzoek en structurele maatregelen. Dit globale gelijkekansenplan bevat ook een statistisch luik, dat de Waalse Regering verplicht om niet enkel systematisch genderstatistieken op te maken, maar ook de geboekte vooruitgang op het vlak van de gelijkheid van vrouwen en mannen te evalueren.

Bovendien zet het Institut Wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique (Waals instituut voor Evaluatie, toekomstverwachting en statistiek) zich in om, in samenwerking met de Conseil wallon de l'égalité entre Hommes et Femmes, genderstatistieken op te maken en via verschillende publicaties te verspreiden, zoals "Égalité entre les femmes et les hommes: photographie statistique"²⁸ (Gelijkheid tussen vrouwen en mannen: een statistisch beeld), een bundel met statistieken uit 2010.

43. Samen met de uitvoering van concrete actieplannen kunnen we vaststellen dat de verschillende bevoegdheidsniveaus er ook in het meten van de ongelijkheid tussen vrouwen en mannen op vooruit zijn gegaan, met de publicatie van een aantal brochures die indicatoren bevatten om de positieve trend aan te tonen.

III. De strijd tegen geweld op vrouwen

1. Mechanismen in de strijd tegen geweld op vrouwen

1.1. Nationaal actieplan ter bestrijding van partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld 2010-2014

44. In november 2010 heeft België een nieuw nationaal actieplan ter bestrijding van partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld (NAP) 2010-2014²⁹ goedgekeurd. Dit plan is een versterking van het vorige nationaal actieplan 2008-2009, dat zich beperkte tot de strijd tegen partnergeweld. De actieradius van het plan is uitgebreid naar gedwongen huwelijken, eergerelateerd geweld en vrouwelijke genitale verminking (VGV). Met dit nieuwe plan, dat de krachten bundelt van zowel de federale Staat, de gewesten en gemeenschappen als van verschillende actoren op het terrein, verbindt België zich ertoe om meer dan 120 nieuwe maatregelen uit te vaardigen om de problematiek het hoofd te bieden.

45. In 2009 keurden de Franstalige regeringen³⁰ een gemeenschappelijk actieplan goed in de strijd tegen partnergeweld, uitgebreid naar andere vormen van gendergerelateerd geweld³¹. Het omvat 110 acties en maatregelen, strekt zich uit over de volledige gewestelijke en gemeenschapslegislatuur 2009-2014 en vormt hun bijdrage tot het NAP 2010-2014. Dit Franstalige Plan wordt gecoördineerd door de Direction de l'Égalité des Chances van de Franse Gemeenschap.

46. Er is een structuur opgezet om het NAP te ondersteunen en te evalueren, dat gecoördineerd wordt door het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen. Enerzijds komt om de drie maanden een interdepartementale groep samen met de besturen en ministeriële vertegenwoordigers die bevoegd zijn voor de uitvoering van het NAP, anderzijds werd er een expertgroep opgericht met experts uit het verenigingsleven, ervaringsdeskundigen en specialisten uit de academische wereld. Die laatste moet zich uitspreken over de stand van zaken van de NAP-maatregelen, de geboekte vooruitgang en de eventuele ontwikkelingen die nodig zijn. In maart 2012 volgde er een uitvoering raadpleging om de overblijvende knelpunten op een rij te zetten.

47. Sensibilisering, vorming, preventie, bescherming en behandeling van slachtoffers en daders en de implementatie van een doeltreffend strafrechtelijk beleid zijn de hoofddoelen van het NAP 2010-2014. Zowel op federaal niveau als op het niveau van de gemeenschappen, gewesten, provincies en gemeenten worden de grote middelen ingezet om het grote publiek en bepaalde doelgroepen te sensibiliseren (gratis hulpnummer, sensibiliseringscampagnes, ontwikkeling van tools...), de slachtoffers te informeren, op te vangen en te ondersteunen (gespecialiseerde hulplijn³², brochures, website, contactpersonen...) en de daders te responsabiliseren. Bepaalde van die maatregelen worden uiteengezet in dit deel van het verslag. We verwijzen naar artikel 5 voor maatregelen tegen vrouwelijke genitale verminking en eermisdrijven.

²⁸ Meer informatie via de volgende link: <http://www.iweps.be/egalite-entre-les-femmes-et-les-hommes-en-wallonie>

²⁹ Het nationaal actieplan ter bestrijding van partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld (NAP) 2010-2014 kan geraadpleegd worden via de volgende link: <http://igvm-iefh.belgium.be/nl/actiedomeinen/geweld/>

³⁰ Onder Franstalige regeringen verstaan we het Waals Gewest, de Franse Gemeenschap en de Franse Gemeenschapscommissie.

³¹ Meer informatie via de volgende link: <http://www.egalite.cfwb.be/index.php?id=1744>

³² Zie <http://www.ecouteviolencesconjugales.be/>

48. We vermelden ook dat, naar aanleiding van algemene aanbeveling 19 van het CEDAW-comité en het Universeel Periodiek Onderzoek van België, goedgekeurd door de VN-mensenrechtenraad op 21 september 2011, België zich ertoe verbonden heeft om zijn NAP uit te breiden naar alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes. De eerste stappen in die richting zijn reeds gezet.

1.2. Nationaal veiligheidsplan 2008-2011 en 2012-2015

49. Het nationaal veiligheidsplan 2008-2011 eiste reeds een intensieve, doortastende aanpak door parket en politie van ernstig, niet-georganiseerd geweld. In het nieuwe nationale veiligheidsplan 2012-2015³³ krijgen intrafamiliaal geweld en geweld tegen vrouwen een centrale plaats. De politiediensten hebben intussen de nodige initiatieven genomen om snel en doortastend op te treden. De strafrechtelijke richtlijnen met betrekking tot partnergeweld (COL 3/2006 en COL 4/2006, zie *supra*) worden nog steeds toegepast en zelfs uitgebreid, terwijl er ook op het terrein heel wat inspanningen worden geleverd, vooral dan proactief. Door intrafamiliaal geweld en geweld tegen vrouwen als prioritair te beschouwen, wordt de politie geacht deze problematiek zeer ernstig te nemen, wat inhoudt dat de veiligheidsplannen deze kwesties uitdrukkelijk moeten vermelden.

1.3. Nationaal actieplan “Vrouwen, Vrede en Veiligheid” 2009-2012

50. In de strijd tegen geweld op vrouwen in conflictsituaties herinneren we eraan dat de VN-veiligheidsraad in 2000 resolutie 1325 heeft aangenomen. De lidstaten werden vervolgens verzocht om een nationaal actieplan te ontwikkelen om de resolutie naar de praktijk te vertalen. Op het Belgische federale niveau heeft de FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking een werkgroep gecoördineerd om een dergelijk actieplan uit te werken. Naast Buitenlandse Zaken werden er ook vertegenwoordigers van de Ministeries van Defensie, Binnenlandse Zaken, Justitie en Gelijke Kansen en van de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling bij die oefening betrokken. Het proces mondde uit in de goedkeuring van het nationaal actieplan “Vrouwen, Vrede en Veiligheid”³⁴, dat voorziet in een reeks beleidslijnen en maatregelen voor de periode 2009-2012.

2. De strijd tegen geweld op vrouwen

2.1. Statistieken van klachten en veroordelingen voor geweld op vrouwen

51. België beschikt niet over een register dat het mogelijk maakt om feiten van geweldpleging tegen vrouwen specifiek te onderscheiden. In feite wordt het geslacht van het slachtoffer niet systematisch ingevoerd. Er zijn niettemin cijfers beschikbaar voor specifieke criminele fenomenen, zoals partnergeweld en seksuele delinquentie.³⁵

2.2. Prevalentie van fysiek, seksueel en psychologisch geweld in België

52. In 2010 werd een grootschalige nationale studie uitgevoerd rond de ervaringen van vrouwen en mannen op het vlak van gendergerelateerd fysiek, seksueel en psychologisch geweld³⁶. Uit de resultaten bleek dat 12,5% van de bevroegden minstens één keer te maken kreeg met geweldpleging door de partner of ex-partner in de voorbije 12 maanden (14,9% van de vrouwen en 10,5% van de mannen).

2.3. Sensibilisering van de slachtoffers

53. Er werd een brochure opgemaakt en vertaald in 17 talen, om in het bijzonder de allochtone slachtoffers van partnergeweld te informeren en hen de nodige ondersteunings- en opvangmogelijkheden aan te reiken³⁷. Van de brochure werden meer dan 70.000 exemplaren uitgedeeld. Ze helpt de slachtoffers om contact op te nemen met de diensten die naar hen luisteren in hun eigen taal en hen hulp en advies kunnen verlenen. Daarnaast werd er ook een toneelstuk geschreven dat dezelfde thematiek behandelt en een handleiding uitgewerkt die detectie-

³³ Zie http://www.polfed-fedpol.be/org/org_pns_nl.php

³⁴ Dit document kan geraadpleegd worden via de volgende link:

http://diplomatie.belgium.be/nl/binaries/belgisch_actieplan_uitvoering_resolutie1325_tcm314-66266.pdf

³⁵ Zie bijlage 3 (statistieken over bepaalde vormen van geweld)

³⁶ De studie kan geraadpleegd worden via de volgende link:

http://igvm-iefh.belgium.be/nl/binaries/41%20-%20Dark%20number_NL_tcm336-102287.pdf

³⁷ Deze brochure kan geraadpleegd worden via de volgende link:

http://igvm-iefh.belgium.be/nl/publicaties/breek_de_stilte_voor_je_zelf_gebroken_bent.jsp

instrumenten ter beschikking stelt van professionals. Elk jaar worden er tal van sensibiliseringscampagnes gevoerd³⁸. En in de loop van 2012 zou er ook een nationale website moeten komen rond partnergeweld.

2.4. Opleiding van professionals op het vlak van geweld tegen vrouwen

54. De Belgische magistraten krijgen opleidingen, georganiseerd in samenwerking met het Instituut voor gerechtelijke opleiding (IGO), rond geweld tegen vrouwen en in het bijzonder door de partner. Die opleidingen draaien rond de wetgeving, richtlijnen en toepassingen van de alternatieve bemiddeling in strafzaken. De politiefunctionarissen krijgen ook een basisopleiding die een specifiek luik omvat over de opvang van slachtoffers, waarbij er bijzondere aandacht uitgaat naar de slachtoffers van partnergeweld. Bovendien omvat ook hun baremieke opleidingspakket een reeks trainingen over partnergeweld. Daarnaast waren er acties op het vlak van sensibilisering en voortgezette opleiding aangaande intrafamiliaal geweld, zowel op het niveau van de ziekenhuizen³⁹ als van de huisartsen⁴⁰. In dezelfde lijn financiert het Waals Gewest de *Pôles de ressources spécialisées en violences conjugales et intrafamiliales*⁴¹, om opleidingen te voorzien voor professionals die in contact komen met daders en/of slachtoffers van partnergeweld.

2.5. Daderhulp

55. België beschikt over een sterk kader om daders van partnergeweld vormingen en therapieën aan te bieden op maat van hun probleem, in de vorm van voorwaarden die de betrokken persoon opgelegd of voorgesteld worden. Die vormingen of begeleidingstrajecten kunnen bijvoorbeeld toegespitst zijn op agressiebeheersing of het aanleren van sociale gedragingen en vaardigheden. De FOD Justitie subsidieert deze projecten. Zo is er “Time-out”, een project dat voortdurend trainingen organiseert rond agressiebeheersing in een relatie tussen (ex-) partners, met oog voor de gevolgen voor de kinderen, of de vzw “Praxis”, die socio-educatieve opleidingsgroepen opzet om daders van partnergeweld of familiaal geweld te begeleiden.

2.6. Evaluatie van het instrument aangaande het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld

56. Het instrument⁴² dat door de omzendbrieven COL 3/2006⁴³ en COL 4/2006⁴⁴ werd ingesteld, werd geëvalueerd door de Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid⁴⁵. Op die basis worden sinds eind juni 2012 een reeks voorstellen tot wijziging van COL 4/2006 onder de loop genomen door de werkgroep van het College van procureurs-generaal, die belast is met de opvolging van de evaluatie.

2.7. Wetswijzigingen⁴⁶

57. De wet van 23 februari 2012⁴⁷ heeft de lijst met inbreuken in artikel 458bis van het Strafwetboek uitgebreid. Dat artikel bepaalt dat houders van een beroepsgeheim een beperkt en voorwaardelijk spreekrecht hebben om feiten van huiselijk geweld te melden bij de procureur des Konings. Bovendien werd met de wet van 15 mei 2012⁴⁸ een nieuwe procedure ingevoerd voor preventieve uithuisplaatsing. Zo kunnen situaties worden aangepakt waarbij de geweldpleging nog niet heeft plaatsgehad, door de mogelijkheid te bieden om met onmiddellijke ingang een afkoelingsperiode van een bepaalde duur in te lassen, die los staat van de strafrechtelijke gevolgen bij eventuele geweldfeiten.

2.8. Strafrechtelijke omschrijving van seksueel geweld

³⁸ Zoals de tv- en radiocampagne van de Franse Gemeenschap in 2011, die draaide rond psychologisch geweld tussen partners - zie www.fredetmarie.be – en ook gericht was op de sensibilisering van beroepsmensen met de druk en verspreiding van meer dan 120.000 brochures.

³⁹ Meer informatie via de volgende link:

<http://www.health.belgium.be/eportal/Myhealth/socialissues/Domesticviolence/index.htm>

⁴⁰ Meer informatie via de volgende link: <http://www.ifgeweld.be/O/>

⁴¹ Zie <http://www.violencesconjugales.be/index.php>

⁴² Zie CEDAW/C/BEL/6, pagina 12.

⁴³ COL 3/2006 van 1 maart 2006 van het College van Procureurs-generaal bij de Hoven van Beroep (definitie van het intrafamiliaal geweld en de extrafamiliale kindermishandeling, de identificatie en de registratie van de dossiers door de politiediensten en de parketten).

⁴⁴ COL 4/2006 van 1 maart 2006 van het Ministerie van Justitie en het College van Procureurs-generaal betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld.

⁴⁵ De evaluatie kan geraadpleegd worden via de volgende link:

http://www.dsb-spc.be/web/index.php?option=com_content&task=view&id=132&lang=dutch

⁴⁶ Zie de bijlage bij dit verslag voor een overzicht van de bestaande wetgeving inzake geweld op vrouwen.

⁴⁷ Wet van 23 februari 2012 tot wijziging van artikel 458bis van het Strafwetboek teneinde het uit te breiden voor misdrijven van huiselijk geweld.

⁴⁸ Wet van 15 mei 2012 betreffende het tijdelijk huisverbod in geval van huiselijk geweld.

58. Het feit dat seksueel geweld is opgenomen in Titel VII van het Strafwetboek (misdaden en wanbedrijven tegen de orde der familie en tegen de openbare zedelijkheid), beïnvloedt geenszins de prioriteit die wordt toegekend aan de vervolging van dit soort misdrijven, noch de perceptie ervan. Bovendien is deze wetswijziging vanuit wetgevingstechnisch oogpunt moeilijk door te voeren. In dat geval zouden immers ook de verschillende wetten die naar deze bepalingen verwijzen gewijzigd en opnieuw genummerd moeten worden. Als het Strafwetboek of dit deel van het Wetboek herzien wordt, kan de wijziging alsnog overwogen worden en zo nodig doorgevoerd. Maar de uitvoering ervan zou complex zijn, zeker gezien het eerder symbolische effect.

3. Andere vorderingen inzake de strijd tegen geweld op vrouwen

3.1. Project CO3 (CO3 staat voor 'cliëntgerichte organisatie')

59. Dit pilootproject is gericht op de problematiek van intrafamiliaal geweld in het gerechtelijk arrondissement Antwerpen. Het verenigt drie sectoren (hulpverlening en welzijn, politie en justitie) en schept een fysiek kader waarin ze, door samen te werken, een integraal en pasklaar hulpaanbod kunnen ontwikkelen. Vaak immers weerklinkt zowel de roep om veiligheid als om hulp in een familie waar geweld voorkomt, waardoor verschillende instanties bij de situatie betrokken worden.

3.2. Handboek familiaal geweld: screening en geïntegreerde aanpak

60. Dit handboek werd opgesteld door verschillende deskundigen, in samenwerking met Politeia. Het biedt de gebruiker enerzijds screeninginstrumenten om partnergeweld, oudermishandeling en andere vormen van huiselijk geweld op te sporen, en anderzijds referentiepunten/scenario's om met de verschillende vormen van intrafamiliaal geweld om te gaan. De nadruk ligt met andere woorden op praktische informatie die volledig, actueel en onmiddellijk toepasbaar is. Het is bestemd voor al wie in het kader van zijn beroep mogelijk in contact komt met intrafamiliaal geweld.

3.3. Het Vlaams beleid tegen geweld op vrouwen

61. In maart 2012 richtte de Vlaamse overheid het meldpunt Misbruik, Geweld en Kindermishandeling op. Het integreert de bestaande meldpunten, aanspreekpunten en onthaalwerkingen van de vertrouwenscentra kindermishandeling en de centra algemeen welzijnswerk, die alle vormen van geweld behandelen. Er was al een tv-spot over intrafamiliaal geweld en in het straatbeeld waren affiches met slachtoffertjes van kindermishandeling te zien.

62. Sinds 2009 bevat de cursus maatschappelijke integratie, die gegeven wordt in het kader van het integratietraject, ook informatie over gendergebonden rechten, zoals het verbod op partnergeweld, de combinatie gezin-werk, het recht om zelf over het eigen lichaam te beslissen (abortus en contraceptie), het verbod op vrouwelijke genitale verminking enz. Elk jaar worden er 12.500 van die integratietrajecten afgelegd.

63. De nationale Vrouwendag op 11 november 2011, georganiseerd door het VrouwenOverlegKomitee (VOK), was helemaal gewijd aan geweld op vrouwen. De tijdens deze dag voorgestelde eisen bevatten concrete voorstellen voor een betere aanpak van seksueel geweld en partnergeweld.

64. In november 2011 behandelden alle nummers van 'Klasse' het thema intrafamiliaal geweld (Klasse voor leraars, Klasse voor ouders, Maks!, Yeti), op maat van de verschillende doelgroepen (onderwijspersoneel, ouders, jongeren...). Samen met het maandblad Klasse voor leraars werd een eerstelijnsdossier over geweld verspreid (op 200.000 exemplaren). Deze publicatie bevat getuigenissen, contextinformatie, suggesties om in de scholen om te gaan met de problematiek, lesmateriaal en bijdrages van organisaties en deskundigen. (www.klasse.be/leraren/eerstelijns.php)

3.4. Franstalig beleid tegen partnergeweld

65. De drie Franstalige regeringen (de Franse Gemeenschapsregering, de Waalse Gewestregering en de Regering van het College van de Franse Gemeenschapscommissie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) hebben de handen in elkaar geslagen om een gemeenschappelijke oriëntatienota en bijhorend actieplan uit te werken. Deze oriëntatienota, goedgekeurd op 17 december 2009, vormt de bijdrage van de Franse Gemeenschap

aan het *Nationaal actieplan ter bestrijding van partnergeweld, uitgebreid naar andere vormen van gendergerelateerd geweld* (2010-2014). Door hun acties te coördineren en ze te integreren in een gemeenschappelijk kader, kunnen de drie regeringen hun bevoegdheden op het vlak van preventie en behandeling van de betrokken personen, daders, slachtoffers en getuigen nu optimaal combineren. Door de maatregelen van de Franstalige entiteiten in de strijd tegen geweld te bundelen rond vijf pijlers⁴⁹, sluit de oriëntatienota aan op voorgaande beleidsmaatregelen van de overheid, omdat ze de prioriteiten toespitst op partnergeweld, genitale verminking en gedwongen huwelijken. De Direction de l'Égalité des Chances van de Franse Gemeenschap staat in voor de opvolging van het volledige plan. In die context waren er reeds twee evaluaties⁵⁰.

66. Anderzijds werden in de Franse Gemeenschap verschillende partnerships opgezet, meer bepaald met het Belgisch Franstalig netwerk voor de uitschakeling van partnergeweld (het Réseau belge francophone pour l'élimination des violences entre partenaires of REV); een bilaterale samenwerking tussen scholen in Wallonië-Brussel en Quebec (pilotproject in 2009-2010 en uitvoeringsproject in drie scholen in 2010-2011); de ontwikkeling van een nationale website rond partnergeweld; een samenwerking met de Algemeen Afgevaardigde voor de rechten van het kind rond kinderen die geconfronteerd worden met partnergeweld die uitmondde in een colloquium op 14 december 2010. In 2009 werd ook nog het gratis hulppnummer 0800 30 030 *Ecoute violences conjugales* gelanceerd en opgenomen in het ouderboekje van het ONE. Bij dit hulppnummer hoort ook een website, www.violencesconjugales.be.

3.5. Nieuw overlegd instrument in de strijd tegen partnergeweld in het Waals Gewest

67. Sinds 2008 maakt dit instrument het voor de actoren op het terrein die in contact komen met zowel slachtoffers als daders, mogelijk om overleg te plegen en interventiemiddelen uit te werken, om alle noden van de personen die ze behandelen - met inbegrip van kinderen - in te lossen en hun veiligheid te verzekeren. Deze globale voorziening, opgebouwd rond "overlegplatformen per gerechtelijk arrondissement", moet er ook voor zorgen dat de maatschappelijke interventies aansluiten bij die van politie en justitie. Sluitstuk is een gratis telefoonnummer, dat beschikbaar is voor zowel de slachtoffers, hun omgeving als beroepsmensen uit de sector van de maatschappelijke interventie. Bovendien kan iedereen die op het terrein systematisch tussenkomt in deze problematiek een voortgezet vormingsprogramma volgen⁵¹ dat georganiseerd wordt door deskundigen in de omgang met slachtoffers en daders.

68. Sinds 2009 worden er vijftien extra opvangtehuizen voor volwassenen in moeilijkheden gefinancierd, waar slachtoffers van partnergeweld en hun kinderen opgevangen en opgevolgd worden. Daarnaast ontvangen dertien diensten voor sociale bijstand aan justitiabelen een aanvullende subsidie om een maatschappelijk werker in dienst te nemen die zich ontfermt over de slachtoffers en daders. Het Waals Gewest ondersteunt en financiert ook zes diensten voor ambulante begeleiding van slachtoffers van partnergeweld. Voorts voorziet het in de financiële ondersteuning van een dienst die gespecialiseerd is in daderopvolging. Het jaarbudget voor dit instrument bedraagt € 2.583.000.

3.6. Gewestelijke Brusselse coördinatie in de strijd tegen geweld

69. In 2010 heeft de gewestelijke coördinatie inzake partnergeweld zijn acties uitgebreid naar intrafamiliaal geweld (vrouwelijke genitale verminking, gedwongen huwelijken, eengerelateerde misdaden).

70. Sinds 2007 kunnen de betrokken actoren opleidingen volgen. Er werden ook verschillende tools ontwikkeld om de verschillende partners vlotter te informeren: sinds 2010 is er een gewestelijk register voor daders, er werd een pedagogische tool ontwikkeld voor het toekomstig personeel van de Brusselse hogescholen en in 2011 werd de brochure rond het beroepsgeheim bij genitale verminking heruitgegeven.

71. Elk jaar worden er sensibiliseringsdagen en colloquia georganiseerd. Bovendien waren er in 2011 en 2012 een aantal sensibiliseringscampagnes rond relatiegeweld bij jongeren.

72. Om de problematiek van geweld op vrouwen het hoofd te bieden worden er ook specifieke subsidies toegekend in het kader van de wijkcontracten, die bedoeld zijn om kansarme stadswijken nieuw leven in te blazen. De kwestie vormde ook de aanleiding voor verkennende wandelingen, om binnen het stedelijk kluwen te ontdekken welke plekken gevaarlijk zijn voor vrouwen.

⁴⁹ Analyse, sensibilisering, preventie, opleiding en opvang.

⁵⁰ Meer informatie over de implementatie van het Franstalige beleid tegen partnergeweld is terug te vinden in de bijlagen.

⁵¹ Meer informatie via de volgende link: <http://www.violencesconjugales.be/>

IV. De genderdimensie in het asielbeleid

73. De Belgische instanties houden rekening met de specifieke noden en de kwetsbaarheid van bepaalde specifieke migrantengroepen, zoals vrouwen of personen die hun land ontvlucht zijn omdat ze verdrukt werden op grond van hun geslacht (gedwongen huwelijk, VGV, eengerelateerd geweld enz.).

74. Vrouwelijke asielzoekers kunnen vragen om verhoord te worden door een vrouwelijke ambtenaar, zowel bij de Dienst Vreemdelingenzaken als op het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS). Het CGVS heeft bovendien specifieke maatregelen genomen om beter te kunnen omgaan met asielaanvragen die worden ingediend door vrouwen of om gendergerelateerde redenen.

75. Tijdens een verhoor wordt de ambtenaar (beschermingsofficier) verzocht om een vertrouwensklimaat te scheppen, meer bepaald door de vertrouwelijkheid van het gesprek te benadrukken. Hij of zij zal de persoon ook vragen om niet enkel toe te lichten waarom hij of zij het land van herkomst heeft verlaten, maar ook alle zaken toe te lichten waarvoor hij of zij zou moeten vrezen bij een eventuele terugkeer. De verhoren gebeuren individueel, om eventuele feiten van geweld op grond van geslacht te kunnen blootleggen, zelfs als de asielaanvraag gekoppeld is aan die van een ander familielid. Als er dan kwalijke feiten aan het licht komen, dan verzekert het CGVS dat die in geen enkele beslissing vermeld worden en strikt vertrouwelijk blijven. Om de verhoren vlotter te laten verlopen, is er ook opvang voorzien voor kinderen tussen 1 en 11 jaar.

76. In 2005 richtte het CGVS een gendercel op, die richtlijnen moet ontwikkelen om asielaanvragen door vrouwen beter te behandelen, gelet op de specifieke situatie en de kwetsbaarheid van bepaalde vrouwelijke asielzoekers, en de toepassing van die richtlijnen homogener moet doen verlopen. Het CGVS kan ook specifieke preventie- en controlemaatregelen nemen om de fysieke integriteit op te volgen van meisjes die het risico lopen op VGV en ook om die reden als vluchteling erkend zijn (de meisjes worden opgevolgd via een medisch document dat de afwezigheid van verminking bevestigt). In 2011 had 14,4% van de beslissingen door het CGVS betrekking op aanvragen op grond van een of meerdere gendergerelateerde redenen⁵².

77. Sinds 2009 kunnen de nieuwe beschermingsofficiërs van het CGVS deelnemen aan een algemene informatiesessie rond genderkwesties in asielprocedures. Sinds 2010 krijgen ze ook een hele dag lang een specifieke, praktijkgerichte opleiding die is toegespitst op de profielen van gendergerelateerde asielaanvragen. De opleiding maakt de beschermingsofficiërs vertrouwd met de bestaande hulpmiddelen om dossiers te behandelen en reikt hen concrete denkpistes aan om een verhoor voor te bereiden en af te nemen, en daar beslissingen aan te koppelen. Sommige beschermingsofficiërs volgen specifieke trainingen rond verhoortechnieken voor personen die verklaren dat ze verkracht zijn of rond VGV.

78. Sinds september 2011 is de nieuwe brochure “Vrouwen, meisjes en asiel in België. Informatie voor vrouwen en meisjes die asiel aanvragen”⁵³ beschikbaar voor alle vrouwelijke asielaanvragers bij het CGVS en de Dienst Vreemdelingenzaken. Ze is verkrijgbaar in negen talen en bevat informatie over de aspecten van de asielprocedure die nuttig zijn voor vrouwen, gendergerelateerde thema's, hulp- en ondersteuningsmogelijkheden enz.

79. België deed ook heel wat onderzoek rond gender en migratie. In 2010 voerde de Nederlandstalige Vrouwenraad het onderzoeksproject “Vrouwen en collectieve opvang bij asiel en migratie. Naar een gendergevoelig opvangbeleid”⁵⁴, in samenwerking met de Conseil des femmes francophones de Belgique (de Franstalige vrouwenraad). Naar aanleiding van dit onderzoek verscheen ook de brochure “Vrouwen en collectieve opvang bij asiel en migratie. Tips & tricks voor een gendergevoelige aanpak”. In 2011 werd een stand van zaken opgemaakt van het onderzoek rond de genderdimensie in het Belgische asiel- en migratiebeleid⁵⁵ door het Centrum voor Migratie en Interculturele Studies van de Universiteit Antwerpen. De stand van zaken werd aangevuld met een overzicht van het beleid ter zake, goede praktijken in andere lidstaten

⁵² Uitgebreide informatie is terug te vinden in de jaarverslagen van het CGVS, via de volgende link: <http://www.cgra.be/nl/publicaties/Jaarverslagen/>

⁵³ De brochure kan geraadpleegd of gedownload worden via: http://www.cgvs.be/nl/binaries/cover%20NL_tcm127-145847.jpg

⁵⁴ Het onderzoek en de bijhorende brochure kunnen geraadpleegd of gedownload worden via de volgende link: http://igvm-iefh.belgium.be/nl/publicaties/vrouwen_en_collectieve_opvang_bij_asiel_en_migratie.jsp

⁵⁵ Meer informatie over dit onderzoek is beschikbaar via de volgende link:

http://igvm-iefh.belgium.be/nl/publicaties/de_genderdimensie_in_het_belgische_en_europese_asiel-_en_migratiebeleid.jsp

van de Europese Unie, de Europese Commissie en de Raad van Europa en een reeks aanbevelingen. Die werden in 2012 doorgegeven aan de bevoegde instanties.

Artikel 4 - Bijzondere maatregelen

1. Implementatie van positieve acties

80. Positieve acties die bepalen dat in een bepaalde situatie waarbij een persoon of een groep ongelijk behandeld wordt specifieke maatregelen getroffen kunnen worden om die ongelijkheid te compenseren, zijn uitdrukkelijk voorzien in het geheel van de antidiscriminatiewetgeving op Belgisch niveau.

81. Op federaal niveau moet nog een uitvoeringsbesluit bij de wet van 10 mei 2007 worden goedgekeurd.

82. Omdat het om een van de meest controversiële aspecten van de antidiscriminatiewetgeving gaat, deed de Vlaamse overheid in 2010 een studie naar de aanvaardbaarheid van positieve acties. Er is inderdaad wat onenigheid over de terminologie, het soort maatregelen, de juridische voorwaarden van de toegelaten vormen van positieve acties en hun gepastheid. De studie nam in het bijzonder de huidige rechtspraak van de hoogste rechtscollages onder de loep.

2. Wet op de quota in de raden van bestuur van overheidsbedrijven en beursgenoteerde bedrijven

83. In 2010 zaten er minder dan 7% vrouwen in het bestuur van de beursgenoteerde bedrijven in België. Omdat het federale Parlement van oordeel was dat de zelfregulering, engagementsverklaringen en bestuursregels van bedrijven onvoldoende waren, besloot het om een wet in te voeren die de aanwezigheid van vrouwen in de raden van bestuur van bepaalde bedrijven moet waarborgen.⁵⁶ De wet heeft geleid tot de invoering van een quotum, dat oplegt dat de raden van bestuur van private beursgenoteerde bedrijven voor minstens een derde moeten bestaan uit leden van het minst vertegenwoordigde geslacht (binnen een termijn van 6 jaar voor grote bedrijven en 8 jaar voor kmo's)⁵⁷. Overheidsbedrijven moeten dat quotum zo snel mogelijk halen⁵⁸. De wet bepaalt ook dat beursgenoteerde bedrijven in hun jaarverslag moeten kunnen aantonen dat ze de nodige inspanningen hebben geleverd om de wettelijke doelstellingen te halen.⁵⁹ Er zijn begeleidingsmaatregelen genomen, zoals de subsidie voor de oprichting van 'Women On Board', een vereniging die het glazen plafond in de Belgische bedrijven probeert te doorbreken.

Artikel 5 - Stereotiepe rollen per geslacht en vooroordelen

I. Uitbannen van gendervooroordelen en -stereotypen (art. 5a)

1. Studies rond de problematiek van seksisme

84. In 2008-2009 liet het Instituut een studie rond seksisme uitvoeren. Die moest het verband onderzoeken tussen seksisme, stereotypen, vooroordelen en discriminatie op grond van geslacht.⁶⁰ Het onderzoek moest nagaan of het mogelijk is om een grens te trekken tussen aanvaardbare en niet-aanvaardbare handelingen, een manier zoeken om die laatste terug te dringen en de domeinen en handelingen te bepalen waarop een definitie van seksisme van toepassing kan zijn. Het onderzoek mondde uit in een sociologische definitie van seksisme. Het Instituut liet ook een studie uitvoeren naar de beeldvorming van vrouwen en mannen in de reclame.⁶¹ De doelstelling van de studie bestond erin om, via een peiling bij vrouwen- en mannenorganisaties en reclamemakers, de thema's te onderzoeken die als problematisch worden beschouwd in de beeldvorming van vrouwen en mannen. Ze bestudeerde ook de aard van de klachten die op dit vlak worden ingediend in België, en de manier waarop ze worden behandeld door de Jury voor Ethische Praktijken inzake Reclame (JEP).

85. Om het hoofd te bieden aan de moeilijkheden bij klachten over seksisme die niet altijd onder de bestaande wetgeving vallen (discriminatie op basis van geslacht), leverde het Instituut in 2010 diverse (niet-gepubliceerde)

⁵⁶ Wet van 28 juli 2011 tot wijziging van de Wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven, het Wetboek van vennootschappen en de Wet van 19 april 2002 tot rationalisering van de werking en het beheer van de Nationale Loterij teneinde te garanderen dat vrouwen zitting hebben in de raad van bestuur van de autonome overheidsbedrijven, de genoteerde vennootschappen en de Nationale Loterij (B.S. van 14 september 2011).

⁵⁷ Art. 4 en art. 7 § 2 van de Wet van 28 juli 2011.

⁵⁸ Art. 2 en art. 7 § 1 van de Wet van 28 juli 2011.

⁵⁹ Art. 3 van de Wet van 28 juli 2011.

⁶⁰ http://igvm-iefh.belgium.be/nl/publicaties/defini_ring_van_het_concept_seksisme.jsp

⁶¹ http://igvm-iefh.belgium.be/nl/publicaties/beeldvorming_van_vrouwen_en_mannen_in_de_reclame_in_belgi.jsp

inspanningen rond de juridische aspecten inzake seksisme (vergelijkend juridisch onderzoek en studie naar de uitwerking van een wetgeving om seksisme te bestrijden). Deze studies dienen als voorbereidend werk voor een eventuele wet tegen seksisme.

2. Partnership met de Belgische Jury voor Ethische Praktijken inzake Reclame (JEP) en de Raad voor de Reclame⁶²

86. Er werd een samenwerking opgezet tussen het Instituut en de Jury voor Ethische Praktijken inzake Reclame (JEP). Deze Jury, paritair samengesteld uit vertegenwoordigers van de reclamesector en het maatschappelijk middenveld, behandelt klachten over reclame. Aan haar beslissingen wordt gevolg gegeven. Het Instituut is sinds 1 juli 2009 vertegenwoordigd in de Jury. Concreet komt dit erop neer dat de tweewekelijkse vergaderingen van de Jury worden bijgewoond door een lid van het Instituut. Het is de bedoeling om nog meer rekening te houden met de genderdimensie bij de behandeling van klachten (en voorafgaande vragen om advies door de JEP). Het Instituut was ook betrokken bij de werkzaamheden die op 16 september 2010 zijn afgerond met een Charter voor de beeldvorming van de persoon in de reclame, als moreel en vrijwillig engagement om vrouwen, mannen en kinderen op een respectvolle, evenwichtige en gediversifieerde manier voor te stellen in de reclame.

87. In 2011 ging ongeveer 15,3% van de klachten die de JEP binnenkreeg over seksisme in de reclame, genderstereotypen, aantasting van de waardigheid van de man of de vrouw of over reclame met een seksuele connotatie (tegenover 18% in 2010). Voor 15% werd een advies tot voorbehoud gegeven en voor 30% werd beslist tot een stopzetting of wijziging op basis van argumenten in verband met maatschappelijke verantwoordelijkheid, menselijke waardigheid of fatsoen en goede smaak. Dat is bijna dubbel zoveel als in 2010. Klachten over seksistische reclame die rechtstreeks bij het Instituut binnenkwamen, vertegenwoordigden slechts 6,7% van alle ontvangen klachten.

3. Conseil supérieur de l'Audiovisuel en Plan voor de diversiteit en gelijkheid in de audiovisuele media in de Franse Gemeenschap

88. De Franse Gemeenschap keurde in 2009 een Actieplan goed voor de diversiteit en gelijkheid in de audiovisuele media. Dit plan, dat gespreid is over drie jaar en steunt op twee pijlers (het uitbrengen van een barometer en de publicatie van een panorama van goede praktijken), wordt gecoördineerd door de Conseil supérieur de l'Audiovisuel (CSA), het regelgevende orgaan voor de audiovisuele sector van de Franse Gemeenschap. In dit kader nemen het Instituut (dat een samenwerkingsprotocol heeft afgesloten met de CSA) en de Direction de l'Égalité des Chances van de Franse Gemeenschap sinds 2010 deel aan de stuurgroep die belast is met de uitvoering van een plan voor de diversiteit en gelijkheid in de audiovisuele media.⁶³

89. De “Barometer” maakt elk jaar, op basis van een steekproefweek, een momentopname van de manier waarop mannen en vrouwen, maar ook andere componenten van diversiteit (etnische minderheden, personen met een handicap, jongeren, ouderen enz.), vertegenwoordigd worden in tv-programma's in de Franse Gemeenschap. De barometer is bedoeld om een balans op te maken van de voorstelling van diversiteit en gelijkheid in de audiovisuele media van de Federatie Wallonië-Brussel, als sensibiliseringsinstrument voor de zenders en audiovisuele operatoren. Op vraag van de stuurgroep heeft het Instituut in 2011 onder de titel “Focus femmes politiques” een analyse gemaakt van de aanwezigheid van vrouwelijke politici in de audiovisuele media.

90. Het “Panorama van goede praktijken” wil initiatieven, ideeën en nieuwe praktijken die de audiovisuele sector bedenkt, in de schijnwerpers plaatsen en aanmoedigen. Deze publicatie is de vrucht van talrijke ontmoetingen met professionals uit de sector en werkt obstakels weg, neemt de bestaande oplossingen onder de loep en stelt werkpistes voor.

4. Studie rond jongeren en seksistische stereotypen

91. Een studie uit 2006 van de Franse Gemeenschap rond de gevoeligheid van jongeren voor seksistische stereotypen in de media, toonde aan dat jongeren seksistische stereotypen vaak overnemen. Velen onder hen zijn intensieve tv-kijkers, en de programma's die ze verkiezen (tv-series, muziekclips, tekenfilms) bevatten dikwijls seksistische stereotypen. Het bleek dus nodig om hun kritische bewustzijn ten opzichte van de media aan te

⁶² De JEP is het zelfdisciplinair orgaan van de reclamesector in België, met als opdracht om toe te zien op het correcte en eerlijke karakter van reclameboodschappen voor het publiek. Meer informatie over de JEP is beschikbaar via de volgende link: <http://www.jep.be/nl/>

⁶³ Meer informatie over de coördinatie van het “Plan pour l'égalité et la diversité dans les médias audiovisuels” van de Conseil Supérieur de l'Audiovisuel is beschikbaar via de volgende link:

wakkeren, wat leidde tot de verspreiding van de strip *Stéréotype toi-même*, gemaakt in samenwerking met Fred Jannin & Catheline.

Sinds januari 2009 wordt de campagne *Stéréotype toi-même*⁶⁴ verspreid in de basisscholen, de secundaire scholen en de pedagogische hogescholen van de Franse Gemeenschap, maar ook bij alle instellingen, verenigingen of personen die ernaar vragen.

5. Global Media Monitoring Project (GMMP)

92. Deze studie, die om de 5 jaar gepubliceerd wordt, analyseert de plaats die vrouwen krijgen in het nieuws in alle media wereldwijd en op dezelfde dag. De kwantitatieve studie werd eind 2009 en begin 2010 verricht, de kwalitatieve studie volgde in de loop van het tweede kwartaal van 2010. De eindresultaten werden eind oktober 2010 voorgesteld.

6. Campagne Genderklik

93. De sensibiliseringscampagne Genderklik van de Vlaamse overheid, gevoerd in samenwerking met verschillende partners uit het (vrouwelijke) verenigingsleven, wil aan de hand van verschillende projecten en activiteiten het genderbewustzijn in de maatschappij aanwakkeren en de vinger leggen op de invloed van “gender” als ordeningsprincipe. Het veranderen van concrete situaties (zoals het bewerkstelligen van een beter evenwicht tussen betaalde arbeid en zorgarbeid bij mannen en vrouwen, of het wegwerken van de loopbaankloof) heeft immers pas echt kans op slagen, wanneer burgers ook zicht krijgen op het feit dat die situaties het gevolg zijn van gendermechanismen. De eerste fase van de campagne was de ontwikkeling van de interactieve en dynamische website www.genderklik.be, die de mensen een inzicht geeft in het begrip “gender” en de manier waarop gender verweven zit in de verschillende fasen van iemands leven, zowel in de privésfeer als in het openbare leven (opvoeding, werkplek, onderwijs, sport, relaties, taal, religie, criminaliteit). De website geeft ook een overzicht van de activiteiten die in het kader van de campagne georganiseerd worden.

Daarnaast werd er een wedstrijd georganiseerd voor studenten grafische kunsten. De winnende inzending wordt gebruikt tijdens de tweede fase van de campagne.

In het kader van de Internationale Vrouwendag op 8 maart 2012 werd er een groots opgezette sensibiliseringscampagne gelanceerd⁶⁵, gericht op scholen, de media en de culturele sector.

De campagne Genderklik concentreert zich in het bijzonder op het onderwijs en meer bepaald op genderneutrale studiekeuzes, de promotie van STEM-richtingen (science, technology, engineering, mathematics) bij meisjes, genderstereotypen in het kleuter- en basisonderwijs enz.⁶⁶

7. Ontwikkeling van een expertendatabank

94. De Vlaamse overheid heeft een databank ontwikkeld met deskundigen uit groepen die traditioneel eerder weinig aandacht krijgen in de media, met name vrouwen, allochtonen en mensen met een handicap. Met dit project wil de Vlaamse overheid de zichtbaarheid in de media van bepaalde kansengroepen in een niet-stereotiepe context bevorderen. De expertendatabank werd officieel opgestart in 2008 en bevat intussen een duizendtal namen die journalisten en programmamakers kunnen gebruiken om experts terug te vinden uit een hele waaier aan materies. De databank bevat ook gegevens van organisaties die werken rond genderthema's, holebiseksualiteit, vrouwelijke risicogroepen, transgenders, allochtonen en personen met een handicap. De Vlaamse Vereniging van Journalisten VVJ werd nauw betrokken bij de ontwikkeling van de databank. De journalisten en programmamakers kunnen zich gratis registreren en de databank raadplegen op de volgende website: www.expertendatabank.be. Eind 2011 werd de brochure ‘Voorbij het cliché’ gepubliceerd, om journalisten aan te zetten tot een meer genuanceerde beeldvorming.

8. Bewustwordingsmaatregelen voor nieuwkomers in Vlaanderen

95. Hoewel de arbeidsparticipatie van vrouwen onder de Vlaamse en Brusselse nieuwkomers redelijk goed verloopt, is het rollenpatroon tussen mannen en vrouwen in het huishouden doorgaans traditioneler. Er werden al verschillende bewustmakingsinitiatieven voor deze groepen gesubsidieerd.

- De vzw Ella (kenniscentrum voor gender en etniciteit) organiseerde bijvoorbeeld een tournee voor jongeren onder de titel 'Love etc. on tour' en sloeg ook de handen in elkaar met verschillende Vlaamse en Brusselse

⁶⁴ Meer informatie over de studie en de campagne is beschikbaar via de volgende links:

<http://www.egalite.cfwb.be/index.php?id=1771> en <http://www.egalite.cfwb.be/index.php?id=7606>.

⁶⁵ Voor meer informatie over de campagne: www.genderklik.be

⁶⁶ Zie artikel 10 voor meer informatie over de ingediende projecten.

scholen die door de Vlaamse overheid gesubsidieerd worden. Tijdens workshops kregen de jongeren de kans om na te denken en te discussiëren over relaties, hun toekomstige partner, de rollenpatronen binnen het gezin, de seksuele geaardheid, voorhuwelijkse relaties, gemengde relaties enz.

- Binnen de Federatie Marokkaanse Verenigingen werd het project 'Steunpunt Relaties' gelanceerd. Het project gaf allochtone jongens en meisjes de kans om deel te nemen aan verrijkende gesprekken rond relaties, seksualiteit en gender, vanuit een genderinterpretatie van de Koran. Bovendien gaf het project de aanzet tot de inrichting van een steunpunt voor allochtone vrouwen die met relatieproblemen te kampen hebben. Dit steunpunt, dat druk bezocht wordt, slaat een brug naar de klassieke hulpmogelijkheden.
- In het kader van “identiteit en relaties” werd er binnen de moslimgemeenschap een debat gehouden over de verschillende interpretaties van de Koran, met bijzondere aandacht voor gendervriendelijke interpretaties. Er werd een vormingsweek georganiseerd met enerzijds conferenties door eminente sprekers, rond thema's die uit het leven gegrepen waren van de allochtone jongeren, en anderzijds interactieve workshops, gericht op de methode voor de omgang met en de interpretatie van de Koran. Daarnaast werd er een moslimnetwerk opgezet om de jongeren te informeren en hen de juiste methode aan te reiken.
- In het kader van de emancipatie van kansarme allochtone vrouwen, een groep die doorgaans moeilijk bereikbaar is, verscheen de publicatie ‘De eerste stappen’. Het gaat om een methodeboek voor begeleiders van kwetsbare ouders en jonge kinderen, dat professionele opvoedingsondersteuners moet aanmoedigen om hun werkmethode af te stemmen op de noden van arme allochtone gezinnen en voldoende oog te hebben voor de emancipatiebehoeften van de moeders.

9. Transversaal beleid ter bevordering van een genuanceerde en niet-stereotiepe beeldvorming van mannen en vrouwen bij de Vlaamse overheid

96. De doelstelling van die “bevordering van een genuanceerde en niet-stereotiepe beeldvorming” werd mee opgenomen in de doelstellingen in het kader van de open coördinatiemethode. Dit houdt concreet in dat de verschillende Vlaamse beleidsdomeinen maatregelen hebben getroffen om deze doelstelling te verwezenlijken.

97. De website van het departement Cultuur, Jeugd en Media bevat een aantal links naar websites voor personen met belangstelling voor de relatie tussen gender en media.

Het project 'Wereld aan je voeten' wil jongeren aanmoedigen om los van genderstereotypen te kiezen voor een hogere technische opleiding, aan de hand van een reeks voorbeelden en modellen.

98. Het departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin organiseert een grootschalige campagne rond de promotie van zorgopleidingen en -beroepen (www.ikgaervoor.be) en een ondersteunende promotournee. Ze richt zich tot jongeren die hun middelbare school afgerond hebben en tot mensen die een nieuwe wending willen geven aan hun loopbaan, met bijzondere aandacht voor de mannen. Dankzij de getuigenissen van mannen die actief zijn in de zorgsector en de FAQ-rubriek op de website, hoopt de campagne meer mannen te overtuigen om voor een zorgberoep te kiezen.

99. Hoewel de Vlaamse overheid geen quota heeft ingevoerd, wil ze toch een voorbeeldfunctie vervullen wat vrouwen en werk betreft, door een aantal cijferdoelstellingen op te leggen: 33 % vrouwen in het middenkader en leidinggevende functies tegen 2015. De dienst Emancipatiezaken werkt onder andere rond de stereotypen en de vertegenwoordiging van vrouwen op de werkplek, maar tracht ook een mentaliteitswijziging door te voeren door meer aandacht te besteden aan de vrouwelijke aspecten in leidinggevende functies.

II. Uitbannen van gewoontepraktijken (art. 5a)

100. Ter herinnering: het NAP 2010-2014 werd uitgebreid naar fenomenen zoals gedwongen huwelijken, vrouwelijke genitale verminking en eerge relateerd geweld, wat aantoonde dat België de nodige dadendrang aan de dag legt om die praktijken uit te bannen⁶⁷.

1. Beleid tegen vrouwelijke genitale verminking

101. België is van mening dat een wettelijk kader en een repressieve aanpak niet de meest geschikte manieren zijn om vrouwelijke genitale verminking (VGV) uit te bannen. De gerechtelijke instanties registreren slechts zelden een geval, ondanks het wettelijk kader en de invoering van een specifieke registratiecode voor VGV in de databank van het College van Procureurs-generaal. In het ambtsgebied van het Luikse hof van beroep werden drie dossiers geopend in 2008, 2009 en 2010 en in Brussel één, maar tot op heden draaide geen enkel geval uit

⁶⁷ Zie Nationaal actieplan ter bestrijding van partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld 2010-2014, pagina 29 en volgende.

op een rechtszaak. Dat geeft aan dat er een betere coördinatie moet komen tussen de betrokken actoren, samen met een vorming en sensibilisering van de medische wereld.

102. Daarom koos België voor een allesomvattende aanpak van de VGV-problematiek, met bijzondere aandacht voor preventie en de algemene omgang met de slachtoffers. In die context zijn de detectie van risicogeveallen en de sensibilisering van beroepsgroepen en het publiek in het algemeen heel belangrijk. Verschillende gesubsidieerde organisaties uit het maatschappelijk middenveld (zoals de vzw GAMS⁶⁸ en INTACT⁶⁹) zetten zich in op het terrein en dragen bij tot de uitbanning van VGV, via preventie, sensibilisering, vorming en aansturing van de doelgroepen.

103. Er verschenen ook tal van publicaties over verschillende aspecten van VGV: een brochure over het beroepsgeheim⁷⁰ en een gids voor de betrokken professionals⁷¹. De VGV-problematiek komt ook aan bod in de opleiding geneeskunde van de universiteiten.

104. In 2010 werd er een kwantitatieve studie gevoerd over de prevalentie van besneden vrouwen en meisjes die het risico lopen op besnijdenis in België (“Étude de prévalence des femmes excisées et des filles à risque d’excision en Belgique”), in de lijn van de aanbevelingen van het Europees Parlement tot verbetering van de statistieken ter zake. Daaruit bleek dat de vrouwelijke bevolking uit landen waar VGV gangbaar is, geschat wordt op 22.840 vrouwen en meisjes. Daarvan zouden er 6.260 “hoogstwaarschijnlijk reeds besneden zijn” en 1.975 “het risico lopen op besnijdenis”.⁷²

105. In de Franse Gemeenschap heeft het ONE meegewerkt aan een onderzoeksrapport onder leiding van het Observatorium voor aids en seksualiteit, voor rekening van GAMS België (Groupement pour l’abolition des mutilations sexuelles féminines) met de publicatie *Excision et migration en Belgique francophone* (besnijdenis en migratie in Franstalig België). Met het project “Que transmettre à ma fille?” wilde de GAMS ouders doen nadenken over wat ze aan hun kinderen doorgeven. Dit project steunde op twee grote pijlers: een studie naar de redenen voor de hardnekkigheid van besnijdenis onder Afrikaanse immigranten en naar de mogelijke hefboomen om het probleem aan te pakken, en de nationale sensibiliseringscampagne “Geen besnijdenis voor mijn dochter! Geen besnijdenis voor mijn zusje!” om het risico tegen te gaan op besnijdenis tijdens een bezoek aan het land van herkomst. Anderzijds ondersteunt de Direction de l’Égalité des Chances sinds verschillende jaren de GAMS in zijn preventiewerk en inspanningen om mentaliteitswijzigingen te verwezenlijken. Sinds 2010 ondersteunt ze ook de vereniging INTACT, die initiatieven neemt en maatregelen ondersteunt, in het bijzonder op juridisch en gerechtelijk vlak, die gericht zijn op het uitbannen van VGV en andere “traditionele” praktijken die schadelijk zijn voor de gezondheid van vrouw en kind, zoals vroegtijdige of gedwongen huwelijken.

106. In het kader van het NAP heeft het Waals Gewest prioriteit gegeven aan het luik rond de opvang van vrouwen die ten prooi zijn gevallen aan genitale verminking. Zij worden vaak ook het slachtoffer van gedwongen huwelijken. Sinds twee jaar ondersteunt het Waals gewest een centrum voor gezinsplanning dat deze vrouwen psychologische, juridische en maatschappelijke hulp verleent. Onlangs nog ontvingen drie vzw's tewerkstellingssteun om een breder hulpaanbod te ontwikkelen voor slachtoffers van genitale verminking.

2. Beleid tegen eengerelateerd geweld

107. Om twee pilootprojecten te ondersteunen en te coördineren - in Mechelen en Verviers - en denkpistes voor te stellen op het vlak van eengerelateerd geweld, heeft een werkgroep binnen het College van Procureurs-generaal de Dienst Strafrechtelijk Beleid van de FOD Justitie opgedragen om een verkennende studie uit te voeren om de kennis ter zake uit te breiden. Het gaat om een vergelijkende beleidsstudie, die in 2011 uitmondde in een reeks aanbevelingen die op dit moment besproken en geanalyseerd worden.

108. In december 2011 werd het eerste Belgische empirische onderzoek naar het fenomeen van eengerelateerd geweld (aangevraagd door de FOD Binnenlandse Zaken en het Instituut) afgerond. Hoewel deze vorm van geweld complex van aard is, gaat het voor de meeste actoren om een specifiek fenomeen dat een specifieke aanpak vereist. De studie formuleert aanbevelingen over de definitie en conceptualisering van de term “eengerelateerd geweld” en over de uitwerking van een doeltreffend, globaal en geïntegreerd interventiebeleid.

⁶⁸ Meer informatie over de activiteiten van GAMS is beschikbaar via de volgende link: <http://www.gams.be/>.

⁶⁹ Meer informatie over de activiteiten van INTACT is beschikbaar via de volgende link: <http://www.intact-association.org/>.

⁷⁰ De brochure kan geraadpleegd worden via de volgende link: <http://www.intact-association.org/Pages/secret-professionnel.html>

⁷¹ Deze gids kan geraadpleegd worden via de volgende link: <http://www.health.belgium.be/eportal/Myhealth/socialissues/excision/index.htm>

⁷² Het onderzoek kan geraadpleegd worden via de volgende link:
<http://www.health.belgium.be/eportal/Myhealth/socialissues/excision/index.htm>

Ze formuleert ook concrete aanbevelingen om deze vormen van geweld sneller op te sporen en de gepaste hulp aan te reiken. Die werkzaamheden dienen als basis om een beleid uit te stippelen voor de bestrijding en voorkoming van eerdergerelateerd geweld, via een strategisch en multidisciplinair plan waar alle actoren bij betrokken worden. Daarbij zal de nadruk liggen op samenwerking en uitwisseling van informatie tussen de betrokken actoren, de vorming van die actoren, opsporing en preventie van het fenomeen, ondersteuning van de slachtoffers en de opvolging van de daders.

III. Maatregelen op het vlak van gezinsopvoeding (art. 5b)

1. Maatregelen van het Office de la naissance et de l'enfance (ONE)

109. In de Franse Gemeenschap heeft het ONE de algemene opdracht om kinderen te begeleiden in en in verband met hun gezinssituatie en maatschappelijke omgeving. Het voert ook acties rond ouderschapsbegeleiding en bevordering van de gezondheid. In 2010 schreven 14.466 toekomstige moeders zich in voor de prenatale raadplegingen en werden er meer dan 60.000 baby's ingeschreven voor de kinderraadplegingen. Voor die raadplegingen werden er in het totaal 159.116 kinderen van 0 tot 6 jaar ingeschreven.

110. Op het vlak van ouderschapsbegeleiding verspreidde het ONE het boekje “Devenir parents” onder de ouders, toonde het tv-spots tijdens de RTBF-uitzending “Air familles” en organiseert het jaarlijks themacampagnes.

2. Studie naar vaderschapsverlof

111. Het Instituut publiceerde in 2011 een studie rond vaderschapsverlof⁷³, om een beter inzicht te krijgen in de eventuele hinderpalen waar werknemers mee geconfronteerd worden. De studie toont aan dat het aantal vaders dat vaderschapsverlof opneemt met 10% gestegen is tussen 2006 en 2008, en dat 81,3% van de vaders hun vaderschapsverlof opneemt. 10,8% van de vaders daarentegen verklaarden dat het niet evident was om hun vaderschapsverlof op te nemen.

Een van de aanbevelingen van de studie ging over het belang om de vaders te sensibiliseren en te informeren over dit soort verlof. Het Instituut zet zich daar voortdurend voor in (interventies tijdens colloquia en seminars, informatie aan de burgers...). Het Instituut en de FOD Werkgelegenheid hebben in november 2011 ook een colloquium georganiseerd voor werknemers en werkgevers.

3. De verzoening tussen beroeps- en gezinsleven: een zaak van gendergelijkheid

112. In 2007 werd naar aanleiding van het “Europees Jaar van gelijke kansen voor iedereen” in de verschillende media een grootschalige campagne opgezet rond de combinatie tussen werk en gezin, onder de titel “MV United”. Ze had als doel om het debat aan te wakkeren over de gelijkheid van mannen en vrouwen, in het kader van de combinatie van werk en gezin. Het was de eerste keer dat de Vlaamse overheid een groots opgezette campagne voerde (twee televisieprogramma's, twee magazines, verschillende projecten en een online platform) om het gelijkheidsdebat te stimuleren.

113. In het kader van het Nationaal Actieplan (in overleg met de federale regering en de andere regeringen), nam Gelijke Kansen in Vlaanderen deel aan de oproep “Tien Dagen Gelijke Kansen”. Er worden 11 projecten gesteund, voor een totaalbedrag van 98.100 euro.

114. De campagne “Gezinnen onder druk” uit 2008 richtte zich tot de rol van de vrouw en de man in traditionele en nieuwe gezinnen. Ze had als doel om een inzicht te krijgen in de manier waarop gezinnen werk en privéleven verzoenen, na te gaan hoe die combinatie volgens hen georganiseerd moet worden en Vlaanderen te tonen dat er een omwenteling nodig is in de beeldvorming van de rollen van de man en de vrouw in het huishouden en in de maatschappij. De vragenlijst werd via verschillende kanalen verspreid (website en papieren versie). De resultaten vormden de aanleiding tot de publicatie van een beknopt verslag met een bijhorende communicatiecampagne.

115. Het Genderjaarboek zoomt elk jaar in op de problematiek “loonkloof-loopbaankloof” en op de verschillende thema's en beleidsdomeinen die daar een rol in spelen. Het Vlaams Genderjaarboek bevat altijd een

⁷³ “De ervaringen van werknemers met vaderschapsverlof in België”, IGVM, 2011. De studie kan geraadpleegd worden via de volgende link: http://igvm-iefh.belgium.be/nl/publicaties/de_ervaringen_van_werknemers_met_vaderschapsverlof_in_belgi_.jsp

essay, een cijfergedeelte met statistische gegevens en een beleidsluik in de vorm van een monitor. In 2008 stond de verzoening van werk en gezin (en de rol van de vader) centraal.

Artikel 6 - Mensenhandel

I. Maatregelen in de strijd tegen alle vormen van vrouwen- en kinderhandel

1. Beleidskader

116. Artikel 433^{quinquies} van het Strafwetboek definieert mensenhandel als de werving, het vervoer, de overbrenging, de huisvesting, de opvang van een persoon, de wisseling of de overdracht van de controle over hem, teneinde de laatstgenoemde persoon uit te kunnen buiten. De uitbuiting omvat: seksuele uitbuiting van meerderjarigen en minderjarigen; economische uitbuiting in mensonterende arbeidsomstandigheden; uitbuiting van de bedelarij; het illegale wegnemen of mogelijk maken van het wegnemen van organen of weefsel; een persoon tegen zijn wil een misdaad of wanbedrijf doen plegen.

117. In 2008 werd een Nationaal Actieplan goedgekeurd ter bestrijding van mensenhandel⁷⁴ over een periode van 4 jaar. Het bevat voorstellen voor eventuele aanpassingen in de wet- en regelgeving en maatregelen op het vlak van sensibilisering, preventie, bestraffing en vervolging van mensenhandelaars en de gepaste bescherming van slachtoffers, met inbegrip van specifieke maatregelen voor minderjarigen. Het plan snijdt ook de vraagstukken aan op het vlak van coördinatie, gegevensverzameling en evaluatie van het beleid.

118. Op basis van een boordtabel werd er een nieuw actieplan opgesteld, met een stand van zaken van de uitvoering van het vorige Plan, actuele kwesties en advies van de bevoegde diensten. Op 22 juni 2012 stelden de minister van Justitie en de staatssecretaris voor Asiel en Migratie het nieuwe actieplan voor in de Ministerraad. Het beschrijft heel concreet hoe de komende twee jaar de mensenhandel aan banden gelegd moet worden. Dit nieuwe plan is pragmatischer en concreter dan het vorige. Het plan draait rond preventie, de bescherming van de slachtoffers en de opsporing, vervolging en veroordeling van de mensenhandelaars. De 19 nieuwe voorstellen dringen aan op realistische maatregelen, die op korte termijn verwezenlijkt kunnen worden. Een strikter beleid om mensenhandelaars en hun medeplichtigen te vervolgen, sensibiliseringscampagnes en een betere bescherming van de slachtoffers zijn maar enkele van de initiatieven die in dit nieuwe actieplan zijn opgenomen.

119. Richtlijn COL 01/2007 van het Ministerie van Justitie is gericht op de strijd tegen alle vormen van mensenhandel en legt de nadruk op het respect voor de rechten van het slachtoffer, zelfs als hij of zij de Belgische wet heeft overtreden. Het voorziet in gespecialiseerde 'mensenhandelmagistraten' in elk gerechtelijk arrondissement en coördinatievergaderingen tussen de actoren op het terrein, en bevat voorts een lijst met 70 indicatoren om gevallen van mensenhandel sneller te herkennen. Er bestaat ook een omzendbrief van de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken, de staatssecretaris voor Asiel en Migratie en het College van Procureurs-generaal inzake mensensmokkel (COL 4/2011) en een andere van het College van Procureurs-generaal inzake hulp bij illegale immigratie (COL 10/2010).

Net zoals in het Veiligheidsplan 2008-2011, staan mensensmokkel en -handel ook in het nieuwe Nationaal Veiligheidsplan 2012-2015 centraal in de lijst met de 10 prioritair te bestrijden criminele fenomenen.

2. Mensenhandelstatistieken

120. De meest recente politieke en gerechtelijke gegevens en gegevens met betrekking tot de slachtoffers zijn samengevoegd in het Jaarverslag 2010 van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.⁷⁵ De Dienst Vreemdelingenzaken beschikt ook over specifieke statistische gegevens over de slachtoffers van mensenhandel.⁷⁶

3. Maatregelen om de slachtoffers te sensibiliseren en professionals op te leiden

121. Er worden sensibiliserings- en informatiecampagnes gevoerd in de landen van herkomst van de slachtoffers, zowel door de Belgische ontwikkelingssamenwerking als door de Dienst Vreemdelingenzaken. Het doel van die campagnes is om vooral vrouwen en kinderen te informeren over de risico's die ze lopen en de praktijken van de smokkelaars. In 2009 werd een flyer uitgegeven om de aanvragers van een arbeidsvisum te informeren over het

⁷⁴ Het plan kan geraadpleegd worden via de volgende link: http://www.dsb-spc.be/doc/pdf/actieplan_2008_nl.pdf

⁷⁵ De belangrijkste gegevens zijn opgenomen in bijlage 4. Het volledige verslag "Sociale fraude bestrijden is mensenhandel voorkomen" is te vinden op: http://www.diversiteit.be/index.php?action=artikel_detail&artikel=592

⁷⁶ Zie bijlage 4.

bestaan van uitbuitingsnetwerken. De flyer bevat ook contactgegevens van de diensten die de slachtoffers kunnen helpen. Hij is verkrijgbaar op de zes diplomatieke posten in de landen waar mensenhandel het vaakst voorkomt. In samenwerking met de gespecialiseerde opvangcentra kwam er ook een brochure om de artsen en maatschappelijke assistenten van de ziekenhuizen te sensibiliseren rond de symptomen die slachtoffers van mensenhandel kunnen vertonen, teneinde gepast te kunnen reageren.

122. De magistraten hebben in 2011 een opleiding over mensenhandel gekregen, georganiseerd door het Instituut voor gerechtelijke opleiding. De federale politie organiseert informatiesessies en publiceert tools voor de hulpdiensten, om hen te ondersteunen in hun onderzoekstaken en slachtoffers van mensenhandel sneller te herkennen.

4. Maatregelen om de slachtoffers te beschermen en bij te staan

123. De politie- en inspectiediensten staan in de frontlinie voor het herkennen van tekenen van mensenhandel. Ze moeten de slachtoffers op de hoogte brengen van het bestaan van het beschermingsstatuut en hen in contact brengen met een van de centra die gespecialiseerd zijn in de opvang en bijstand van slachtoffers van mensenhandel. Die centra worden gesubsidieerd door de overheid en hun personeel volgt regelmatig opleidingen. Ze beschikken over een opvanghuis op een discreet adres en werken met multidisciplinaire teams die, in overleg met het slachtoffer, een plan opstellen voor medisch-psychosociale, administratieve en juridische bijstand. De centra zijn de enige die verblijfsdocumenten- of vergunningen of een verlenging kunnen aanvragen bij de immigratiediensten, ze kunnen bovendien gerechtelijke stappen ondernemen in naam van de slachtoffers. Er wordt gewerkt aan een ontwerp van koninklijk besluit tot erkenning van deze gespecialiseerde centra.

124. Het volledige beschermingsschema wordt geregeld door de ministeriële omzendbrief van 26 september 2008⁷⁷, die de procedures vastlegt om eventuele gevallen te herkennen, gerechtelijke stappen te zetten en potentiële slachtoffers op te vangen en bij te staan, en die de nodige voorwaarden uiteenzet om het statuut van slachtoffer te kunnen bekomen⁷⁸. De omzendbrief beschrijft daarnaast de rol van de betrokken actoren doorheen de verschillende fases van de procedure: politie- en inspectiediensten, Dienst Vreemdelingenzaken, erkende gespecialiseerde centra voor de opvang van slachtoffers van mensenhandel, magistraten van het Openbaar Ministerie bij de parketten en auditoraten. Hij bevat ook specifieke richtlijnen voor niet-begeleide buitenlandse minderjarigen die mogelijk het slachtoffer zijn geworden van mensenhandel (aanstellen van een voogd, bijstand aan minderjarigen en medewerking van de bevoegde instanties). Deze omzendbrief werd in 2011 geëvalueerd door de Interdepartementale Coördinatiecel ter bestrijding van de mensensmokkel en de mensenhandel. Alle aanbevelingen werden onder de loep genomen om hun uitvoering toe te vertrouwen aan de bevoegde diensten. Bij de uitwerking van het voornoemde nieuwe actieplan is rekening gehouden met de resultaten van de evaluatie. Er loopt op dit moment nog een evaluatie rond het aspect van de minderjarigen. Het wordt immers nodig geacht om voor hen een specifieke aanpak te hanteren.

125. Er werden op het terrein moeilijkheden met tolken vastgesteld. Een ad-hocwerkgroep van de Interdepartementale Coördinatiecel ter bestrijding van mensensmokkel en mensenhandel moest de kwestie onderzoeken. De werkgroep formuleerde specifieke aanbevelingen over mensenhandel, die werden uitgevoerd (test van de VITA-software van de VN door de federale politie), en andere meer algemene over gerechtstolken, die werden doorgespeeld aan de bevoegde diensten.

5. Versterking van de internationale samenwerking

126. België heeft akkoorden afgesloten voor politiesamenwerking rond mensenhandel met de landen van herkomst van de slachtoffers en/of de landen van de mensenhandelaars (meer bepaald Moldavië, Bulgarije, Roemenië en Marokko)⁷⁹. Verbindingsofficiëren - Belgen in het buitenland (met name in Italië, Thailand en Albanië) en vreemdelingen in België - werken mee aan de gelijktijdige arrestatie van dadergroepen, in overleg met de magistraten die onderzoek voeren naar mensenhandel. De federale politie levert vaak een bijdrage aan de projecten van andere Belgische actoren met de landen van herkomst van slachtoffers van mensenhandel. Op basis van artikelen 136bis en volgende van het Strafwetboek kunnen feiten van mensenhandel misdaden van genocide, misdaden tegen de mensheid of oorlogsmisdaden vormen. De Belgische overheid verleent zijn volle

⁷⁷ Omzendbrief van 26 september 2008 inzake de invoering van een multidisciplinaire samenwerking met betrekking tot de slachtoffers van mensenhandel en/of van bepaalde zwaardere vormen van mensensmokkel. Hij kan geraadpleegd worden via de volgende link: http://www.diversiteit.be/index.php?action=wetgeving_detail&id=67

⁷⁸ De wet van 15 september 2006 voorziet in specifieke bescherming van slachtoffers van mensenhandel, in de zin van artikel 433quinquies van het Strafwetboek, en aan de slachtoffers van bepaalde vormen van migrantensmokkel.

⁷⁹ Zie bijlage 4.

medewerking aan andere landen en, indien nodig, aan de internationale gerechtelijke instanties bij de vervolging van de daders.

II. Andere vorderingen inzake de seksuele uitbuiting van kinderen

127. De wet van 30 november 2011 leidde tot een wijziging van de wetgeving inzake de verbetering van de aanpak van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie⁸⁰. De nieuwe wet is het resultaat van de inspanningen van een bijzondere commissie voor de behandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie, in het bijzonder binnen de Kerk. Hij bevat een reeks strafrechtelijke en procedurele wijzigingen om nog krachtadiger te kunnen optreden in de strijd tegen seksueel misbruik: de verlenging van de verjaringstermijn naar 15 jaar voor ernstige pedofiele vergrijpen, de verplichting om verhoren audiovisueel op te nemen als de minderjarige slachtoffer of getuige is van een seksueel vergrijp en de uitbreiding van het spreekrecht voor houders van een beroepsgeheim.

128. Op 29 maart 2011 werd het Vlaams Forum Kindermishandeling (VFK) in het leven geroepen. Het controleert de uitvoering van het Protocol kindermishandeling (justitie/welzijn) van 30 maart 2010 en moet aanbevelingen formuleren voor de aanpak van kindermishandeling⁸¹.

129. Inzake pedofiel sekstoerisme werken de federale overheid, niet-gouvernementele organisaties en bedrijven uit de privé- en overheidssector samen om kinderprostitutie in het buitenland te voorkomen via een samenwerkingsakkoord. In dat kader waren er ook sensibiliseringscampagnes.

130. In 2009 voerde Child Focus in opdracht van de Vlaamse overheid een studie uit, onder de titel “Op het scherp van het net. Een verkennende studie over jongeren, internet en betaalseks”. Tot dan ging het in studies over minderjarige prostituees veelal over de klassieke prostitutie. Child Focus stelde vast dat samen met de opkomst van nieuwe informatie- en communicatietechnologieën, er ook een nieuwe vorm van “verborgen” prostitutie de kop opsteekt. Het wilde de aandacht vestigen op die ontwikkeling, om de afglijding naar problematisch seksueel gedrag te voorkomen.

131. In 2007 en 2010 werd een nieuwe sensibiliseringscampagne opgezet tegen de seksuele uitbuiting van kinderen, in het verlengde van de campagnes van 2004 en 2005. Naar aanleiding van de campagne werd een brochure gepubliceerd en kwam er ook een nieuwe website (www.stopprostitutionenfantine.be, www.stopkinderprostitutie.be). In 2007 vond de Europese conferentie “Travelling abusers in Europe” plaats, die de reissector, de ngo's en de politiediensten samenbracht. Het thema van de campagne in 2010 was: “Op reis, zie het volledige plaatje, ook kinderprostitutie”. Tijdens de campagne werden affiches en brochures uitgedeeld in stations, luchthavens en de horeca en bij de 130 ambassades, consulaten en Belgische vertegenwoordiging in het buitenland.

132. We moeten ook de steun vermelden van de Franse Gemeenschap aan verschillende vrouwenorganisaties bij de organisatie van het internationale colloquium “Prostitution et faux-semblants” in december 2011 in Brussel.

Artikel 7 - Het politieke en openbare leven

I. De aanwezigheid van vrouwen in wetgevende vergaderingen en regeringen

133. Sinds 2002 verplicht de Belgische Grondwet tot het aannemen van maatregelen met het oog op het bevorderen van de gelijke toegang van mannen en vrouwen tot door verkiezing verkregen en openbare mandaten (artikel 11 bis)⁸².

Sindsdien kwamen er verschillende wetten⁸³ om de aanwezigheid van vrouwen in de wetgevende vergaderingen te versterken. Deze wetten verbieden de politieke partijen om bij verkiezingen kandidatenlijsten in te dienen

⁸⁰ Deze nieuwe wetgeving kadert in een aanbeveling in het Universeel Periodiek Onderzoek, aangenomen door België.

⁸¹ Verwijzend naar artikel 19 § 1 van het Verdrag inzake de rechten van het kind valt seksuele uitbuiting onder de definitie van “kindermishandeling”.

⁸² Herziening van titel II van de Grondwet, met de bedoeling er een artikel 11bis in te voegen betreffende het recht van de vrouwen en de mannen op gelijkheid en de bevordering van de gelijke toegang tot door verkiezing verkregen en openbare mandaten (B.S. van 21 februari 2002).

⁸³ Wet van 17 juni 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen van het Europees Parlement (B.S. van 28 augustus 2002); Wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke

waarop het verschil tussen het aantal kandidaten (effectieven of opvolgers) van elk geslacht groter is dan één. Ze leggen ook op dat de twee eerste kandidaten van eenzelfde lijst niet van hetzelfde geslacht mogen zijn. Als de politieke partijen die bepalingen niet naleven worden hun kandidatenlijsten ongeldig verklaard. De wetgever heeft ook een aantal maatregelen goedgekeurd om de aanwezigheid van personen van het andere geslacht te waarborgen in alle regeringen van het land⁸⁴.

134. De Vlaamse overheid, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voerden gelijkaardige wetten in voor de lokale verkiezingen (verkiezingen voor provincie- en gemeenteraad). Op 15 maart 2012 breidde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn wetgeving uit, <http://staatsbladclip.zita.be/staatsblad/wetten/2012/03/28/wet-2012031148.htm>.

135. Het Instituut analyseert systematisch alle resultaten van de federale, regionale en Europese verkiezingen vanuit een genderperspectief. De aanwezigheid van vrouwen in de politiek is er duidelijk op vooruit gegaan, al is er nog geen pariteit tussen mannen en vrouwen⁸⁵.

136. In 2009 werd naar aanleiding van de Vlaamse en Europese verkiezingen de campagne 'Denk niet cliché, stem niet cliché' gelanceerd, om de kiezer attent te maken op het belang van diversiteit in de politiek⁸⁶.

II. De aanwezigheid van vrouwen in het bestuur en in advies- en beheerorganen

137. De Belgische federale overheid is opgebouwd rond vier niveaus, die overeenstemmen met verschillende kwalificatiegraden (A, B, C en D, van meest tot minst gekwalificeerd). In 2012 wordt 42,3% van de functies van niveau A ingenomen door vrouwen (tegenover 37,2% in 2006). Voor de functies van niveau B is dat 50,6% (45,8% in 2006), voor die van niveau C 53,8% (59,5% in 2006) en voor die van niveau D 65,4% (51,4% in 2006). Dat brengt de totaalverdeling mannen-vrouwen binnen de federale overheid op 47,3% mannen (50,1% in 2006) tegenover 52,7% vrouwen (49,9% in 2006). Die cijfers tonen duidelijk aan dat het aandeel vrouwen in de federale overheid gestegen is tussen 2006 en 2012. De toename geldt weliswaar enkel voor de niveaus A en B, terwijl het aandeel vrouwen op niveaus C en D is afgenomen. De vrouwen blijven duidelijk in de meerderheid op niveaus C en D en zijn nu ook in de meerderheid op niveau B, maar op niveau A blijven ze in de minderheid.⁸⁷ Op het hoogste niveau is er slechts één vrouw voorzitter van een directiecomité (op 17 functies, zijnde 5,8%).

138. Op 11 mei 2012 gaf de Ministerraad zijn goedkeuring aan het voorstel van de minister van Gelijke Kansen en de staatssecretaris voor Ambtenarenzaken inzake het vastleggen van quota voor vrouwelijke topambtenaren. Vanaf 2012 moet in het openbaar ambt minstens 1 manager op de 6 een vrouw zijn. Het voorstel legt op dat elke dienst vanaf 2012 minstens een zesde vrouwen moet tellen. In 2013 moet dat aandeel minstens een derde bedragen. Diensten die de opgelegde norm niet halen, moeten bij evenwaardig gerangschikte laureaten de voorkeur geven aan de vrouwelijke kandidaat. De maatregel vervalt van zodra de doelstelling gehaald is.

139. Binnen de federale ambtenarij waren er al tal van initiatieven om de aanwezigheid van vrouwen te versterken. Top Skills is een project dat vrouwen wil aanmoedigen om deel te nemen aan de selectieproeven voor managers. Ze krijgen de kans om deel te nemen aan een simulatie van een managementinterview, vervolgens krijgen ze de nodige feedback. Sinds 2009 waren er drie van die simulatierondes. Een evaluatie heeft alvast de doeltreffendheid van het project aangetoond.

140. Felink is een netwerk van de federale overheid dat werd opgestart in 2006. Het heeft als doel om alle vrouwen binnen de federale overheid te ondersteunen bij het uitbouwen van hun netwerk en bij hun persoonlijke ontplooiing en loopbaan. Felink speelt ook een belangrijke rol in de sensibilisering van het management rond de gelijkheid van mannen en vrouwen. De verplichte opleiding *Selectie en Diversiteit* is beschikbaar voor alle selectiedeskundigen bij Selor (selectiebureau van de overheid) en elke externe selectiedeskundige die het

vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de federale Wetgevende Kamers en van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap (B.S. van 28 augustus 2002); Bijzondere wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de Waalse Gewestraad, de Vlaamse Raad en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad (B.S. van 13 september 2002).

⁸⁴ Bijzondere wet van 5 mei 2003 op de gewaarborgde aanwezigheid van personen van verschillend geslacht in de Vlaamse Regering, de Franse Gemeenschapsregering, de Waalse Regering, de Brusselse Hoofdstedelijke Regering en onder de Gewestelijke Staatssecretarissen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (B.S. van 12 juni 2003); Wet op de gewaarborgde aanwezigheid van personen van verschillend geslacht in de regering van de Duitstalige Gemeenschap (B.S. van 12 juni 2003).

⁸⁵ Zie bijlage 5 (aantallen en percentages vrouwen en mannen in de verschillende parlementen en regeringen van ons land)

⁸⁶ Voor meer informatie over de campagne: <http://www.gelijkekansen.be/Praktisch/Campagnes.aspx>

⁸⁷ Voor de federale overheid hebben die termen betrekking op de functies van voorzitter, directeur-generaal, directeur en directeur stafdienst.

certificeringstraject bij Selor doorloopt. De opleiding moet waarborgen dat mannen en vrouwen gelijke toegang hebben tot alle selecties.

141. Bovendien wordt deeltijdse ervaring vanaf nu gelijkgesteld aan een voltijdse ervaring in alle selectieprocedures en krijgt de genderkwestie extra aandacht in wervingsadvertenties. Om te verzekeren dat de inhoud van de functiebeschrijvingen genderneutraal is, liet de FOD P&O vanuit die invalshoek een analyse maken van de functiebeschrijvingen. Die analyse heeft geleid tot een reeks aanbevelingen, die geïntegreerd zullen worden in de cartografie voor beschrijvingen van mandaatfuncties.

142. Het Instituut publiceerde in 2008 de studie *Vrouwen aan de top*. De studie analyseert de vertegenwoordiging van vrouwen en mannen in hogere functies bij bedrijven, werknemers- en werkgeversorganisaties, de media, academische besturen, ordes van vrije beroepen, ngo's, de politieke wereld, de rechterlijke macht, het leger, de ambtenarij en de Nationale Bank.

143. In 2010 werden twee koninklijke besluiten⁸⁸ goedgekeurd in het kader van de uitvoering van de wet van 3 mei 2003 ter bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in organen met adviserende bevoegdheid. De tenuitvoerlegging van deze wetgeving is in volle gang.

144. Een decreet van de Vlaamse overheid van 13 juli 2007⁸⁹ rond de aanwezigheid van mannen en vrouwen in advies- en bestuursorganen voorziet dat maximaal 2/3 van de leden van een advies-, beheer- of bestuursorgaan van de Vlaamse overheid van hetzelfde geslacht mag zijn. Het orgaan kan alleen geldig beraadslagen of adviseren als aan die proportionele samenstelling is voldaan. Op verzoek kan wel met een afwijking worden ingestemd. Om de samenstelling van de advies- en beheerorganen van de Vlaamse overheid te controleren, werd de databank VLIOM (Vlaamse Instellingen, Organen en Mandaten) in het leven geroepen. Eind 2011 bevatte de databank 1905 organen, waarvan er 497 aan de verplichtingen van het decreet moesten voldoen. 27,8% van deze organen was evenwichtig samengesteld. 18,9% was niet evenwichtig samengesteld, over de samenstelling van 53,5% van de organen waren geen gegevens bekend.

145. De Franse Gemeenschap keurde in 2002 een gelijkaardig decreet goed⁹⁰. De uitvoering daarvan werd in 2006 geëvalueerd.

146. Binnen de Vlaamse overheid telt het middenmanagement tegenwoordig 29% vrouwen (20% in 2001, 26% in 2009). Tegen 2015 moet 33% van de functies in het hoger en middenmanagement worden ingevuld door vrouwen (te halen doelstelling). We stellen vast dat het aandeel vrouwen in hogere managementfuncties stagneert op 24%. Om de kansen op promotie voor vrouwen te bevorderen, organiseert de dienst Emancipatiezaken netwerkvergaderingen onder de noemer *Vlechtwerk*, een project dat ambtenaren die de ambitie hebben om manager te worden verenigt tijdens sessies waar ze kunnen netwerken en hun vaardigheden versterken.

147. Op 15 december 2010 werd een decreet goedgekeurd⁹¹ om de evenwichtige participatie van vrouwen en mannen te bevorderen in de organen van rechtspersonen aangesteld door de Franse Gemeenschap. Dit decreet legt op dat personen die worden aangesteld of voorgedragen door het Parlement, de regering of de minister:

- van een verschillend geslacht moeten zijn als twee personen aangesteld of voorgedragen worden;
- voor minstens een derde van een verschillend geslacht moeten zijn als drie of meerdere personen worden aangesteld of voorgedragen.

Deze regels zijn ook geldig wanneer een derde de aanstelling binnen het orgaan van een rechtspersoon voordraagt. De derde kan van die verplichtingen afwijken als hij niet in staat is om die verplichtingen na te leven. Het decreet bepaalt ook dat deze organen een jaarlijks activiteitenverslag moeten indienen bij de regering, dat de balans opmaakt van de toepassing van de maatregelen om de gelijke vertegenwoordiging van vrouwen en mannen in beheerorganen te verzekeren en van de verdeling tussen beide geslachten van de beklede mandaten.

⁸⁸ Koninklijk besluit van 19 januari 2010 tot vaststelling van de samenstelling en de werking van de Commissie voor de bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in adviesorganen (B.S. van 2 februari 2010). Koninklijk besluit van 19 januari 2010 tot vaststelling van de nadere regels bedoeld in artikel 1 van de wet van 20 juli 1990 ter bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in organen met adviserende bevoegdheid, met het oog op het vaststellen, vervolledigen en actualiseren van de lijst van adviesorganen die binnen het toepassingsgebied van de wet vallen (B.S. van 2 februari 2010).

⁸⁹ Decreet van 13 juli houdende bevordering van een meer evenwichtige participatie van vrouwen en mannen in advies- en bestuursorganen van de Vlaamse overheid (B.S. van 6 augustus 2007).

⁹⁰ Decreet van 17 juli 2002 tot bevordering van de gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in de adviesorganen (B.S. van 13 september 2002).

⁹¹ Decreet tot bevordering van de gelijke vertegenwoordiging van vrouwen en mannen in de organen van de rechtspersonen aangesteld door de Franse Gemeenschap (B.S. van 8 februari 2011).

148. Op 1 maart 2012 nam de Franse Gemeenschap haar Actieplan Diversiteit 2012-2015 aan met het oog op de bevordering van de diversiteit binnen de diensten van de regering en de Federatie Wallonië-Brussel. Het plan richt zich tot vier doelgroepen: vrouwen, immigranten, personen met een handicap en LGBT's (lesbian, gay, bisexual, transgender).

149. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vulde de van kracht zijnde wetgeving voor het openbaar ambt aan met twee ordonnanties⁹²:

- Een ordonnantie om een diversiteitsbeleid te waarborgen binnen het Brusselse openbaar ambt, waarvan het uitvoeringsbesluit in werking trad op 15 maart 2011.
- Een ordonnantie om de evenwichtige vertegenwoordiging van vrouwen en mannen te waarborgen in de raden van bestuur van pararegionale instellingen naar publiek recht of van openbaar belang.

Er werden ook een aantal specifieke maatregelen ingevoerd op het vlak van loopbaanbeheer:

- Een opleiding voor mannen en vrouwen met de rang A2 (graad van eerste attaché). De opleiding gaf de aanzet tot een actieplan ter bevordering van de aanwezigheid van vrouwen in de hogere hiërarchie.
- Eind 2010 werd het project "Hoe architect worden van je loopbaan als vrouw?" gelanceerd. Er werden opleidings- en denkmodules opgezet voor vrouwen van niveau A op het ministerie.

Verder waren er ook communicatiecampagnes om te tonen dat het ministerie een werkgever is die de principes van diversiteit en gelijke kansen hoog in het vaandel draagt, en kregen de leden van de selectiejury's een opleiding rond genderkwesties. Daarnaast was er ook een specifieke denkoefening over een aantal functies waarin mannen oververtegenwoordigd zijn (zoals parkwachter).

150. Op 24 februari 2011 keurde de Waalse Gewestregering haar "Plan Global Égalité" goed, met de gelijkheid tussen mannen en vrouwen als een van de prioriteiten. Dit transversale plan heeft betrekking op alle departementen en bevat specifieke maatregelen om de aanwezigheid van vrouwen in het openbare en politieke leven te versterken. Het Waals Gewest handhaaft ook de ondersteuning van de provinciale coördinaties in zijn lokale inspanningen om initiatieven ter bevordering van de actieve participatie van vrouwen aan te moedigen en te steunen.

151. Op 8 maart 2012 keurde de Waalse Gewestregering in eerste lezing een voorontwerp van decreet goed, dat alle door het Waals Gewest erkende privé-instellingen zou verplichten om minstens een derde leden van hetzelfde geslacht op te nemen in hun raad van bestuur.

152. Op dezelfde dag keurde het in eerste lezing ook het diversiteitscharter en het actieplan diversiteit goed. Dat stelt een over drie jaar gespreide aanpak binnen de Waalse overheidsbesturen voor, in overleg met die van de Franse Gemeenschap.

Artikel 8 - Vertegenwoordiging

I. Vrouwen in de Belgische diplomatieke wereld

153. In 2007 waren 12 van de 112 Belgische ambassadeurs vrouwen⁹³, een aandeel van 10,7%. In 2012 waren dat er 11 op een totaal van 114, ofwel 9,65%. Deze percentages zijn bij de laagste binnen de Europese Unie. In 2007 was 11,5% van de "attachés internationale samenwerking", 30,2% van de consuls en 14,3% van het volledige diplomatieke korps van het vrouwelijke geslacht. In 2012 waren die percentages respectievelijk 15,6%, 35,9% en 19,1%, wat aangeeft dat het aandeel vrouwen in de Belgische diplomatie significant is toegenomen⁹⁴.

154. In 2007 werd het diplomatiek examen aangepast, om ervoor te zorgen dat er meer vrouwen deelnemen en slagen. Er werden informatiesessies, campagnes en open dagen georganiseerd, waarbij de vrouwelijke diplomaten als toonbeeld werden voorgesteld. Het belang van de vervrouwelijking binnen de diplomatie kreeg ook extra aandacht op de website van Buitenlandse Zaken. Dankzij die maatregelen namen er meer vrouwen deel aan het diplomatieke examen en brachten ze het er ook beter vanaf.

155. Sinds 2012 volgen de stagiair-diplomaten een reeks opleidingsmodules die de rechten van de vrouw behandelen. Deze modules worden aangevuld met een specifieke module over seksuele en reproductieve rechten.

⁹² Ordonnantie van 4 september 2008 ertoe strekkende een diversiteitsbeleid te bewerkstelligen in het Brussels ambtenarenapparaat (B.S. van 19 september 2008). Ordonnantie van 4 september 2008 ertoe strekkende in de raden van bestuur van de pararegionale instellingen naar publiek recht of van openbaar belang een evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen te waarborgen (B.S. van 30 september 2008).

⁹³ Onder ambassadeurs verstaan we ambassadeurs, consuls-generaal en permanente vertegenwoordigers.

⁹⁴ Zie bijlage 6 (Verdeling tussen vrouwen en mannen in de Belgische diplomatie).

De FOD Buitenlandse Zaken organiseert twee keer per jaar een 'Basic Generic Training' voor personen die deelnemen aan EU- of VN-missies. De opleiding bevat een reeks modules die gewijd zijn aan de genderproblematiek (seksueel geweld, seksuele uitbuiting en seksueel misbruik, *gender mainstreaming*,...).

II. Belgische vrouwen in internationale instellingen

156. In 2007 werkten er 219 Belgen op het Secretariaat van de Verenigde Naties. 127 van hen waren mannen, 92 vrouwen, goed voor een vrouwelijk aandeel van 42%. In maart 2012 waren dat nog 192 Belgen, waarvan 124 mannen en 68 vrouwen. Het aandeel vrouwen bedraagt tegenwoordig dus nog slechts 35%. Het aandeel Belgische vrouwen bij de VN is met andere woorden gedaald met 7% in vergelijking met 2007. Vooral in de hogere functies is de daling treffend⁹⁵.

157. In de raad van Europa tellen we 16 vrouwen (6 met graad A, 9 met graad B, 1 met graad L) op 32 ambtenaren, dat is 50%. De aanwezigheid van Belgische vrouwen evolueerde niet ten opzichte van 2011. In 2010 telde de Raad van Europa 15 vrouwelijke Belgische ambtenaren. Om de vertegenwoordiging van vrouwen in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) te verzekeren, lanceert de Belgische Staat een openbare oproep tot kandidaatstelling die de aandacht van de kandidaten vestigt op het feit dat de regering duidelijk belang hecht aan de indiening van een gemengde lijst, in overeenstemming met de verwachtingen van het Comité van Ministers en de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa. De Belgische Staat ziet erop toe dat er vrouwen in de jury zitten en aanwezig zijn tijdens het gesprek, en dat de kwalificaties en ervaring van alle kandidaten/kandidates worden geëvalueerd, om hun kandidatuur op voet van gelijkheid in overweging te nemen. Dezelfde procedure geldt bij de preselectie van het Belgisch lid van het Comité ter voorkoming van foltering van de Raad Van Europa (Comité de Prevention contre la Torture of CPT).

158. Bij de NAVO werkten er in 2012 176 Belgische vrouwen op het Internationaal Militair en Civiel Secretariaat, voor de militaire en permanente Belgische vertegenwoordiging binnen de organisatie.

159. Ten slotte werkten er in 2012 3.313 Belgische vrouwen voor de Europese Commissie, tegenover 2.520 Belgische mannen, ofwel 56,8% vrouwen. We moeten wel onderstrepen dat in leidinggevende functies het aantal mannen nog steeds groter is⁹⁶.

III. Belgische vrouwen in internationale missies voor civiel crisisbeheer

160. De FOD Justitie vaardigt sinds 2005 9 mannen en 3 vrouwen af in internationale missies voor civiel crisisbeheer (Europese Unie - VN). 9 van hen zijn magistraat, de andere 3 zijn penitentiaire deskundigen.

Om meer vrouwen aan te trekken voor internationale missies, organiseerde de Internationale Cel van de Federale Politie (CGI) op 3 februari 2012 een rondetafelgesprek met het Belgisch Netwerk van Politievrouwen. Naar aanleiding van het gesprek kwam onder andere een ex-missielid over haar ervaringen getuigen.

De federale politie (CGI) gaat voor de missie EUPOL COPPS uitdrukkelijk op zoek naar vrouwelijke kandidaten, in het bijzonder voor de *Gender/Family Protection Unit*. Dit initiatief werd genomen na het bezoek van een Palestijnse delegatie enkele maanden geleden (met de nieuwe *Gender Adviser* en EUPOL COPPS).

De federale politie (CGI) lanceerde ook een nieuwe algemene oproep voor internationale missies: 9 van de 44 kandidaten die van hun oversten een positief advies kregen (voor deelname) waren vrouwen. Ongeveer 10% van de politiemensen die intussen deel uitmaken van de databank voor internationale missies van lange duur, zijn vrouwelijke politieambtenaren.

In bijlage vindt u de verhouding tussen mannen en vrouwen van de federale politie die hebben deelgenomen aan EU-missies voor civiel crisisbeheer⁹⁷.

IV. Vrouwen in de internationale vertegenwoordiging van de Vlaamse overheid

161. In 2009 telden de Vlaamse Economische Vertegenwoordigers 10 vrouwen en 45 mannen; in 2011 waren dat nog 9 vrouwen en 37 mannen. Wat de technologische attachés betreft is de verhouding stabiel gebleven sinds 2009: 1 vrouw voor 5 mannen. De Vlaamse Regering heeft ook 11 vertegenwoordigers in het buitenland, waarvan 1 vrouw (sinds 2011). Onder de adjunct-vertegenwoordigers tellen we 6 vrouwen en 3 mannen. Het aantal gesubsidieerde stageplaatsen bij internationale organisaties schommelt wat betreft de verhouding tussen

⁹⁵ Zie bijlage 6 (Verdeling van vrouwen en mannen binnen de Verenigde Naties).

⁹⁶ Zie bijlage 6 (Verdeling van Belgische vrouwen en mannen in de Europese Commissie).

⁹⁷ Zie bijlage 6 (Verdeling van mannen en vrouwen van de federale politie in EU-missies voor civiel crisisbeheer).

mannen en vrouwen. In 2007 waren er 13 vrouwen tegenover 9 mannen, in 2011 waren dat 33 vrouwen en 22 mannen⁹⁸.

V. Vrouwen aangesteld in de Directie Externe Betrekkingen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

162. Van de 15 ambtenaren van niveau A die zijn aangesteld door de Directie Externe Betrekkingen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (administratieve eenheid belast met de internationale zaken van het gewest) zijn er 7 vrouwen, waaronder de plaatsvervangend directrice en de afgevaardigde ad interim van het gewest bij de EU. Van de economische en commerciële attachés zijn er 22 mannen en 10 vrouwen.

Artikel 9 - Nationaliteit

163. De Belgische Staat heeft geen nieuwe elementen aan te brengen aan het Comité inzake artikel 9 van het Verdrag. Vrouwen en mannen hebben in België immers al lang dezelfde rechten op het vlak van verwerving, wijziging en behoud van de nationaliteit.

Artikel 10 - Onderwijs

I. Het studieniveau van mannen en vrouwen in België⁹⁹

164. De jongste generaties zijn gemiddeld gezien steeds beter gekwalificeerd. Het opleidingsniveau daalt met de leeftijd: 44% van de jongvolwassenen tussen 25 en 34 jaar is hooggeschoold, bij de 55- tot 64-jarigen is dat nog een kwart en boven de 65 jaar nog 14%¹⁰⁰. De trend doet zich zowel onder de vrouwen als onder de mannen voor, maar bij de vrouwen is de evolutie meer uitgesproken. In de leeftijdscategorie “65 jaar en meer” is slechts 11,3% van de vrouwen en 18,6% van de mannen hooggeschoold. In de categorie 25 tot 44 jaar zijn vrouwen vaker hooggeschoold (49% van de 25- tot 34-jarigen en 43% van de 35- tot 44-jarigen), terwijl mannen in die categorie vaker middengeschoold zijn (respectievelijk 42% en 40,5%). Bij de 45- tot 54-jarigen zijn de verhoudingen tussen laag-, midden- en hooggeschoold redelijk uitgebalanceerd (van 30 tot 35%), zowel bij de vrouwen als de mannen. In nauwelijks iets meer dan twee generaties tijd is het verschil in opleidingsniveau tussen mannen en vrouwen met andere woorden overgehield in het voordeel van de vrouwen.

II. Bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen in het onderwijs

165. Het in 2005 door de Franse Gemeenschap aangenomen *Programme d'action gouvernemental pour la promotion de l'égalité femmes-hommes, de l'interculturalité et de l'inclusion sociale* (actieprogramma ter bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen, interculturaliteit en sociale inclusie) is gericht op de onverwijldte verwezenlijking van een aantal doelstellingen op het vlak van gelijke kansen: gemengdheid van het onderwijzend personeel, een sterkere aanwezigheid van vrouwen in wetenschap en onderzoek, gemengdheid in beroepsrichtingen, vorming rond gender voor het kaderpersoneel, herziening van de opleidingen in het beroepsonderwijs, uitbannen van seksistische stereotypen in schoolboeken... Bovendien legt de Franse Gemeenschap in haar *Déclaration de politique communautaire 2009-2014* de nadruk op de sensibilisering van onderwijzers rond gender en diversiteit tijdens de basisopleiding en de voortgezette opleiding, het aanmoedigen van hogescholen en universiteiten om gelijkheidsplannen in te voeren die doelstellingen opleggen op het vlak van het aantal vrouwelijke docenten en het organiseren van vormingen rond gender voor kleuterleid(st)ers, zodat de evenwichtige verhouding tussen de geslachten van jongs af aan wordt ingeprent, het voortzetten van de integratie van de genderdimensie in de opleiding tot leraar of lerarenopleider en een sensibilisering om jobs die op dit moment vooral door mannen of vrouwen worden uitgeoefend te “ontgenderen”.

166. De Franse Gemeenschap financierde in 2011 een onderzoeksactie getiteld *Les inégalités entre femmes et hommes dans les universités de la Communauté française de Belgique* (de ongelijkheid tussen vrouwen en mannen in de universiteiten van de Franse Gemeenschap van België). De onderzoeksactie werd uitgevoerd door het Departement Toegepaste Economie van de ULB en was gericht op de objectivering van de oorzaken voor de meisjes-jongenskloof in het hoger onderwijs en de man-vrouwkloof in academische loopbanen, het beschrijven van de evoluties in de studentenpopulaties van de voorbije tien jaar in de verschillende Franstalige universiteiten en het analyseren van de aanwezigheid van vrouwen op de verschillende niveaus in een academische loopbaan,

⁹⁸ Zie bijlage 6 (Verdeling van mannen en vrouwen in de internationale vertegenwoordiging van de Vlaamse overheid).

⁹⁹ De gegevens komen uit de brochure “*Mannen en vrouwen in België. Genderstatistieken en genderindicatoren*”, gepubliceerd door het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, p. 319 en volgende.

¹⁰⁰ Zogeheten “laaggeschoolden” hebben hoogstens een diploma lager secundair onderwijs; “hooggeschoolden” hebben minstens een diploma uit het hoger onderwijs van het korte type; “middengediplomeerden” hebben hoogstens een diploma hoger secundair onderwijs.

om de stelling van de spontane evolutie naar meer gelijkheid te onderzoeken. Het onderzoek bestond uit drie luiken: de uiteenzetting en analyse van de evoluties, de verklarende factoren met betrekking tot de vastgestelde ongelijkheden en de nodige beleidsmaatregelen om die ongelijkheden weg te werken.¹⁰¹

167. Er werd ook een werkgroep opgezet met verschillende politieke en bestuurlijke actoren, die een reeks maatregelen en aanbevelingen moest formuleren om de pariteit bij de samenstelling van jury's en wetenschapscommissies te verzekeren, levenstrajecten te integreren in de beoordeling van wetenschappelijke dossiers, de genderkwestie te verwerken in de curricula (hoger onderwijs), omstandigheidsverlof mogelijk te maken in alle onderzoeksorganisaties van de Franse Gemeenschap en verenigingen te ondersteunen die zich inzetten om meer vrouwen voor een wetenschappelijke loopbaan te doen kiezen.

De jongen-meisjedimensie werd aangesneden in de verschillende uitgaven van "Les indicateurs de l'enseignement" (onderwijsindicatoren)¹⁰² tussen 2007 en 2011.

168. Hoewel jonge vrouwen vaker hooggeschoold zijn dan jonge mannen, is de horizontale seksesegregatie in het onderwijs in Vlaanderen niet afgenomen.

De hervorming van het secundair onderwijs zou ervoor moeten zorgen dat jongeren vlotter de overgang maken naar een specialisatie of studierichting kiezen die bij hen past, op basis van hun interesses en mogelijkheden. De vormgeving van de nieuwe structuur moet oog hebben voor de neutraliteit van de genderimpact en de strijd tegen de seksesegregatie in de studiekeuze. Er moet ook werk gemaakt worden van het uitbannen van de heersende vooroordelen ten opzichte van bepaalde beroepen.

III. De integratie van de genderdimensie in de onderwijsprogramma's

169. In het kader van de onderwijsprogramma's in de Franse Gemeenschap letten de Programmacommissies voor de beroeps- en technische humaniora, het gewoon en het buitengewoon onderwijs erop dat de programma's met zowel de mannelijke als de vrouwelijke vorm worden aangeduid (bv. *carrosier/carrosière*,...). Die dubbele vorm wordt ook in de profielen gebruikt.

IV. De ontwikkeling van pedagogische hulpmiddelen

170. De website van de Franse Gemeenschap bevat een rubriek "Education à la citoyenneté: égalité homme-femme"¹⁰³, die een reeks nuttige links bevat naar websites rond dit thema.

De verschillende Commissies voor evaluatietools van de Franse Gemeenschap zien erop toe dat de vrouw niet stereotiep wordt afgebeeld in die evaluatietools, meer bepaald door seksistische stereotypen uit te bannen.

171. De Vlaamse overheid subsidieert het project GenBasec, dat de scholen wil helpen om vooruitgang te boeken op het vlak van gender. Er werd een handboek en een scenario ontwikkeld voor de gendercoaches en – teams met het oog op een strategie voor verandering. Een databank geeft een overzicht van allerlei bestaande of in ontwikkeling zijnde gendergerelateerde projecten, acties en literatuur. Voorts werden er ook enkele evenwichtige instrumenten gebundeld en gepromoot onder actoren uit het onderwijs die educatief materiaal gebruiken of ontwikkelen.

In alle publicaties van het magazine Klasse stond de genderthematiek centraal. In januari 2011 verscheen de bundel over gender 'Eerste Lijn', die gratis bij de Klasse voor Leerkrachten zat (200.000 stuks). Hij bevat informatie en concrete tips voor de onderwijzers, centra voor leerlingenbegeleiding, ouders... Ook alle andere magazines van het Agentschap voor Onderwijscommunicatie behandelden de genderthematiek in hun nummer van januari 2011.

"Gender in de blender" is een educatief pakket voor het secundair onderwijs met theorie, oefeningen en tips rond gender en diversiteit (zowel voor ouders, onderwijzers als scholieren)¹⁰⁴.

V. De opbouw van genderexpertise in het onderwijs

172. De Franse Gemeenschap ondersteunde het genderonderzoek rond ongelijkheid tussen meisjes en jongens in het onderwijs, met de keuze en financiering van 7 projecten in 2008 en 2009. De resultaten, die betrekking hadden op de genderongelijkheid onder de leerlingen, hun voorstellingen, toekomstplannen enz. werden

¹⁰¹ Meer informatie over dit onderzoek is beschikbaar via de volgende link: <http://www.egalite.cfwb.be/index.php?id=8887>

¹⁰² De indicatoren zijn te vinden op de volgende link: <http://www.enseignement.be/index.php?page=26464&navi=3253>

¹⁰³ Meer informatie via de volgende link: <http://www.enseignement.be/index.php?page=24712&navi=870>

¹⁰⁴ De website www.genderindeblender.be bevat tips om discriminatie op school omwille van seksuele geaardheid of geslacht de wereld uit te helpen en praktische voorbeelden voor een sterk diversiteitsbeleid.

voorgesteld tijdens twee colloquia in december 2009 en in mei 2011 en opgevolgd aan de hand van verschillende publicaties¹⁰⁵.

173. Het Departement Onderwijs van de Vlaamse overheid heeft een overeenkomst afgesloten met 5 Vlaamse universiteiten. Het ondersteunde de universiteiten tijdens twee academiejaren (2007-2008, 2008-2009) in hun studieaanbod rond gender en diversiteit en in de uitwerking van een beleid voor de duurzame verankering van deze interdisciplinaire tak van de wetenschap. De huidige minister van Onderwijs en Gelijke Kansen benadrukte onlangs nog het belang van genderstudies, om de universiteiten ertoe aan te zetten een gemeenschappelijke opleiding te ontwikkelen.

VI. Vormingen en maatregelen voor het onderwijzend personeel

174. In 2009 ontwikkelde de Franse Gemeenschap een online sensibiliserings- en opleidingsmodule voor leraars, lerarenopleiders en toekomstige onderwijzers¹⁰⁶. Dit project geniet van een nieuwe financiering en kan sinds 2011 partnerships benutten met de hogescholen die een initiële lerarenopleiding aanbieden, om de structurele integratie van de genderdimensie in de onderwijsdisciplines te ontwikkelen, de integratie van die genderdimensie in de lerarenopleiding uit te diepen, de module uit te proberen bij het doelpubliek en te verzekeren dat ze na een positieve evaluatie overal verspreid wordt.

175. Het Institut de la Formation en Cours de Carrière (IFC - Instituut voor de opleiding tijdens de loopbaan) organiseerde verschillende opleidingsmodules ("Pour une éducation non sexiste et ouverte à la diversité" - Naar een niet-seksistische opleiding, die openstaat voor diversiteit; "Comment prendre en compte la dimension de genre dans mes pratiques pédagogiques?" - Hoe houd ik rekening met de genderdimensie in mijn pedagogische aanpak?) voor onderwijzers en integreert de genderdimensie in het overgrote deel van zijn opleidingsprogramma.

176. De Equality Guide, die in 2008 ontwikkeld werd door een consortium van Vlaamse Universiteiten, is een handboek dat de ongelijkheid wil aanpakken aan de hand van genderneutrale HR-instrumenten, om zo de gelijkheid in het personeels- en loopbaanbeleid van de universiteiten te bevorderen.

Sinds 2008 bevat het financieringsdecreet voor de universiteiten een parameter rond mobiliteit en diversiteit, die als basis dient voor de verdeling van de speciale onderzoeksfondsen. Deze parameter houdt meer bepaald rekening met het percentage vrouwen in het aantal eerste aanstellingen in een graad van het zelfstandig academisch personeel. In 2012 wordt de parameter bijgewerkt en het nieuwe besluit zal ook andere vrouwvriendelijke maatregelen omvatten. De ontwikkelde indicatoren dienen om na te gaan of de maatregelen een reële impact hebben en of er daadwerkelijk meer vrouwelijke academici worden aangenomen.

VII. De strijd tegen seksistische stereotypen in schoolboeken

177. In toepassing van het *decreet van 19 mei 2006*¹⁰⁷ beslist een stuurcommissie of een schoolboek al dan niet goedgekeurd wordt, op basis van de input van een adviescollege dat is samengesteld uit onderwijsinspecteurs van de Franse Gemeenschap. Het college verstrekt advies nadat het het schoolboek heeft getoetst aan een reeks criteria, zoals het naleven van de beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie¹⁰⁸.

In dat kader maakte de Direction de l'Égalité des Chances samen met de diensten van de Onderwijsinspectie de publicatie "*Sexes & manuels. Promouvoir l'égalité dans les manuels scolaires*" (Geslacht en handboeken. De gelijkheid in schoolboeken bevorderen)¹⁰⁹. De publicatie is bestemd voor alle educatieve actoren en iedereen die betrokken is bij de productie van schoolboeken, en heeft als doel om hun kritisch bewustzijn aan te wakkeren ten opzichte van de ongelijke, stereotiepe beeldvorming van mannen en vrouwen en meisjes en jongens, waar sommige handboeken zich wel eens schuldig aan durven maken. Op basis van de resultaten van recent onderzoek ter zake en van de analyse van om en bij de 800 schoolboeken, reikt de publicatie een reeks leessleutels aan om stereotiepe of seksistische beeldvorming te herkennen en zo de gelijke beeldvorming van vrouwen en mannen in schoolboeken te bevorderen.

¹⁰⁵ Meer informatie over dit onderzoek en de colloquia is beschikbaar via de volgende link: <http://www.egalite.cfwb.be/index.php?id=7674>

¹⁰⁶ Meer informatie via de volgende link: www.egalitefillesgarcons.cfwb.be

¹⁰⁷ Decreet van 19 mei 2006 betreffende de erkenning en de verspreiding van schoolboeken, schoolsoftware en andere pedagogische hulpmiddelen binnen de inrichtingen voor verplicht onderwijs.

¹⁰⁸ Artikelen 3, 1° en 12, 1° van het decreet van 19 mei 2006 betreffende de erkenning en de verspreiding van schoolboeken, schoolsoftware en andere pedagogische hulpmiddelen binnen de inrichtingen voor verplicht onderwijs.

¹⁰⁹ De publicatie is sinds 16 oktober 2012 beschikbaar op de website www.egalite.cfwb.be.

178. Met de steun van de Vlaamse overheid ontwikkelde Çavaria in 2010-2011¹¹⁰ het project “Open Boek”, dat een aantal instrumenten voorstelt om genderstereotypen en heteronormen in de beeldvorming voor kinderen en jongeren te doorbreken. Het maakte uitgevers van leermiddelen (boeken en ander materiaal) bewust van de invloed van illustraties op de gendernormen van kinderen.

“Gender in de klas”,¹¹¹ een initiatief van documentatiecentrum RoSa, is een handige website voor leerkrachten en al wie met onderwijs bezig is. De website biedt nuttige tips en materiaal om de leerlingen genderbewustzijn bij te brengen en een reeks genderscreeningsinstrumenten, dat alles per onderwijsniveau en per vak.

VIII. Bevordering van de gelijkheid tussen vrouwen en mannen bij de studiekeuze

179. Het project Onderwijskaravaan richt zich op gendermechanismen en negatieve studiekeuzes in het onderwijs, die leiden tot een verhoogde uitstroom, in het bijzonder onder allochtone jongeren. Om aan te zetten tot doordachte, toekomstgerichte studiekeuzes, de gelijke onderwijskansen te bevorderen en bij te dragen tot een evenredige vertegenwoordiging van jongens en meisjes in alle onderwijsvormen en studierichtingen, geeft deze rondtrekkende karavaan gezinnen deskundig advies en informatie over de studieloopbaan van hun kinderen.

180. Meer dan één allochtoon meisje op de drie verlaat het secundair onderwijs zonder diploma of getuigschrift, bij de autochtone meisjes is dat slechts 10%. Het project WINst FOR LIFE, ontwikkeld in samenwerking met de vzw Ella, richt zich in het bijzonder op de leerkrachten en leerlingen van het technisch en beroepsonderwijs, en wil allochtone jongeren bijstaan in hun studiekeuze.

181. Vlaanderen haalde de Lissabondoelstelling om tegen 2010 het aantal afgestudeerden in wiskunde, exacte wetenschappen en technologie (WWT) met 15% te verhogen. De bijhorende doelstelling om tot een meer evenwichtige genderverdeling te komen, werd echter niet gehaald. Het aantal mannen dat zich inschrijft voor een WWT-opleiding in het hoger onderwijs is één op drie, bij de vrouwen is dat één op tien.

182. Het uitgangspunt van het actieplan STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) 2012-2020 is dat wetenschappelijke instellingen, bedrijven, sectoren en onderwijs samen toezien op de toename van het menselijk kapitaal voor STEM door meer aantrekkelijke studie- en loopbaanperspectieven te bieden. Een van de acht beleidsthema's waarrond het actieplan is opgebouwd, is meer meisjes te doen kiezen voor STEM-richtingen en -beroepen.

183. In 2010 lanceerde het Instituut voor Samenleving en Technologie het initiatief 'Gender en Technologie', dat uitmondde in de publicatie van een essaybundel en de organisatie van een conferentie om de aandacht van Vlaanderen op dit thema te vestigen. De essaybundel werd voorgesteld tijdens een conferentie georganiseerd voor het Vlaams Parlement. In februari 2012 organiseerde het IST de rondetafel 'Open voor verbouwing. Over gender, wetenschap en technologie', met als doel concrete beleidsaanbevelingen te formuleren inzake 'gender, wetenschap en technologie'.

184. Agoria Vlaanderen wil meer meisjes overtuigen om te kiezen voor een studierichting die een job in de technische of technologische sector oplevert. “Technogirls” biedt leerkrachten in opleiding een gendertraining aan en geeft hen de mogelijkheid om deel te nemen aan workshops in technologische bedrijven tijdens de Girl's Day. Die bedrijven nemen met plezier deel aan dit project¹¹².

Op 25 mei 2011 plaatste Agoria Vlaanderen de vrouwen in de schijnwerpers die reeds een technisch beroep uitoefenen. Het evenement “Technoladies”¹¹³ was een goede gelegenheid om de aandacht te vestigen op het gebrek aan vrouwen in de sector, te laten zien dat er al verschillende rolmodellen bestaan, en dat het dus nodig en nuttig is om de stereotiepe beeldvorming rond vrouwen en techniek te doorbreken.

185. Het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap financieren sinds 2010 in de provincie Luxemburg, sinds 2011 in Waals-Brabant en sinds 2012 in de andere provincies het pilootproject “Girls Day Boys Day”, dat de interesse van leerlingen wil aanwakken voor beroepen die traditioneel door het andere geslacht worden uitgeoefend.

IX. Bevordering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de academische wereld

¹¹⁰ Meer informatie via de volgende link: <http://www.cavaria.be/onderwijs/openboek>

¹¹¹ http://www.rosadoc.be/joomla/index.php/onderwijs/gender_in_de_klas/gender_in_de_klas.html

¹¹² Bijkomende informatie is beschikbaar via volgende link: <http://www.technogirls.be>

¹¹³ Bijkomende informatie is beschikbaar via volgende link: <http://www.technoladies.be>

186. Meisjes vormen de meerderheid (54,8%) van de studenten aan de Belgische hogescholen en universiteiten. Ze zijn echter nog ondervertegenwoordigd in een aantal richtingen, zoals exacte wetenschappen, wiskunde, informatica of ingenieursstudies¹¹⁴. Bovendien blijven de mannen sterk in de meerderheid onder het academisch personeel, in het bijzonder in topfuncties.

187. Verder wordt elk jaar de *Prix de l'Université des Femmes* uitgereikt aan een thesis die een belangrijke bijdrage levert in het licht van de vrouwenstudies in de Franse Gemeenschap.

X. Tentoonstellingen in de scholen

188. De Franse Gemeenschap ondersteunde drie pedagogische fototentoonstellingen voor het secundair onderwijs en verenigingen, rond het thema “Femmes en résistance”. Het ging om “Grandes résistances contemporaines”, “Respect” (een traject van de Franstalige vereniging “Ni putes ni soumises”), en “Mères de la Place de Mai: trente années de folie...”.

189. Het Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis ontwikkelde een internetgebaseerde module rond de tentoonstelling “Meisjes en jongens... bestemming bekend?”¹¹⁵. Deze tentoonstelling toont hoe het denken over mannelijkheid en vrouwelijkheid in België de twee voorbije eeuwen is geëvolueerd. De module is beschikbaar voor het secundair onderwijs in Vlaanderen, om aan te tonen in welke mate gendernormen plaats- en tijdgebonden zijn.

XI. Opbouwen van genderexpertise op het vlak van onderwijs

190. De Direction de l'Égalité des Chances van de Franse Gemeenschap deelt haar genderexpertise op verschillende niveaus, meer bepaald door te zetelen in de Conseil de l'Éducation et de la Formation (CEF - raad voor onderwijs en vorming van de Franse Gemeenschap), door deel te nemen aan de vergaderingen van de Stuurcommissie voor het onderwijs en aan de Commissie Onderwijs van de Conseil des femmes francophones de Belgique, door een bijdrage te leveren aan de website “Mon métier, mon avenir” van de AGERS (de algemene administratie onderwijs en wetenschappelijk onderzoek van het ministerie van de Franse Gemeenschap), door samen te werken met het IFC voor de voortgezette opleiding van onderwijzers en door deel te nemen aan de haalbaarheidsstudie voor het opstarten van een interuniversitaire master genderstudies in België.

XII. Opvoeding seksuele en reproductieve rechten in de scholen

191. Een van de onderwijsdoelstellingen in de Déclaration de Politique communautaire 2009-2014 van de Franse Gemeenschap is de geleidelijke veralgemening van vormingsmodules gericht op het affectieve en seksuele leven via de centra voor gezinsplanning en in samenwerking met de gewesten.

EVRAS lanceerde een projectoproep om jongvolwassenen te informeren en te sensibiliseren over het seksuele, affectieve, relatie- en liefdesleven binnen de context van de school, in samenwerking met de Waalse Gewestregering en het College van de Franse Gemeenschapscommissie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

192. Er werd een partnership opgezet met de Nationale Dienst voor de Vrouw (Sernam) in Chili, in het kader van het bilaterale samenwerkingsprogramma tussen Wallonië-Brussel en Chili. Dat partnership gaf aanleiding tot een actieonderzoek door de Université des Femmes. De resultaten werden verspreid en naar aanleiding van het onderzoek kwam er een educatief online instrument rond seksuele en reproductieve rechten (<http://www.bougetapomme.be/>).

XIII. Bevordering van de gelijkheid tussen vrouwen en mannen in het kleuteronderwijs

193. GenderatWork¹¹⁶ ontwikkelde een brochure voor kleuterscholen en -leid(st)ers, gewijd aan de genderkwestie in het Vlaamse kleuteronderwijs. Kinderen ontwikkelen hun genderidentiteit immers al vanaf ze in de kleuterschool zitten. Ook in het kleuteronderwijs moet de genderkwestie dus op gepaste wijze aan bod komen in de klas om stereotiep denken bij kinderen te vermijden.

XIV. Het dragen van levensbeschouwelijke kentekens in scholen

¹¹⁴ De gegevens komen uit de brochure “Mannen en vrouwen in België. Genderstatistieken en genderindicatoren, tweede editie, 2011”, gepubliceerd door het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, p. 399.

¹¹⁵ Bijkomende informatie is beschikbaar via volgende link: www.avg-carhif.be/cms/index.php

¹¹⁶ Bijkomende informatie is beschikbaar via volgende link: www.genderatwork.be

194. In de Franse Gemeenschap kan het dragen van levensbeschouwelijke kentekens beperkt worden via het schoolreglement. Het dragen van levensbeschouwelijke kentekens door het onderwijspersoneel kan geregeld worden via het arbeidsreglement, in overeenstemming met zowel de zogeheten “neutraliteitsdecreten”¹¹⁷ als het antidiscriminatie-decreet¹¹⁸ van de Franse Gemeenschap. In Vlaanderen beslist ook het scholenbestuur, de organiserende macht, over het al dan niet toelaten van levensbeschouwelijke kentekens of andere religieuze symbolen in het schoolreglement.

XV. Gelijkheid tussen vrouwen en mannen in de sport

195. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de gelijke toegang tot sport- en spelinfrastructuur in functie van de specifieke noden van de verschillende gebruikers in groene zones (waaronder de meisjes) versterkt. Bovendien zijn er in de wijkcontracten nu specifieke maatregelen opgenomen om de toegang van vrouwen en meisjes tot de sportieve en recreatieve opvoeding en infrastructuur te bevorderen. In dat kader worden een aantal verenigingen gesubsidieerd. Vrouwen kunnen hier bijvoorbeeld andere vrouwen uit de wijk leren kennen, een taal leren of leren lezen en schrijven.

196. Het sportgedrag van de Vlaming werd bestudeerd in twee studies, een in 2003, de andere in 2009. De resultaten werden geanalyseerd op basis van de leeftijd en het geslacht. De twee studies werden naast elkaar gelegd, en daaruit bleek dat er in alle leeftijdscategorieën meer sportende mannen dan vrouwen zijn. Binnen de jongste en de oudste leeftijdscategorie bleek het verschil het grootst. Als we bij de jongeren naar het aantal uren sport per week kijken, dan blijkt dat ongeveer een derde van de meisjes en twee derde van de jongens meer dan drie uur per week aan sport doet. Bij de mannen doet ongeveer een derde meer dan drie uur per week aan sport. Bij de vrouwen is er meer variatie tussen de verschillende leeftijdsgroepen. Bij de 55- tot 64-jarigen doet meer dan een vierde van de vrouwen meer dan drie uur per week aan sport, als we een leeftijdscategorie hoger gaan is dat nog maar één vrouw op zeven. Wat de sportieve voorkeuren van vrouwen en mannen betreft zijn er heel wat parallellen: fietsen, wandelen, lopen en zwemmen zijn zowel bij mannen als vrouwen populair.

197. In Vlaanderen worden de “proeftuinen” georganiseerd. Dit zijn initiatieven die inspelen op nieuwe ontwikkelingen en behoeften in de cultuur-, jeugd- of sportsector. De proeftuin “sport in de grote steden” omvat onder andere het vecht- en dansproject. Het dansproject is gericht op meisjes (Roma, Afrikaanse, autochtone meisjes uit het secundair beroepsonderwijs) die niet of nauwelijks aansluiting vinden bij het klassieke sportaanbod. In 2011 werd de steun aan de verenigingen voortgezet, zodat ze kunnen blijven experimenteren met mede-eigendom, responsabilisering, betrokkenheid van de buurt en participatie van de ouders.

198. De Franse Gemeenschap levert de nodige inspanningen om sport voor iedereen toegankelijk te maken. Meer vrouwen aan het sporten krijgen is één ding, maar er wordt ook op toegezien dat ze aanwezig zijn in het bestuur van clubs en sportfederaties, dat er meer vrouwelijke scheidsrechters en journalisten zijn, dat er meer vrouwelijke leden in de verschillende adviescommissies zitten enz. In dat kader werden de volgende maatregelen getroffen.

De toegang van kleine en jonge meisjes tot nagenoeg alle sportkampen in internaat/externaat wordt aanzienlijk bevorderd, aangezien de meeste kampen gemengd zijn of uitsluitend voor meisjes. Die vrije toegang ontkracht bepaalde stereotypen en gebruiken.

Om sport bij vrouwen te ontwikkelen en vrouwen van alle leeftijden te sensibiliseren, neemt en ontwikkelt de Franse Gemeenschappen sport- en vrijetijdsinitiatieven zoals sport voor iedereen, sporten met het gezin, sport op school, programma's voor sportieve ontwikkeling, zomerkampen enz.

Media en sponsors hebben maar weinig interesse in vrouwensport, behalve als het om sporten met topsportsters gaat (zoals tennis en atletiek). In haar promotiecampagnes let de Direction Générale du Sport erop om ook gemengde afbeeldingen of afbeeldingen van sportieve vrouwen te gebruiken en te verspreiden.

Bij de DG Sport van de Franse Gemeenschap worden heel wat gegevens met betrekking tot de deelname aan sportkampen naar geslacht opgesplitst.

Artikel 11 - Tewerkstelling

199. In 2010 was 73,4% van alle mannen tussen 15 en 64 jaar beroepsactief, tegenover 61,8% van de vrouwen van dezelfde leeftijdsgroep. Deze groep 'actieven' kan vervolgens verder worden opgedeeld in degenen die daadwerkelijk aan het werk zijn en de werkzoekenden. 67,4% van de mannen die de werkgerechtigde leeftijd

¹¹⁷ Cf. decreet van 31 maart 1994 houdende bepaling van de neutraliteit van het Gemeenschapsonderwijs en decreet van 17 december 2003 houdende organisatie van de neutraliteit eigen aan het gesubsidieerd officieel onderwijs en houdende diverse maatregelen inzake onderwijs.

¹¹⁸ Cf. decreet van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie.

hebben zijn ook daadwerkelijk aan het werk, tegenover 56,5% van de vrouwen. In 2010 bedroeg de activiteitsgraad¹¹⁹ voor vrouwen 61,8% (tegenover 73,4% voor mannen), de werkzaamheidsgraad¹²⁰ voor vrouwen 56,5% (tegenover 67,4% voor mannen) en de werkloosheidsgraad¹²¹ voor vrouwen 8,6% (tegenover 8,2% voor de mannen). Bijlage 7 beschrijft in detail de gegevens over de actieve bevolking.

I. De bescherming van het moederschap (en het vaderschap)

200. In België bepaalt een wijziging van de Arbeidswet van 16 maart 1971 dat het verplichte postnatale verlof van een zwangere werkneemster die nog heeft gewerkt op de dag van haar bevalling, pas de dag nadien start. Een andere wijziging aan die wet van 1971 gaf werkneemsters de mogelijkheid om de 2 laatste weken van hun postnataal verlof om te zetten in postnatale verlofdagen, zodat ze geleidelijk aan hun werk weer kunnen hervatten. Die dagen mogen gespreid worden over een periode van acht weken vanaf de werkhervatting.¹²²

201. Ook de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten werd gewijzigd¹²³, om werknemers die vaderschapsverlof opnemen te beschermen tegen ontslag. De forfaitaire vergoeding bij ontslag van een werknemer omwille van de omzetting van moederschapsverlof in vaderschapsverlof (bij overlijden van de moeder) werd uitgebreid naar 6 maanden.

202. Personeel van de Vlaamse overheid kan sinds 2009 10 dagen “meemoederschapsverlof” opnemen (vaderschapsverlof voor de mannelijke/vrouwelijke partner van de biologische moeder); personeel dat het verplichte voorbereidingsprogramma in het kader van adoptie moet volgen, heeft recht op dienstvrijstelling.

203. Voor het personeel van de Franse Gemeenschap is het vaderschaps- of geboorteverlof (voor homoseksuele koppels) sinds 1 januari 2012 uitgebreid van 10 naar 15 werkdagen. Dit verlof is volledig voor rekening van het Ministerie van de Franse Gemeenschap en geldt voor zowel statutairen als contractuelen.

II. Thematisch verlof

204. In mei 2012 werden een aantal wijzigingen aangebracht aan de regeling inzake ouderschapsverlof¹²⁴. Dat verlof is uitgebreid tot 4 maanden om voor je kind te kunnen zorgen (vroeger was dat 3 maanden). De periode kan in periodes van een maand opgesplitst worden. Dit verlof is niet overdraagbaar tussen de ouders, maar kan wel door zowel de vader als de moeder opgenomen worden. In 2009 werd vastgelegd dat elke ouder het recht op ouderschapsverlof geniet tot het kind 12 jaar is (in de plaats van 6 of 8 jaar, afhankelijk van het geval).

Na afloop van het ouderschapsverlof kan een werknemer ook nog gedurende 6 maanden een aanpassing van zijn werktijden en uurrooster vragen.

205. Het recht op borstvoedingspauzes voor werkneemsters werd uitgebreid tot 9 maanden, zonder andere voorwaarde.

206. In Vlaanderen werd in 2010 de brochure ‘Vaders en ouderschapsverlof’ gepubliceerd, die vaders aanmoedigt om ouderschapsverlof op te nemen, en verspreid onder alle jonge vaders. In 2008 werd ook een zwangerschapsgids voor lesbische koppels uitgebracht.

III. Kinderopvang

207. De Maisons d'enfants (kinderdagverblijven) van de FOREM, de Waalse dienst voor arbeidsbemiddeling, vangen kinderen van werkzoekenden op in dringende gevallen of om hen uit de nood te helpen. De FOREM

¹¹⁹ Aandeel mannen en vrouwen dat aan het werk is of werkloos is (en actief werkzoekende zijn) ten opzichte van de bevolking op beroepsactieve leeftijd.

¹²⁰ Geeft het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd weer dat daadwerkelijk aan het werk is.

¹²¹ Het aandeel van de actieve bevolking dat werkloos is.

¹²² Arbeidswet van 16 maart 1971, gewijzigd met name door de Programmawet van 22 december 2008 (B.S. van 29 december 2008) en de wet van 6 mei 2009 houdende diverse bepalingen (B.S. van 19 mei 2009).

¹²³ Cf. wet van 11 juni 2012 tot wijziging van de wetgeving wat de bescherming van het vaderschapsverlof betreft en wet van 11 juni 2011 tot wijziging van de Arbeidswet van 16 maart 1971 in verband met de bescherming tegen ontslag in geval van omzetting van moederschapsverlof in vaderschapsverlof.

¹²⁴ Koninklijk besluit van 31 mei 2012 tot omzetting van richtlijn 2010/18/EU van de Raad van 8 maart 2010 tot uitvoering van de door BUSINESSEUROPE UEAPME het CEEP en het EVV gesloten herziene raamovereenkomst inzake ouderschapsverlof en tot intrekking van Richtlijn 96/34/EG, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 1 juni 2012.

heeft een aantal overeenkomsten gesloten met externe partners om meer opvangcapaciteit te voorzien voor werkzoekenden bij wie de kinderen een rem zijn voor hun socioprofessionele inschakeling.

208. Vlaanderen heeft een decreet goedgekeurd om te verzekeren dat tegen 2016 minstens de helft van de kinderen jonger dan 3 jaar een opvangplaats hebben, en dat vanaf 2020 elk gezin een kwaliteitsvolle en betaalbare opvangplaats vindt, binnen een aanvaardbare termijn en afstand. Bovendien moet er in elke gemeente een plaatselijk loket voor kinderopvang komen.

209. De Franse Gemeenschap blijft het scheppen van opvangplaatsen voor kinderen tussen 0 en 3 jaar ondersteunen. Zo zijn er op dit moment nog 2000 plaatsen in de maak in de sector van de kinderopvang die gesubsidieerd wordt door het Office de la Naissance et de l'Enfance (ONE). In 2010 verleende het ONE ook specifieke steun aan de niet-gesubsidieerde opvangstructuren, meer bepaald met de lancering van een pilootproject ter ondersteuning van de oprichting van kinderdagverblijven. Op 1 oktober 2010 schatte de Franse Gemeenschap zijn dekkingsgraad op 44,5% (met de gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde kinderdagverblijven en de schoolgaande kinderen tussen 2,5 en 3 jaar).

Het ONE subsidieert de gemeenten die intekenen in een coördinatieproject voor opvang tijdens de vrije tijd (accueil durant le temps libre of ATL), dat de buitenschoolse opvang, huiswerkinstituten en vakantiecentra omvat.

210. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ondersteunt de opvangmogelijkheden voor kinderen van werkzoekenden. Zo creëerde het in 2007 meer dan 170 extra jobs om de opvangcapaciteit gevoelig uit te breiden. Ook in 2007 besliste de Brusselse Regering om een premie toe te kennen aan bedrijven die nieuwe opvangplaatsen creëren voor de kinderen van 0 tot 3 jaar van hun personeel.

IV. Wegwerken van de loon- en loopbaankloof

211. België kent een van de kleinste loonkloven van heel Europa. Die kloof blijft sinds vijf jaar alleen maar kleiner worden. Volgens verschillende Europese en internationale studies draagt het feit dat België het principe van collectieve loonvorming hanteert, sterk bij tot het dichten van de loonkloof.

212. In 2007 en 2009 werkte het Instituut evenwel mee aan een studie die aantoont dat er nog loonongelijkheden kunnen voortvloeien uit de ongelijkheid op het vlak van sociale uitkeringen. Door die loonverschillen worden vrouwen nog vaak geconfronteerd met onzekerheid: 36% van de vrouwen moeten rekenen op het inkomen van andere gezinsleden (doorgaans de partner) om niet in de armoede terecht te komen, bij de mannen is dat maar 11%. In de loop van datzelfde project bestudeerde het Instituut hoe vrouwen en mannen hun tijd besteden. Omdat veel vrouwen het grootste deel van de zorgtaken voor hun rekening nemen, kunnen ze minder tijd besteden op de arbeidsmarkt, wat dan weer een impact heeft op de loonkloof.

213. België is de voorbije jaren bijzonder actief geweest in de strijd tegen de loonkloof, wat tot meerdere initiatieven op verschillende niveaus leidde.

214. In 2008 werd een collectieve arbeidsovereenkomst afgesloten die bepaalt dat de loongelijkheid verzekerd moet worden in alle salariselementen en -voorwaarden, met inbegrip van de systemen voor functie-evaluatie. Na het afsluiten van die overeenkomst werd elk paritair comité gevraagd om een verslag op te maken over de loonkloof en de functieclassificaties: van de 62 respondenten meende de meerderheid dat de sectorale functieclassificaties genderneutraal waren, 13 van hen gaven aan dat ze naar aanleiding van de cao de classificaties hadden of zouden herzien.

215. Sinds 2007 publiceert de Belgische overheid elk jaar een loonkloofrapport. In 2010, het jaar waarin België EU-voorzitter was, kwam er ook een Europees verslag uit en stelde België voor om rond dit thema op EU-niveau een aantal erkende conclusies aan te nemen.

216. En tot slot stemde het federaal Parlement op 8 maart 2012 een wet om de loonkloof tussen vrouwen en mannen aan te pakken¹²⁵. Deze wet bepaalt dat maatregelen om de loonongelijkheid weg te werken op drie niveaus onderhandeld moeten worden: interprofessioneel, sectoraal en op bedrijfsniveau. Deze meervoudige benadering is nodig gezien het multidimensionale karakter van de loonkloof zelf.

¹²⁵ Wet van 22 april 2012 ter bestrijding van de loonkloof tussen mannen en vrouwen (B.S. van 28 augustus 2012).

217. Vlaanderen wil zich ook richten op de loopbaankloof, een begrip dat een grotere lading dekt dan de loonkloof. Een aantal vraagstukken omtrent de loopbaankloof werden door de KULeuven op papier gezet, en vervolgens aan de Sociaal Economische Raad Vlaanderen (SERV) en Strategische Adviesraad Onderwijs (Vlor) voorgelegd. De bedoeling is om gedetailleerde informatie te verkrijgen over de nodige prioriteiten, soorten indicatoren en vereiste doelstellingen. Het project moet daarnaast de ontwikkeling stimuleren van instrumenten om de loonkloof te dichten en leiden tot de uitwerking van een wettelijk kader. Vervolgens worden er rondetafels georganiseerd, die eind 2014 moeten uitmonden in een sterk actieplan en politieke verbintenissen.

218. Sinds 2005 voert een van de vakorganisaties (ABVV), in samenwerking met de Vlaamse socialistische vrouwen (Zij-kant), een grootschalige sensibiliseringscampagne in het kader van de *Equal Pay Day*. Binnen die context bracht Vlaanderen in 2012 de brochure “Je studie nu bepaalt je loon later” uit, om te informeren over de gevolgen van onze studie- en werkkeuzes op het loon. In de herfst van 2012 volgt er een tweede brochure, die werknemers bewust moet maken van de gevolgen die loopbaanbeslissingen op hun belastingen en pensioen hebben.

V. De strijd tegen psychosociale belasting veroorzaakt door het werk

219. De wet tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk werd in 2007 gewijzigd, ter voorkoming “van de psychosociale belasting veroorzaakt door het werk”, met andere woorden elke belasting van psychosociale aard die haar oorsprong vindt in de uitvoering van het werk of die voorkomt naar aanleiding van de uitvoering van het werk, en die schadelijke gevolgen heeft voor de lichamelijke of psychische gezondheid van de persoon¹²⁶. De wijzigingen van 2007 waren ook de ideale gelegenheid om de rollen van de verschillende actoren uit te klaren en de interne bedrijfsprocedure te verduidelijken voor personen die vinden dat ze het slachtoffer zijn geworden van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk.

220. De Federale Overheidsdienst Werk, Arbeid en Sociaal Overleg evalueerde de wijzigingen van 2007. Die evaluatie werd afgerond in april 2011 en toont aan dat de actoren op het terrein de veranderingen in de wetgeving een verbetering vinden. Naar aanleiding van die evaluatie keurde het Federaal Parlement in juli 2011 een aantal aanbevelingen goed om onder andere de nodige maatregelen te nemen op het vlak van de wetgeving (een herziening), maar ook op het vlak van sensibilisering (een campagne) en controle op de naleving van de wetgeving.

221. De 5de Europese enquête naar de arbeidsomstandigheden, die in 2010 werd afgenomen, toonde aan dat in de voorbije 12 maanden 8% van de mannen en 9% van de vrouwen gepest werd, 4% van de mannen en 2% van de vrouwen het slachtoffer werd van fysiek geweld en ongeveer 0,5% van de mannen en 1% van de vrouwen geconfronteerd werd met ongewenst seksueel gedrag.

VI. De socioprofessionele inschakeling van vrouwen

222. Er werd een verdrag afgesloten tussen het Waals Gewest, de Waalse Overheidsdienst voor werkgelegenheid en opleiding (FOREM) en de OCMW's om werkzoekende vrouwen op te leiden en in te schakelen in duurzame en kwaliteitsvolle jobs. Dit verdrag is in de eerste plaats gericht op laaggeschoolde werkzoekende vrouwen en gezinshoofden in eenoudergezinnen, en houdt rekening met aspecten zoals de verzoening tussen privé- en beroepsleven, de mobiliteit van werkzoekende vrouwen en kinderopvang.

223. Het Waals Gewest subsidieert voorts zeven regionale integratiecentra¹²⁷ en lokale initiatieven voor sociale ontwikkeling. In dat opzicht ondersteunt ze verschillende acties voor de maatschappelijke emancipatie van geïmmigreerde vrouwen, hoofdzakelijk uit volksbuurten. Deze acties stellen hen in staat om de minimumvereisten te verwerven om een socioprofessioneel inschakelingstraject aan te vatten, door Frans als vreemde taal te leren en voldoende socioculturele kennis op te doen van de omgeving waarin ze terechtkomen.

224. Het Waals Gewest ondersteunt ook het project “Femmes dans la construction”, dat gericht is op de professionele inschakeling van vrouwen in technische beroepen uit de bouwsector en dus perfect in de lijn ligt van de strijd tegen de horizontale segregatie.

¹²⁶ Cf. de wijzigingen aangebracht in 2007 aan de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van werknemers bij de uitvoering van hun werk en de publicatie van het koninklijk besluit van 17 mei 2007 betreffende de voorkoming van psychosociale belasting veroorzaakt door het werk, waaronder geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk.

¹²⁷ Cf. Boek II van de sectorale bepalingen houdende de integratie van vreemdelingen of personen van buitenlandse herkomst, uit het Waals Wetboek van Sociale Actie en Gezondheid van 29 september 2011.

VII. Ondersteuning van het Vrouwelijk Ondernemen

225. In 2010 verleende het ASE, het Agence de Stimulation Economique van het Waals Gewest financiële steun aan het Europees netwerk van ambassadrices voor het ondernemerschap. Het riep ook de prijs voor de beste vrouwelijke ondernemer in het leven, die werd uitgereikt tijdens de Grand Prix Wallon de l'Entrepreneuriat.

226. Het Vlaams Agentschap Ondernemen, gesteund door de minister van Economie, kreeg een mandaat om nieuwe maatregelen te treffen die de oprichting van bedrijven in Vlaanderen moeten stimuleren. Binnen die context werd er bijzondere aandacht besteed aan bepaalde doelgroepen (waaronder vrouwen), door hen een diepgaand begeleidingstraject aan te bieden. Het netwerk voor vrouwelijke Vlaamse ondernemers (Mabizz) zette ook een aantal doelgerichte acties op in samenwerking met Markant, het netwerk van ondernemende vrouwen.

227. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ondersteunde in 2007 het project “Affaires de Femmes, Femmes d’Affaires”, dat vrouwen die een onderneming willen oprichten gratis begeleidt en hen opleidingsmogelijkheden biedt.

VIII. Diversiteit in het HR-beleid van ondernemingen

228. Het Waals Gewest voert een project met het oog op de ontwikkeling van een tool voor de interne en externe beoordeling van de diversiteitsaanpak in het HR-beleid van ondernemingen en organisaties. Deze tool moet helpen om te bepalen welke niet-discriminerende en proactieve praktijken private en publieke werkgevers aanwenden om de culturele diversiteit in hun onderneming te beheren en te benutten.

229. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft een regeling ingevoerd ter bevordering van diversiteitsplannen in de bedrijfswereld, gericht op zes doelgroepen. Eén van die groepen omvat personen van het ondervertegenwoordigde geslacht. De inspanningen van de ondernemingen worden aangemoedigd met een premie en, als ze na twee jaar de doelstellingen hebben gehaald, de toekenning van een label. Sinds 2007 zijn 19.845 Brusselse werknemers betrokken bij deze plannen. In 2010 werden vier labels toegekend, in 2012 zelfs vijftien.

IX. De strijd tegen de verticale segregatie

230. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Franse Gemeenschap verlenen financiële steun aan de vzw Jump, die sinds 2010 jaarlijks een prijs uitreikt aan een manager die zich inzet om de aanwezigheid van vrouwen te verzekeren in directie- en managementfuncties.

231. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ondersteunt verder het project 'Women on Board', dat in 2009 werd opgestart en dat de aanwezigheid van vrouwen in de raden van bestuur van bedrijven wil bevorderen. Deze vzw houdt een databank bij met vrouwelijke kandidaten die geschikt zijn om in een raad van bestuur te zetelen.

X. Het recht op sociale zekerheid

232. Het recht op sociale zekerheid wordt gewaarborgd door artikel 23 van de Belgische Grondwet. Sociale zekerheidsprestaties worden uiteraard verstrekt zonder enig onderscheid van geslacht. Wat de pensioenleeftijd betreft was dat onderscheid er nog wel, maar sinds 1 januari 2009 en na een overgangperiode van meer dan 11 jaar, is de normale pensioenleeftijd nu vastgelegd op 65 jaar voor zowel mannen als vrouwen. Een volledige loopbaan telt 45 werkjaren, al dan niet onafgebroken.

Artikel 12 - Gezondheid

233. De verschillen tussen vrouwen en mannen op het vlak van gezondheid vloeien zowel voort uit maatschappelijke factoren en verschillen in levensstijl als uit biologische verschillen.¹²⁸ In 2009 lag de levensverwachting voor de mannen op 77,15 jaar, voor de vrouwen op 82,43 jaar. De levensverwachting in goede gezondheid verschilt niet heel sterk tussen de geslachten.¹²⁹ In 2001 was de levensverwachting van een vrouw in goede gezondheid 1,5 jaar hoger dan die van een man. In 2007 bedroeg het verschil tussen mannen en vrouwen nog maar 5 maanden. In 2009 was deze situatie voor de eerste keer omgekeerd. Van toen af aan ligt de

¹²⁸ Zie “Vrouwen en mannen in België. Genderstatistieken en genderindicatoren, tweede editie, 2011”, tabel 98.

¹²⁹ Ibidem, tabel 96.

levensverwachting in goede gezondheid voor mannen bijna 2,5 maand hoger dan voor vrouwen. De leeftijd waarop de gezondheidsproblemen de kop opsteken is dus ongeveer dezelfde voor mannen en vrouwen.

234. De gezondheidsenquête, die om de vier jaar wordt uitgevoerd en voor de laatste keer in 2008, vroeg de respondenten ook naar hun psychologisch welzijn. Daarbij kwam aan het licht dat het aantal vrouwen met een depressie dubbel zo hoog is als het aantal mannen, en dat ze bovendien twee keer zo vaak te kampen hebben met angstsymptomen en fysieke pijn, veroorzaakt door psychische problemen.¹³⁰ Bovendien heeft 13,5% van de vrouwen en 8,7% van de mannen wel eens zelfmoordgedachten. In respectievelijk 5,9% en 3,2% van de gevallen kwam het ook daadwerkelijk tot een zelfmoordpoging.¹³¹ We stellen evenwel vast dat een grote meerderheid van de zelfmoorden door mannen wordt gepleegd. Gezien het bestaan van seksistische stereotypen, kunnen we vermoeden dat de sociale druk sterker is bij mannen dan bij vrouwen en dat een man vaker geneigd is om gezondheidsproblemen en in het bijzonder psychisch leed te ontkennen.

235. Wat zwangerschap en abortus betreft, stellen we vast dat er in 2009 18.870 zwangerschapsonderbrekingen waren, waarvan bijna de helft bij vrouwen tussen 20 en 30 jaar.¹³² Er waren 79 zwangerschapsonderbrekingen bij jonge meisjes tussen 10 en 14 jaar en 2.595 bij meisjes tussen 15 en 19 jaar. Tussen 2004 en 2009 bleef het aantal abortussen toenemen, van 16.021 naar 18.870.

236. Wat de gezondheidskosten betreft, liggen de uitgaven van het Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (RIZIV) voor gezondheidszorg gemiddeld 441,4 euro hoger bij vrouwen dan bij mannen. Dat cijfer vloeit onvermijdelijk voort uit het feit dat vrouwen langer leven dan mannen, bovendien ondervinden ze tijdens hun “extra” jaren doorgaans vaker gezondheidsproblemen. Het hangt ook samen met de zorgen die verband houden met zwangerschap en bevalling. De gezondheidskosten voor mensen tussen 60 en 80 jaar liggen dan weer gemiddeld 300 euro hoger bij de mannen dan bij de vrouwen.¹³³

I. Seksuele gezondheid

237. Vlaanderen investeert sterk in de preventie van seksueel overdraagbare aandoeningen, in het bijzonder hiv en aids, met bijzondere aandacht voor risicogroepen. In dat opzicht heeft de Vlaamse overheid afspraken gemaakt en akkoorden gesloten met verschillende organisaties.

De activiteiten van de vzw Sensoa¹³⁴ draaien rond de seksuele gezondheid en het seksuele welzijn. Specifieke doelgroepen zijn onder andere jongeren, holebi's, personen van buitenlandse afkomst en mensen die besmet zijn met hiv. De vzw's Pasop en GH@pro zijn hulpverlenings- en preventieorganisaties die zich in het bijzonder richten op sekswerkers. Zij kunnen gratis professionele hulp innemen, zowel op medisch, psychosociaal, administratief als juridisch vlak.

238. Sensoa ondersteunt ook de organisatie 'Volle maan' in de ontwikkeling en uitvoering van haar activiteiten rond het thema contraceptie bij allochtone vrouwen in Brussel. De organisatie richt zich in de eerste plaats op tussenpersonen die in contact komen met de doelgroep (postnatale zorgen) en staat ze bij met informatie, advies, vorming en expertiseontwikkeling.

239. De genderdimensie integreren in de preventie van seksueel overdraagbare aandoeningen is ook in de Franse Gemeenschap een aandachtspunt. Ze financierde een actieonderzoek, gespreid over 3 jaar en gericht op de genderaanpak en de verschillen in seksuele geaardheid in het kader van het preventiewerk door terreinactoren. Het project wil de animatoren sensibiliseren rond deze kwesties om te verzekeren dat ze ze zouden integreren in hun werking.

240. Op het vlak van internationale samenwerking heeft de CVO de voorbije jaren heel wat onderzoek verricht en aanbevelingen gedaan om rekening te houden met de gezondheid en de reproductieve en seksuele rechten. Zo bracht de Commissie in 2008 de bundel met aanbevelingen “Seksuele en reproductieve rechten & gender. Waar staan we?” uit en nam ze ook deel aan acties in het kader van de Wereldvrouwenmars (2010) en de 11de Internationale Ontmoeting Vrouwen en Gezondheid (2011). Bij die gelegenheden werd ook gesproken met vrouwen uit verschillende regio's in de Democratische Republiek Congo om feedback te krijgen van op het terrein, meer bepaald over acties van plaatselijke verenigingen.

¹³⁰ Ibidem, tabel 99.

¹³¹ Ibidem, tabel 100.

¹³² Ibidem, tabel 103.

¹³³ Ibidem, tabel 105.

¹³⁴ Meer informatie over de activiteiten van Sensoa is beschikbaar via de volgende link: www.sensoa.be

II. Kankerpreventie

241. Sinds 2001 kunnen Belgische vrouwen tussen 50 en 69 jaar om de 2 jaar een mammografische borstkankerscreening laten doen. Dat onderzoek is gratis. In Vlaanderen liet 48,1% van de vrouwen in 2010 een screening uitvoeren, tegenover 41,7% in 2007. In de Franse Gemeenschap was dat respectievelijk 7% in 2007 en 9% in 2010.

242. Sinds het schooljaar 2010-2011 wordt de vaccinatie tegen HPV (humaan papillomavirus) gratis aangeboden aan alle meisjes van het eerste (Vlaanderen) of tweede (Franse Gemeenschap) jaar van het secundair onderwijs. De meisjes die het vaccin hebben gehad, moeten een vaginaal uitstrijkje laten nemen als ze 25 jaar zijn.

III. Seksuele opvoeding

243. De Vlaamse overheid subsidieert Sensoa om het beleid van de scholen inzake relationele en seksuele vorming te ondersteunen. Sensoa heeft daar verschillende werkinstrumenten voor:

- het “Vlaggensysteem”, een systeem dat de scholen helpt bij het omgaan met grensoverschrijdend seksueel gedrag;
- het nieuwe handboek voor relationele en seksuele vorming stelt scholen in staat om een beleid uit te stippelen rond relationele en seksuele vaardigheden. Het gaat hoofdzakelijk over relaties en gevoelens en benadert seksualiteit vanuit de leefwereld van de jongeren. Er wordt ook rekening gehouden met de diversiteit van de doelgroepen. Zo worden er aspecten aangesneden zoals de seksuele geaardheid, (trans)gender, de socioculturele context en de verschillende onderwijscontexten (diversiteit van de leerlingengroep, leeftijd, mate van seksuele ontwikkeling...). Het handboek werd voorgesteld tijdens een studiedag op 22 maart 2011.

244. De Franse Gemeenschap zet in op een relationele, affectieve en seksuele vorming vanaf het basisonderwijs. In het kader van de onderzoeksactie EVRAS (Education Vie Relationnelle, Affective et Sexuelle) werd een project gelanceerd om relationele, affectieve en seksuele vorming geleidelijk in te voeren in alle scholen van de Franse Gemeenschap, met bijzondere aandacht voor het respect voor de vrouw. Het is aan de federaties van de centra voor gezinsplanning om de EVRAS-animatoren op te leiden.

IV. Bevordering van de gezondheid en de gelijkheid tussen vrouwen en mannen

245. In de Franse Gemeenschap wordt de gelijkheid tussen vrouwen en mannen opgenomen in alle beleidsmaatregelen in het kader van het vijfjarenplan voor gezondheidspromotie 2004-2008¹³⁵ en in het operationele gemeenschapsplan¹³⁶ (programme communautaire opérationnel of PCO). Het vijfjarenplan werd verlengd tot 31 december 2011, zonder operationele wijzigingen. Het operationele gemeenschapsplan omvat zes prioritaire thema's (preventie van cardiovasculaire ziektes, kankerpreventie, preventie van aids en soa's, preventie van tuberculose, vaccinatie en preventie van huiselijke ongevallen), waarvan er enkele in het bijzonder betrekking hebben op vrouwen.

De ontwikkeling van strategieën om alle vormen van discriminatie te bestrijden is bovendien opgenomen in de subsidiecriteria voor projecten die de gezondheid promoten.

246. Om te verzekeren dat vrouwen toegang kunnen krijgen tot alle medische diensten, met inbegrip van de diensten voor gezinsplanning, en om hen de gepaste dienstverlening te verschaffen, indien nodig gratis, tijdens de zwangerschap en tijdens en na de bevalling, organiseert het ONE:

- de promotie van preconceptionele consultaties. Er is een pilootproject opgezet om gratis preconceptionele consultaties aan te bieden tijdens de prenatale consultaties van het ONE;
- gratis prenatale consultaties overal in de Franse Gemeenschap. In het kader van het prenataal bezoek betaalt het ONE ook het medisch onderzoek terug aan moeders die het moeilijk hebben;
- een verbindingdienst zorgt ervoor dat de medisch-maatschappelijke werkers van het ONE alle pas bevallen moeders bezoeken op de materniteit. Er worden ook een of meerdere bezoeken aan huis aangeboden. Deze bezoeken dienen om de moeders te informeren en te ondersteunen en de gezondheid van moeder en kind op te volgen.

Het ONE organiseerde in oktober 2010 ook een internationaal colloquium om de preconceptionele consultatie te promoten en op te nemen in de eerstelijnszorg, en alle actoren op het terrein en beleidsmakers te sensibiliseren rond het belang van een georganiseerde, gestructureerde preconceptionele consultatie. Het ONE zette daarnaast

¹³⁵ Besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap van 30 april 2004 tot goedkeuring van het vijfjarenplan voor gezondheidspromotie 2004-2008 en besluit van 20 oktober 2005 houdende vaststelling van het operationeel gemeenschapsplan.

¹³⁶ Besluit van 20 oktober 2005 houdende vaststelling van het operationeel gemeenschapsplan.

een project op om de prenatale consultaties te hervormen en waarborgt zwangerschapsopvolging, met extra aandacht voor de meest kwetsbare gezinnen. Een welzijnscler biedt opvang, een vertrouwelijk gesprek en preventie op het vlak van geweld, ongewenst seksueel gedrag, pesterijen en partnergeweld. Tot slot werd er via de medisch-sociale databank samengewerkt in het kader van de publicatie *Adolescentes: sexualité et santé de la reproduction. État des lieux en Wallonie et à Bruxelles*¹³⁷ (Seksualiteit en veilige voortplanting bij tieners. Stand van zaken in Wallonië en Brussel).

247. Het Waals Gewest beschikt over een breed netwerk met centra voor gezinsplanning en huwelijksadvies, die meisjes en vrouwen opvangen en begeleiden rond contraceptie, zwangerschap en ongewenste zwangerschappen¹³⁸. Er worden ook een aantal geïntegreerde gezondheidsverenigingen¹³⁹ gesubsidieerd (bevoegdheid overgedragen aan het Waals Gewest). Deze huizen voor medische ondersteuning zijn hoofdzakelijk te vinden in de volksbuurten van grote steden en bereiken vooral kansarme bevolkingsgroepen. Bovendien zijn hun programma's rond gemeenschapsgezondheid meestal gericht op vrouwen, in het bijzonder op migrantenvrouwen.

Artikel 13 - Economische en maatschappelijke prestaties

248. In de Franse Gemeenschap wordt de toegang tot het culturele leven bevordert door het decreet van 17 juli 2003 met betrekking tot de steun aan het verenigingsleven op het gebied van permanente opvoeding, door de ministeriële omzendbrief van 15 mei 2001 met betrekking tot eenmalige projecten voor permanente opvoeding, en door de financiering van de Centra voor Expressie en Creativiteit. De rechtstreekse steun aan de vzw "Article 27" bevordert de toegang tot culturele manifestaties voor bevolkingsgroepen die het sociaal en economisch moeilijk hebben.

249. Op vraag van het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media van de Vlaamse overheid, werd in 2009 een grootschalige studie gevoerd rond participatie: 3.144 Vlamingen tussen 18 en 85 jaar werden ondervraagd over hun gedrag op het vlak van culturele participatie. In vergelijking met 2003 tonen de cijfers onder andere aan dat, algemeen gezien, de culturele participatie van vrouwen vergelijkbaar is met of lichtjes hoger dan die van mannen. Vrouwen zijn echter minder betrokken bij het verenigingsleven. De oververtegenwoordiging van mannen in het verenigingsleven is evenwel te verklaren door hun numerieke overwicht in sportverenigingen. Vrouwen zijn sterker vertegenwoordigd dan mannen in verenigingen die zich richten tot een bepaalde doelgroep, lokale verenigingen en maatschappelijke bewegingen. Er zijn dan weer meer mannen lid van een ontspanningsvereniging. In politiek-culturele verenigingen en jeugdverenigingen zijn mannen en vrouwen even sterk vertegenwoordigd. Vrouwen hebben meer interesse voor cultuur dan mannen. Mannen en vrouwen zijn in min of meer gelijke mate kunstliefhebbers. Daar zitten de verschillen in het soort discipline. Vrouwen doen meer aan dans, theater, beeldhouwen en zang, mannen kiezen meer voor visuele kunsten (cinema, fotografie...) en muziek. Hoewel er ongeveer evenveel mannen als vrouwen zich aansluiten bij een vereniging, is het aandeel vrouwen in bestuursfuncties toch kleiner. De databank 'Iedereen kan zetelen' streeft naar meer diversiteit binnen adviesorganen, commissies en raden van bestuur. Iedereen kan zich registreren in de databank, maar bij de werving van nieuwe leden wordt er extra aandacht besteed aan het diversiteitsaspect en met andere woorden aan een evenwichtige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen.

Artikel 14 - Vrouwen op het platteland

250. Vrouwen die op het platteland wonen genieten dezelfde rechten, diensten en prestaties als de rest van de Belgische burgers. Ze worden op geen enkele manier gediscrimineerd.

251. In 2011 hield het Departement Landbouw en Visserij de rol en de positie van de vrouw in de Vlaamse land- en tuinbouw tegen het licht¹⁴⁰. Uit de studie blijkt dat de vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in deze sector, zeker onder de bedrijfsleiders. Bovendien zoeken ze vaker hun heil in andere sectoren door de crisis in de sector en ook uit financiële overwegingen. Ze zijn doorgaans verantwoordelijk voor de administratie van de onderneming, maar het verplichte karakter van het statuut als meewerkende echtgenote houdt niet noodzakelijk in dat hun positie binnen het landbouwbedrijf ook verbeterd. Bovendien zijn vrouwen in de landbouw niet altijd

¹³⁷ Douchan Beghin, Claudine Cueppens, Catherine Lucet, Samuel Ndamè, Godelieve Masuy-Stroobant, André Sasse, Danielle Piette, februari 2006: te downloaden op: <http://www.ulb.ac.be/esp/promes/>

¹³⁸ Decreet van de Waalse Regering van 18 juli 1997 betreffende de centra voor levens- en gezinsvragen.

¹³⁹ Decreet van de Franse Gemeenschap van 29 maart 1993 betreffende de erkenning en de toekenning van toelagen aan geïntegreerde gezondheidsverenigingen.

¹⁴⁰ Cazaux G. (2011) Boerin/Boer. Een venster op de vrouw in de Vlaamse land- en tuinbouw, Departement Landbouw & Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

even goed op de hoogte van de mogelijkheden en gevolgen van huwelijksvermogensstelsels, het successierecht, het vennootschapsrecht enz., die aanzienlijk kunnen zijn in de land- en tuinbouw. Deze studie wil met andere woorden aanzetten tot meer aandacht voor de mening van de vrouwen binnen deze sectoren.

252. De sector van de landbouw en voedselzekerheid is prioritair voor de Belgische ontwikkelingssamenwerking. In 2008, tijdens de Conferentie op Hoog Niveau over de voedselzekerheid in Rome, ging België de langetermijnverbintenis aan om tegen 2010 10% van de officiële ontwikkelingshulp te voorzien voor de landbouw en tegen 2015 zelfs 15%.

253. In 2010 werd de strategienota “Landbouw en voedselzekerheid” goedgekeurd. Die stelt dat België de familiale landbouw steunt en zich ertoe verbindt om de overgang te begeleiden van een zelfvoorzienende landbouw naar een humane, professionele en economisch rendabele familiale landbouw, met inachtneming van de beginselen van het recht op voedsel en van gendergelijkheid.

254. De individuele en collectieve *empowerment* van plattelandsvrouwen is een van de hoofdpijlers in de Belgische sector van de landbouw en voedselzekerheid. België beschouwt de vrouwen als partners in de ontwikkeling en koppelt zijn inspanningen op internationaal vlak aan een strategie van *empowerment*. De interventies van België beogen specifiek de versterking van de economische autonomie en de mogelijkheden van plattelandsvrouwen, door er in het bijzonder op toe te zien dat ze toegang hebben tot alle nodige hulpbronnen en productiemiddelen en daarnaast de nodige inspraak krijgen. De Belgische inspanningen op dit vlak moeten ertoe leiden dat vrouwen op gelijke voet met mannen kunnen deelnemen aan de plattelandsontwikkeling en genieten van de voordelen die eruit voortvloeien, en in die zin ten volle bijdragen aan de voedselzekerheid en de economische groei van hun plattelandsmilieu.

255. Bovendien zet België zich op internationaal niveau systematisch in om de genderdimensie naar behoren op te nemen in de voornaamste internationale verbintenissen op het vlak van voedselzekerheid en plattelandsontwikkeling. Zo heeft België er bijvoorbeeld op aangedrongen om het EU-beleidskader inzake voedselzekerheid toe te spitsen op de kleinere producenten, met prioriteit voor de vrouwen. Ook in de internationale onderhandelingen rond de “Vrijwillige richtlijnen voor een verantwoord bestuur van de landbouwstelsels”, die op dit moment gevoerd worden binnen het Comité voor de voedselzekerheid van de FAO, stelt België alles in het werk om te verzekeren dat de richtlijnen een wettelijk en administratief kader scheppen dat vrouwen een stabiele en veilige toegang geeft tot land en tot alle nodige diensten om deze fundamentele productiefactor optimaal te beheren.

256. Tot slot voerde de CVO onderzoek en publiceerde een reeks aanbevelingen en richtsnoeren met het oog op het identificeren van de obstakels die vrouwen moeten overwinnen om de voedselzekerheid te waarborgen en om erop toe te zien dat de beleidsmaatregelen en programma's voor samenwerking hun toegang tot hulpmiddelen verbeteren: gronden, diensten voor landbouwonwikkeling, de markt, kredieten...¹⁴¹

¹⁴¹ Commissie Vrouwen en Ontwikkeling, “De toegang tot en de controle over hulpbronnen door vrouwen: een uitdaging voor de voedselzekerheid”, 2009

Artikel 15 - Mannen en vrouwen gelijk voor de wet

257. De Belgische Staat heeft geen nieuwe elementen aan te brengen aan het Comité inzake artikel 15 van het Verdrag. Vrouwen en mannen hebben in België al lang gelijke rechten op het vlak van rechtsbevoegdheid, vrij verkeer en vrijheid in hun keuze van woonplaats en domicilie.

Artikel 16 - Huwelijk en gezinsleven

I. Wijziging van de wet op de familienamen

258. De herziening van de Belgische wetgeving inzake de overdracht van de familienaam met het oog op een grotere gelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt gerechtvaardigd door de maatschappelijke evoluties en de internationale aanbevelingen die hervormingen in deze richting aanmoedigen. De Federale Regering heeft zich ertoe verbonden om de toekenning van de familienaam te onderzoeken. Op dit moment kan een vrouw die getrouwd is of samenwoont met een man haar familienaam immers niet doorgeven aan haar kind. Het Instituut formuleerde een advies over de overdracht van de naam van het kind, dat een wijziging van het Burgerlijk Wetboek aanbeveelt, zodat beide ouders hun familienaam kunnen doorgeven aan hun kind. Dat advies werd in 2012 gepubliceerd en verzonden naar de minister van Justitie en de minister van Gelijke Kansen.

II. De strijd tegen het gedwongen huwelijk

259. De Belgische wetgeving legt verschillende voorwaarden op om te mogen trouwen. Zo moeten de personen in kwestie de minimumleeftijd van 18 jaar hebben en zijn uitzonderingen hierop enkel mogelijk om ernstige redenen, beide echtgenoten moeten hun instemming geven, er mag geen verwantschap zijn en er is een verbod op bigamie.

260. België zet zich actief in voor de strijd tegen huwelijken zonder de vrije toestemming van een van de twee echtgenoten. Een gedwongen huwelijk is strafbaar op grond van artikel 391^{sexies} van het Strafwetboek, ingevoegd door de wet van 25 april 2007. Dit artikel bestraft iedereen die, door geweld of bedreigingen, een persoon dwingt om een huwelijk af te sluiten. Ook elke poging is strafbaar¹⁴². Verder is op grond van artikel 146ter van het Burgerlijk Wetboek, ingevoegd door dezelfde wet, een huwelijk ongeldig wanneer het wordt aangegaan zonder vrije toestemming van beide echtgenoten en wanneer de toestemming van minstens een van de echtgenoten werd gegeven onder geweld of bedreiging. Het doel van deze nieuwe wet is om te verzekeren dat het recht van het slachtoffer om enkel met vrije toestemming een huwelijk aan te gaan gerespecteerd wordt, en dat zijn of haar vrijheid, waardigheid en fysieke integriteit gevrijwaard worden. Dan is er nog het artikel dat in 2006 werd ingevoegd in de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen. Dat artikel voorziet in een zwaardere straf voor hij of zij die geweld of bedreigingen gebruikt om een persoon te dwingen tot het sluiten van een schijnhuwelijk.

261. Daarnaast werd, zoals reeds vermeld, het actiegebied van het op 23 november 2010 goedgekeurde NAP 2010-2014 uitgebreid naar nieuwe vormen van geweld, waaronder de strijd tegen gedwongen huwelijken.

262. In 2009 werd een specifieke tenlasteleggingscode voor gedwongen huwelijken toegevoegd aan de databank van de correctionele parketten bij de rechtbanken van eerste aanleg. Uit de cijfers blijkt dat er in 2010 12 gevallen van gedwongen huwelijk werden ingediend bij de parketten en in 2011 15 gevallen¹⁴³. Er bestaat ook een specifieke feitencode in de politienomenclatuur. Uit de criminaliteitscijfers van de politie blijkt dat er in 2010 13 klachten waren naar aanleiding van een gedwongen huwelijk (11 voltrokken, 2 pogingen). Een betere sensibilisering van de slachtoffers en een betere opsporing door de professionals zullen het aantal klachten ongetwijfeld doen stijgen.

263. Er kunnen ook twee wetsvoorstellen ter zake vermeld worden. Enerzijds gaat het om een wetsvoorstel¹⁴⁴ tot instelling van een vrijwillig tijdelijk verbod om het grondgebied te verlaten bij vrees voor een gedwongen

¹⁴² Bijkomende informatie is beschikbaar via volgende link:

http://igvm-iefh.belgium.be/nl/actiedomeinen/geweld/proces_sadia/

¹⁴³ Op 10 januari 2012 waren deze gevallen in het volgende stadium: 6 in vooronderzoek, 11 geklasseerd zonder gevolg (2 wegens onbevoegdheid, 4 wegens onvoldoende bewijslast, 4 wegens gebrek aan misdrijf, 1 wegens te weinig recherchecapaciteit), 5 ter beschikking, 4 in onderzoek en 1 voor dagvaarding en verder gevolg. Het gaat om een voorlopig beeld, aangezien deze zaken nog niet heel oud zijn. Datzelfde geldt voor de vonnissen. Zo was er op 10 januari 2012 in slechts 1 van de 27 zaken die ingediend werden in 2010 en 2011 een uitspraak. Andere beslissingen worden later genomen.

¹⁴⁴ Wetsvoorstel nr. 53-2051/001.

huwelijk in het buitenland, anderzijds een wetsvoorstel¹⁴⁵ tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het invoeren van het bijzonder opzet “gedwongen huwelijk” inzake mensenhandel.

264. In 2011 werd, naar aanleiding van een partnership tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Federale Staat, een studie aangevraagd rond gedwongen huwelijken op het Brusselse grondgebied, om een beeld te krijgen van de ernst en de omvang van het probleem en om de bestaande voorzieningen voor preventie en bijstand beter af te stemmen op de specifieke noden van de slachtoffers.

265. Er werden in 2012 ook specifieke vormingen gegeven aan de politieagenten en het Parket van Brussel rond het thema gedwongen huwelijken.

266. In het kader van een actie op het terrein rond “Huwelijk en migratie”, die de Koning Boudewijnstichting sinds 2004 voert, heeft de Direction de l'Égalité des Chances van de Franse Gemeenschap overal de brochure “*Temps des vacances : temps de mariage ?*” verspreid onder opvoedende actoren, bemiddelaars en mobiele teams. Er was een eerste verspreidingsgolf in juni 2008 bij alle eerstelijnsverenigingen van de gemeenschap. In juni 2010 werd ze verspreid in alle CLB's, onder de Waalse en Brusselse ombudsdiensten en bij de leden van de mobiele teams. De brochure wordt gratis opgestuurd naar terreinactoren die erom vragen, maar kan ook gedownload worden op de website van de Direction de l'Égalité des Chances van het Ministerie van de Franse Gemeenschap (www.egalite.cfwb.be).

267. Sinds 2009 verleent de Franse Gemeenschap, in samenwerking met de Franstalige Gemeenschapscommissie, aanzienlijke financiële steun aan het Réseau Mariage et Migration, een denk- en actiegroep die 16 verenigingen samenbrengt rond de problematiek van het huwelijk in een migratiecontext, zoals gedwongen huwelijken, huwelijken op jonge leeftijd, schijnhuwelijken, overhaaste, therapeutische, gearrangeerde, traditionele huwelijken enz. Het netwerk leidt alle professionals op die te maken kunnen krijgen met gedwongen huwelijken en zet zich in om de doelgroepen te sensibiliseren en te informeren.

De Franse Gemeenschap ondersteunt ook de verspreiding van een theatervoorstelling voor de sensibilisering rond gedwongen en gearrangeerde huwelijken. De voornaamste doelgroep ervan bestaat uit jongeren, zowel binnen als buiten het kader van de scholen (AMO's, jeugthuizen...), maar ook voor ouderen, via de Centra voor Alfabetisering, om zo het actiegebied van het netwerk uit te breiden tot de hele Franse Gemeenschap. Voorts financierde de Franse Gemeenschap in 2012 de sensibiliseringscampagne “Mon mariage m'appartient”, die in juni gelanceerd werd door het Réseau Mariage et Migration en gericht is op jonge meisjes en jongens.¹⁴⁶

268. Het Waals Gewest ondersteunde in 2010, bij wijze van proefproject, een privé-initiatief met het oog op de bescherming van vrouwen tegen een gedwongen huwelijk en om jonge vrouwen te sensibiliseren rond deze problematiek. Het project kreeg jammer genoeg geen verlengstuk door problemen binnen de organisatie. Daarnaast waren er nog twee colloquia¹⁴⁷ van Synergie Wallonie over gedwongen huwelijken, in samenwerking met de federale politie en het gewestelijk niveau. Beide colloquia gingen gepaard met een publicatie.

269. De projectoproep “Gezocht: managers van diversiteit” - ingebed in het Vlaamse integratiebeleid - slaat een brug tussen het integratie- en het gelijkekansenbeleid. In 2010 richtte de oproep naar “Managers van diversiteit” zich op de huwelijksmigratie. Meer dan de helft van de allochtone jongeren van Turkse en Marokkaanse origine trouwen met iemand uit het land van oorsprong. In zijn projectoproep riep de minister van Integratie op om na te denken over deze thematiek aan de hand van ontmoetingen, gesprekken, ontmoetingen met de ouders, door de taboes te doorbreken enz. Er werden 15 projecten goedgekeurd voor een totaalbedrag van 979.643,04 euro. De projecten zijn gestart in de loop van 2011. De maximale duur ervan bedraagt 3 jaar.

¹⁴⁵ Wetsvoorstel nr. 53-1958/001.

¹⁴⁶ Zie <http://monmariagemappartient.be/>

¹⁴⁷ “Crime d'honneur, mariage forcé...vie volée” georganiseerd op 5 maart 2008 in de Université du Travail van Charleroi en “Violences faites aux femmes au nom de l'honneur et les mariages forcés en Wallonie” op 11 juni 2011 in het auditorium van de Universiteit van Luik.

Bijlagen

Bijlage 1 – Recente internationale verbintenissen van België inzake de fundamentele rechten

Het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en het bijhorende facultatieve Protocol werden beide bekrachtigd op 2 juli 2009. Het eerste Belgische rapport over de toepassing van dit verdrag werd in augustus 2011 binnen de opgelegde termijn ingediend bij het comité. Het rapport werd opgesteld door de FOD Sociale Zekerheid, waar zich het coördinatiemechanisme bevindt voor de focal points van de gefedereerde en federale entiteiten voor dit verdrag.

Het Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijningen werd op 2 juni 2011 bekrachtigd door België, dat daarmee verklaarde het Comité en de facultatieve procedure voor individuele en interstatelijke klachten te erkennen. De Belgische Staat zal zijn eerste rapport over de toepassing van dit verdrag indienen binnen de vooropgestelde termijn van twee jaar.

Protocol nr. 12 bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) werd door België ondertekend op 4 november 2000. Op dit moment hebben alle gefedereerde entiteiten, met uitzondering van de Vlaamse overheid, decreten goedgekeurd houdende instemming met het verdrag. Bovendien is op het federale niveau ingestemd met Protocol nr. 12 door een recente wet van 7 februari 2012. Nu is enkel nog de instemming van het Vlaams Parlement nodig om te bekrachtigen.

Protocol nr. 7 bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) werd door België op 11 mei 2005 ondertekend en op 13 april 2012 bekrachtigd. Het trad in werking op 1 juli 2012.

Het Verdrag van de Raad van Europa inzake de voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld van 11 mei 2011 werd op 11 september 2012 door België ondertekend. Op dit moment wordt al het nodige gedaan om het te bekrachtigen.

België bekrachtigde het Verdrag van de Raad van Europa ter bestrijding van mensenhandel op 27 april 2009 (in werking getreden op 1 augustus 2009), volgend op de goedkeuring van de wet van 3 juni 2007 houdende instemming met dit verdrag. De verplichtingen ervan werden niettemin in aanmerking genomen bij de uitwerking van de wet van 10 augustus 2005 tot wijziging van diverse bepalingen met het oog op de versterking van de strijd tegen mensenhandel en mensensmokkel en tegen praktijken van huisjesmelkers (zie het vorige rapport) - bijvoorbeeld op het vlak van de verzwarende omstandigheid als de dader een openbaar ambtenaar blijkt te zijn. De omzetting van de Richtlijn 2011/36/EU van 5 april 2011 inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers ervan, is in volle gang. De Belgische wetgeving is grotendeels in overeenstemming met deze richtlijn. Er wordt wel nog nagedacht over de mogelijke wijziging van de bestraffing wegens mensenhandel om ook praktijken van seksuele slavernij mee op te nemen (buiten het kader van de exploitatie van prostitutie door anderen).

Een wetsontwerp tot instemming met het Verdrag van de Raad van Europa van Lanzarote inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik van 25 oktober 2007 werd goedgekeurd door het Federaal Parlement en bekrachtigd op 12 januari 2012. Het wordt weldra gepubliceerd op het moment van de bekrachtiging van het Verdrag.

Bijlage 2 - Statistieken over klachten van discriminatie op grond van het geslacht ingediend bij het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM)

Evolutie van de ontvangen klachten tussen 2008 en 2011

Klachten ingediend bij het IGVM	
2008	125
2009	150 (+20%)
2010	132 (-12%)
2011	191 (+44,7%)

Aantal ontvangen klachten en informatieaanvragen per geslacht in 2011

Meldingen ontvangen bij het IGVM per geslacht in 2011	
Mannen	89
Vrouwen	183
Transvrouwen¹⁴⁸	18
Transmannen¹⁴⁹	0
Andere (instellingen, bedrijven enz.)	11
Totaal	301

¹⁴⁸ Van man naar vrouw

¹⁴⁹ Van vrouw naar man

Evolutie van de klachten en informatieaanvragen per jaar en per domein

	2008	2009	2010	2011
Werk	65	88	99	140
Aanbod van goederen en diensten	16	23	28	43
Sociale zekerheid	8	1	14	29
Privésfeer	/	/	/	13
Onderwijs en opleiding	5	6	11	14
Jeugd, sport en toerisme	1	1	3	2
Oriëntatie en beroepsopleiding	0	2	7	1
Cultuur en media	7	9	13	24
Andere (echtscheiding, wetgeving, laster enz.)	84	66	38	64

De problematiek van de zwangerschaps- en moederschapsdiscriminatie

	Domein “werk”	Zwangerschap- moederschap	% dossiers “zwangerschap” in het domein “werk”
2008	65	38	58.5%
2009	88	38	43.2%
2010	99	42	42.4%
2011	140	47	33.5%

Bijlage 3 – Statistieken over bepaalde vormen van geweld

Criminaliteitscijfers politie¹⁵⁰

Aantal klachten geregistreerd voor feiten van geweld binnen het koppel

	2008	2009	2010	2011
Fysiek geweld	19.877	21.936	21.940	21.838
Psychisch geweld	20.429	20.841	20.832	21.167
Economisch geweld	1.558	1.700	1.775	1.794
Seksueel geweld	120	141	127	123

Aantal klachten geregistreerd voor feiten van of pogingen tot aantasting van de goede zeden

	2008	2009	2010	2011
Verkrachting met de dood tot gevolg		2	1	3
Verkrachting zonder de dood tot gevolg	3.083	2.958	3.046	2.968
Verkrachting met onbekende gevolgen	80	10	68	53
Aanranding van de eerbaarheid met de dood tot gevolg	2	1	1	2
Aanranding van de eerbaarheid met geweld/bedreiging	1.295	1.389	1.427	1.452
Aanranding van de eerbaarheid zonder geweld	1.913	2.081	2.121	2.077
Niet nader bepaalde aanranding van de eerbaarheid	85	65	65	44

Databank van het College van Procureurs-generaal¹⁵¹

Aantal gevallen van partnergeweld geregistreerd bij de Belgische correctionele parketten, in functie van de gebruikte preventiecode

	2007	2008	2009	2010
Eigendom	1.538	1.707	1.787	1.983
Diefstal en afpersing	475	574	540	638
Vernielingen, beschadigingen en brandstichting	871	909	972	1.068
Bedrog	192	218	275	277
Persoon	25.014	25.692	26.900	27.817
Moord, doodslag en opzettelijke doding	80	70	85	111
Slagen en verwondingen	18.627	19.018	20.164	20.629
Persoonlijke vrijheid	6.307	6.604	6.651	7.077
Familie en publieke moraal	12.519	13.305	13.677	14.016
Verkrachting en aanranding	256	289	290	297
Ontucht en seksuele uitbuiting	23	38	25	27
Familiale sfeer	12.240	12.978	13.362	13.692
Openbare orde en openbare veiligheid	5.009	4.894	5.111	5.587
Andere	755	793	720	692
TOTAAL	44.835	46.384	48.193	50.095

¹⁵⁰ Meer volledige statistieken zijn te vinden op:
http://www.polfed-fedpol.be/crim/crim_stat_nl.php

¹⁵¹ Zie: <http://www.om-mp.be/sa/start/n/home.html>

Aantal gevallen van partnergeweld geregistreerd bij de Belgische correctionele parketten en waarin een uitspraak werd gedaan¹⁵²

	2007	2008	2009	2010
Veroordeling	4.190	4.019	2.733	660
Vrijspraak	214	208	128	18
Opschorting	1.126	929	646	148
Andere	184	262	264	113
TOTAAL	5.714	5.418	3.771	939

Commissie voor financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden

Deze hulp wordt enkel toegekend als het leed niet daadwerkelijk en voldoende hersteld kan worden door de dader of de burgerrechtelijk aansprakelijke persoon (artikel 31*bis* van de wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, gewijzigd onder andere door de wet van 26 maart 2003). De hulp kan verleend worden: 1° aan personen die ernstige lichamelijke of psychische schade ondervinden als rechtstreeks gevolg van een opzettelijke gewelddaad; 2° aan nabestaanden van het slachtoffer, als die daad rechtstreeks de dood tot gevolg heeft; 3° aan personen die voorzien in het onderhoud van een minderjarig slachtoffer dat als gevolg van een opzettelijke gewelddaad een langdurige medische of therapeutische behandeling behoeft en; 4° aan verwanten van een persoon die sinds meer dan een jaar vermist is, indien deze verdwijning naar alle waarschijnlijkheid te wijten is aan een opzettelijke gewelddaad (artikel 31).

Tussen 2008 en 2011 was het aantal verzoeken als volgt: in 2008, 1237 verzoekschriften (53,45% V slachtoffers en 91,19% M daders); in 2009, 1235 verzoekschriften (49,75% V slachtoffers en 92,39% M daders); in 2010, 1449 verzoekschriften (47,74% V slachtoffers en 94% M daders) en in 2011; 1373 verzoekschriften (48,25% V slachtoffers en 93,43% M daders). Tussen 2005 en 2011 werd 69,41% van de verzoeken ingediend door de slachtoffers; 26,10% door de nabestaanden van een slachtoffer dat overleed aan de gevolgen van geweld; 4,44% had betrekking op minderjarigen en 0,05% op vermiste personen. In 2008 waren er 1343 uitspraken (percentage positief V: 65,06%); in 2009, 1164 uitspraken (percentage positief V: 70,50%); in 2010, 1278 uitspraken (percentage positief V: 65,96%); in 2011, 1344 uitspraken (percentage positief V: 61,44%). Tot slot, wat de aard van de feiten betreft voor de gevallen vermeld in artikel 31 lid 1, waren er meer bepaald 55,59% gevallen van slagen en verwondingen bij M en 21,09% bij V; 8,89% seksueel geweld op H en 41,18% op V en; 2,44% partnergeweld voor H en 10,99% voor V. Wat artikel 31, leden 2-4, betreft, was het aantal gevallen van seksueel geweld 9,94% voor M en 20,27% voor V. Het is zeker nuttig om te benadrukken dat deze cijfers niet het totale aantal inbreuken weerspiegelen, maar wel een beeld geven van de hulp die de Staat toekende aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, waarbij de dader onbekend is of onvermogen blijkt.

¹⁵² De gegevens komen overeen met de situatie op 10 januari 2011, het kan dus zijn dat er sindsdien voor deze zaken een uitspraak is geweest.

Bijlage 4 - Statistieken over mensenhandel (MH)

Politiegegevens, per uitbuitingsvorm (Bron: Algemene Nationale Gegevensbank van de politie)¹⁵³

	2007	2008	2009	2010
MH met het oog op seksuele uitbuiting	118	115	130	119
MH met het oog op het maken van kinderporno	19	14	19	15
MH met het oog op uitbuiting van bedelarij	11	15	8	11
MH met het oog op economische uitbuiting	283	182	191	152
MH met het oog op organenhandel	0	0	2	0
MH met het oog op dwang tot misdrijf	8	10	11	16
TOTAAL	439	336	361	313

Gegevens over vervolgingen (Bron: Databank van het College van Procureurs-generaal)¹⁵⁴

	2008	2009	2010
MH seksuele uitbuiting	141	189	175
MH uitbuiting bedelarij	12	10	5
MH economische uitbuiting	202	173	136
MH organenhandel	1	1	1
MH dwang tot misdrijf	30	20	20
Mensensmokkel	462	362	325
TOTAAL	848	755	662 ¹⁵⁵

Gegevens van de Dienst Vreemdelingenzaken, aantal dossiers per uitbuitingsvorm op basis van leeftijdscategorie in 2011

	Diversen	Bedelarij	Economisch	Smokkel	Prostitutie	Organenhandel	TOTAAL
<18	2	1	7	5	5	0	20
18-25	1	0	26	7	17	0	51
26-30	2	0	12	3	8	0	25
>30	6	0	36	5	4	2	53
TOTAAL	11	1	81	20	34	2	149

Gegevens van de Dienst Vreemdelingenzaken, aantal dossiers per uitbuitingsvorm op basis van geslacht in 2011

	Diversen	Bedelarij	Economisch	Smokkel	Prostitutie	Organenhandel	TOTAAL
Man	1	0	66	13	1	2	83
Vrouw	10	1	15	7	33	0	66
TOTAAL	11	0	81	20	34	2	149

¹⁵³ Zie "Mensenhandel, Mensensmokkel - Sociale fraude bestrijden is mensenhandel voorkomen", jaarverslag 2010 van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, pagina's 62-63.

Het verslag kan ingekeken en gedownload worden via de volgende link:
http://www.diversiteit.be/?action=publicatie_detail&id=135&thema=5&setLanguage=1

¹⁵⁴ Ibidem, pagina's 64-65.

¹⁵⁵ Het gaat om 337 gevallen van mensenhandel en 325 gevallen rond feiten van mensensmokkel. In 2011 waren er 873 gevallen: 358 van mensenhandel, 515 van mensensmokkel. Het gaat weliswaar om een initiële indeling, verder onderzoek kan aantonen dat deze inbreuken niet uit de feiten blijken.

Gegevens van de Dienst Vreemdelingenzaken, meest vertegenwoordigde nationaliteiten en uitbuitingsvormen in 2011

	Diversen	Bedelarij	Economisch	Smokkel	Prostitutie	Organenhandel	TOTAAL
Roemenië	2	1	19	0	4	0	26
Marokko	2	0	16	1	1	0	20
Bulgarije	0	0	8	0	6	0	14
China	1	0	7	1	0	0	9
India	0	0	5	3	0	0	8

Gegevens over de begeleiding door de drie gespecialiseerde opvangcentra voor de slachtoffers (Pag-Asa in Brussel, Payoke in Antwerpen en Sürya in Luik)¹⁵⁶

	2006	2007	2008	2009	2010
Nieuwe begeleidingen	172	179	196	158	141
Aanmeldingen zonder opstart begeleiding	-	-	578	584	499
Stopzetting met doorverwijzing	-	-	-	-	8

Gegevens over veroordelingen voor feiten van mensenhandel en -smokkel (Bron: Centraal Strafreger)¹⁵⁷¹⁵⁸

	2006	2007	2008	2009
Veroordelingen	305	250	198	132

Gegevens over de straffen uitgesproken voor feiten van mensenhandel en -smokkel (Bron: Centraal Strafreger)¹⁵⁹

Beslissing	2006	2007	2008	2009
MH en gevangenisstraf	290	229	189	115
MH en gevangenisstraf met uitstel	161	120	111	64
MH en boete	266	211	167	108
MH en werkstraf	2	11	2	7
MH en verbeurdverklaring	121	59	62	51
MH en verlies van bepaalde rechten	224	178	156	91
MH en afzetting van titels, graden en functies	0	1	0	0
MH en verbod om een bepaald beroep/activiteit uit te oefenen	3	3	4	4
MH en terbeschikkingstelling van de regering	2	1	1	0
TOTAAL	305	250	198	132

¹⁵⁶ Ibidem pagina 67

¹⁵⁷ Ibidem pagina 68

¹⁵⁸ In 2010 telden we 64 veroordelingen voor feiten van mensenhandel, de uitgesproken straffen waren hoofdzakelijk de volgende: 60 gevangenisstraffen (9 van minder dan een jaar, 30 van 1 tot 3 jaar, 18 van 3 tot 5 jaar en 3 van 5 jaar en meer) en 61 boetes. In 37% van de gevallen werd een verbeurdverklaring uitgesproken. Deze gegevens zijn niet volledig, omdat nog niet alle informatie over 2010 is ingevoerd. De risicomarge op onderschatting van de MH-veroordelingen wordt geschat op 15%. De gegevens van de vorige jaren werden nog ingevoerd volgens de oude regelgeving (artikel 380 van het Strafwetboek en artikel 77bis van de vreemdelingenwet van 15 december 1980 met betrekking tot mensenhandel en mensensmokkel). Een vergelijking tussen die gegevens en de nieuwe cijfers is daarom moeilijk.

¹⁵⁹ Ibidem pagina 69

Gegevens van de Dienst Vreemdelingenzaken met betrekking tot de nieuwe vragen om toepassing op basis van de artikelen 61/2 tot en met 61/5 van de wet van 15 december 1980 en de artikelen 110 bis en 110 ter van het koninklijk besluit van 8 oktober 1981 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, per activiteitssector.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Diversen	3	4	10	4	6	11
Bedelarij	14	0	1	0	2	1
Economisch	67	112	101	59	72	81
Smokkel	22	9	21	17	14	20
Prostitutie	58	47	38	44	43	34
Organenhandel	0	0	0	0	0	2
TOTAAL	164	178	171	124	137	149

Bijlage 5 - Deelname van vrouwen aan de besluitvorming

Aantallen en percentages vrouwen en mannen in de verschillende parlementen van het land¹⁶⁰

	Aantal		Verhouding	
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen
Federaal Parlement	86	135	38,9%	61,1%
Kamer van Volksvertegenwoordigers	57	93	38%	62%
Senaat	29	42	40,8%	59,2%
Parlement van de Federatie Wallonië-Brussel	35	59	37,2%	62,8%
Parlement van de Duitstalige Gemeenschap	8	17	28,0%	72,0%
Vlaams Parlement	51	73	41,1%	58,9%
Parlement van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	39	50	43,8%	56,2%
Waals Parlement	26	49	34,7%	65,3%

Aantallen en percentages vrouwen en mannen in de verschillende regeringen van het land¹⁶¹

	Aantal		Verhouding	
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen
Federale Regering	6	13	31,6%	68,4%
Franse Gemeenschapsregering	3	4	42,9%	57,1%
Regering van de Duitstalige Gemeenschap	1	3	25,0%	75,0%
Vlaamse Regering	4	5	44,4%	55,6%
Regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2	6	25,0%	75,0%
Waalse Regering	1	7	12,5%	87,5%

¹⁶⁰ Voor het federale Parlement houden de cijfers verband met de verkiezingen van 13 juni 2010. Aangezien de Senaat niet volledig rechtstreeks verkozen wordt, hebben de cijfers voor het federale Parlement betrekking op de samenstelling na installatie van zijn regering. Wat de parlementen van de deelstaten betreft verwijzen de cijfers naar de verkiezingen van 7 juni 2009. Omdat het Parlement van de Federatie Wallonië-Brussel niet rechtstreeks verkozen wordt, hebben de cijfers van dit parlement betrekking op de samenstelling na installatie van zijn regering.

¹⁶¹ Voor de gewest- en gemeenschapsregeringen weerspiegelen deze cijfers de samenstelling bij het begin van de legislatuur 2009-2014. Voor de federale regering gaat het om de samenstelling van de federale regering die eind 2011 werd geïnstalleerd.

Bijlage 6 - Participatie van vrouwen op internationaal niveau

Verdeling van vrouwen en mannen in de Belgische diplomatie

Jaar	Loopbaan	Totaal				Ambassadeur - Consul-generaal - Permanent Vertegenwoordiger			
		Totaal	Totaal Mannen	Totaal Vrouwen	% Vrouwen	Totaal	Totaal Mannen	Totaal Vrouwen	% Vrouwen
2007	Attaché internationale samenwerking	61	54	7	11,48	0	0	0	0,00
2007	Statutaire consulaire loopbaan	172	120	52	30,23	1	1	0	0,00
2007	Diplomatieke loopbaan	406	348	58	14,29	112	100	12	10,71
2008	Attaché internationale samenwerking	61	54	7	11,48	0	0	0	0,00
2008	Statutaire consulaire loopbaan	179	122	57	31,84	1	1	0	0,00
2008	Diplomatieke loopbaan	402	343	59	14,68	114	104	10	8,77
2009	Attaché internationale samenwerking	67	58	9	13,43	0	0	0	0,00
2009	Statutaire consulaire loopbaan	172	116	56	32,56	2	2	0	0,00
2009	Diplomatieke loopbaan	429	355	74	17,25	110	98	12	10,91
2010	Attaché internationale samenwerking	65	57	8	12,31	0	0	0	0,00
2010	Statutaire consulaire loopbaan	161	107	54	33,54	2	2	0	0,00
2010	Diplomatieke loopbaan	442	364	78	17,65	113	102	11	9,73
2011	Attaché internationale samenwerking	69	59	10	14,49	0	0	0	0,00
2011	Statutaire consulaire loopbaan	153	100	53	34,64	3	3	0	0,00
2011	Diplomatieke loopbaan	428	353	75	17,52	109	99	10	9,17
2012	Attaché internationale samenwerking	64	54	10	15,63	0	0	0	0,00
2012	Statutaire consulaire loopbaan	145	93	52	35,86	3	3	0	0,00
2012	Diplomatieke loopbaan	424	343	81	19,10	114	103	11	9,65

Verdeling van Belgische vrouwen en mannen in de Verenigde Naties

Belgen in de VN	Mannen	Vrouwen	% Vrouwen
2007	127	92	42
2008	127	92	42
2009	127	87	40
2010	124	81	39
2011	124	68	35

Verdeling van Belgische vrouwen en mannen in de Europese Commissie

	2010		2011		2012	
Status	V	M	V	M	V	M
Official	2 502	2 147	2 345	2 029	2 347	2 011
Temporary Agent	177	70	105	50	83	42
Contract staff	923	505	913	484	873	454
Seconded National Expert	7	14	8	12	10	13
Totaal	3 609	2 736	3 371	2 575	3 313	2 520

	2010		2011		2012	
Job Management Family	V	M	V	M	V	M
Director General		1		1		1
Deputy Director-General		6		4		4
Director	3	14	3	11	3	11
Head of Unit	24	131	21	120	22	119
Principal Adviser				1		1
Adviser	1	21	3	22	3	21
Cabinet		3		3		3
None	3 581	2 560	3 344	2 413	3 285	2 360
	3 609	2 736	3 371	2 575	3 313	2 520

Verdeling van mannen en vrouwen van de federale politie in missies voor civiel crisisbeheer van de Europese Unie

Voorafgaande toelichting:

- Voor korte missies (Corekin in de DRC en Burundi) wordt het percentage berekend in functie van het aantal dagen gepresteerd tijdens de missie.
- Voor langere missies (omwille van het feit dat hun prestatie gespreid is over twee of drie refertejaren) wordt het percentage berekend in functie van de aanwezigheid (individueel per M/V) tijdens het betreffende refertejaar.
- Dit overzicht houdt geen rekening met contractuele functies (geen beheer door CG/CGI) die eventueel uitgeoefend worden door vrouwelijke en mannelijke ambtenaren van de Belgische politie.
- We hebben geen exacte cijfers van de lange missies voor 2009.
- We beschikken over cijfergegevens met betrekking tot korte missies vanaf, respectievelijk, 2007 (Burundi, opgestart in 2005) en 2010 (opstart van opgestart - DR Congo)

			Vrouwen	Mannen
2012	Korte missies	COREKIN	19.12 %	80.88 %
		BURUNDI	56.45 %	43.55 %
	Lange missies	Alle (CRT en CMPD inbegrepen)	15 %	85 %
2011	Korte missies	COREKIN	0	100 %
		BURUNDI	37.07 %	62.93 %
	Lange missies	Alle (CRT en CMPD inbegrepen)	12 %	88%
2010	Korte missies	COREKIN	0	100 %
		BURUNDI	11.04 %	88.96 %
	Lange missies	Alle (CRT en CMPD inbegrepen)	7.9 %	92.1 %
2009	Korte missies	BURUNDI	0	100 %
	Lange missies	Alle (CRT en CMPD inbegrepen)	11.7 %	88.3
2008	Korte missies	BURUNDI	0	100 %
	Lange missies			

2007	Korte missies	BURUNDI	0	100 %
	Lange missies			

Verdeling van mannen en vrouwen in de internationale vertegenwoordiging van de Vlaamse overheid

	2007		2008		2009		2010		2011	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
FIT - Vlaamse Economische Vertegenwoordigers	NB	NB	NB	NB	45	10	42	10	37	9
FIT - Technologische attachés	NB	NB	NB	NB	4	1	4	1	4	1
FIT - Handelssecretarissen	NB	NB	NB	NB	4	4	4	4	4	3
FIT – Posthoofd (niv. B - in afwezigheid van VLEV)	NVT	NVT	NVT	NVT	NVT	NVT	NVT	NVT	1	5
VAIS - Posthoofden	0	2	0	3	0	3	0	3	1	1
VAIS - Adjunct-posthoofden	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0
TV - Directeurs	4	7	7	4	5	5	6	5	5	5
DiV - Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering	10	0	10	0	10	0	10	0	10	1
DiV - Adjunct-vertegenwoordigers	1	6	2	5	2	5	2	5	3	6
DiV - Gesubsidieerde stages bij internationale organisaties	9	13	11	11	6	14	10	8	22	33

NB: geen gegevens beschikbaar

NVT: niet van toepassing

FIT: Flanders Investment and Trade

VAIS: Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking

TV: Toerisme Vlaanderen

DiV: Departement internationaal Vlaanderen

Bijlage 7 - Verdeling van vrouwen en mannen in de bevolking op beroepsactieve leeftijd (15-64 jaar) volgens werksituatie (2010)

	Aantal			Verhouding	
	Vrouwen	Mannen	Totaal	Vrouwen	Mannen
Bevolking op beroepsactieve leeftijd	3.569.821	3.607.013	7.176.834	49,7%	50,3%
Actieve bevolking (werknemers en werklozen)	2.206.793	2.649.335	4.856.128	45,4%	54,6%
Inactieve bevolking (studenten, huisvrouwen/-mannen...)	1.363.028	957.678	2.320.706	58,7%	41,3%
Werknemers (in loondienst en zelfstandig)	2.017.991	2.432.599	4.450.590	45,3%	54,7%
Werklozen	188.802	216.736	405.538	46,6%	53,4%
Loontrekkenden (privé- en overheidssector)	1.805.734	2.024.690	3.830.424	47,1%	52,9%
Privésector (arbeiders en bedienden)	1.242.333	1.570.852	2.813.185	44,2%	55,8%
Arbeiders	358.848	812.219	1.171.067	30,6%	69,4%
Bedienden	883.485	758.633	1.642.118	53,8%	46,2%
Overheidssector (statutairen en contractuelen)	563.401	453.838	1.017.239	55,4%	44,6%
Statutairen	358.417	340.649	699.066	51,3%	48,7%
Contractuelen	204.984	113.189	318.173	64,4%	35,6%
Zelfstandigen	212.256	407.910	620.166	34,2%	65,8%

Zelfstandigen zonder personeel	129.537	253.981	383.518	33,8%	66,2%
Zelfstandigen met personeel (werkgevers)	47.513	148.613	196.126	24,2%	75,8%
Helpers	35.206	5.316	40.522	86,9%	13,1%

Bron: ADSEI, Enquête naar de Arbeidskrachten, 2010.